

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economics

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Ekonomická fakulta
Katedra ekonomiky

Diplomová práce

Spotřební chování českých domácností

Vypracovala: Bc. Eva Strnadová
Vedoucí práce: doc. Ing. Ivana Faltová Leitmanová, CSc.

České Budějovice 2016

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Fakulta ekonomická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Eva STRNADOVÁ**
Osobní číslo: **E14673**
Studijní program: **N6208 Ekonomika a management**
Studijní obor: **Řízení a ekonomika podniku**
Název tématu: **Spotřební chování českých domácností**
Zadávací katedra: **Katedra ekonomiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem DP bude analýza spotřebního chování českých domácností v návaznosti na vlastní a cizí zdroje, ze kterých jsou uspokojovány potřeby těchto domácností

osnova:

1. literární rešerše
2. vývoj spotřeby českých domácností a její struktury
3. zohlednění časového hlediska ve vztahu k potřebám a jejich uspokojování
4. analýza zdrojů financování spotřebních výdajů domácností
5. očekávání v oblasti výdajů domácností a jejich úhradě

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy: **40 - 50 stran**

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Artl, J., Čutková, J., Radkovský, Š. (2001). Analýza spotřební funkce v podmínkách ČR. Dostupné z:

http://www.cnb.cz/en/research/research_publications/mp_wp/download/vp34radkovsk

Bartošová, J., Bína, V. (2014). Struktura výdajů v závislosti na finančním potenciálu domácností. Dostupné z:

http://www.researchgate.net/publication/266864336_Struktura_vdaj_v_zvislosti_na_fina

Hindls, R., Hronová, S. (2012) Odraz ekonomického vývoje vybraných zemí ve struktuře výdajů na konečnou spotřebu. Politická ekonomie, 4/2012, s. 425 - 441

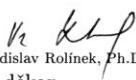
Kušková, P., Marková, A., Najmanová, K. (2009). Češi ve spotřebitelském ráji: Vývoj spotřeby českých domácností v posledních dvaceti letech. CENIA, česká informační agentura životního prostředí, ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí.

Vedoucí diplomové práce: **doc. Ing. Ivana Faltová Leitmanová, CSc.**

Katedra ekonomiky

Datum zadání diplomové práce: **16. ledna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2016**

doc. Ing. Ladislav Rolínek, Ph.D.
děkan

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
EKONOMICKÁ FAKULTA
Studentská 13 (25)
370 05 České Budějovice

doc. Ing. Ivana Faltová Leitmanová, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 16. března 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma „Spotřební chování českých domácností“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to - v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce paní doc. Ing. Ivaně Faltové Leitmanové, CSc. za odborné vedení, cenné rady a připomínky při zpracování mé diplomové práce.

Obsah

1. ÚVOD	3
2. SPOTŘEBNÍ CHOVÁNÍ	5
2. 1 Spotřebitel	5
2. 2 Spotřební chování	6
2. 2. 1 Racionalita ve spotřebě	6
2. 2. 2 Psychologie a sociologie ve spotřebním chování	10
2. 2. 3 Typologie spotřebitelů	14
2. 3 Spotřeba z pohledu národního účetnictví	16
2. 4 COICOP	18
2. 5 Statistika rodinných účtů	19
3. ČESKÉ DOMÁCNOSTI	21
3. 1 Vymezení českých domácností	21
3. 1. 1 Pojetí domácností dle národního účetnictví	21
3. 1. 2 Složení domácností v České republice	22
3. 2 Finanční situace domácností	23
3. 2. 1 Příjmy domácností	23
3. 2. 2 Úspory domácností	26
3. 2. 3 Úvěrování	27
3. 2. 4 Chudoba	29
3. 3 Stručný přehled vývoje spotřeby	31
4. CÍL A METODIKA	34
5. VÝVOJ SPOTŘEBY ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ A JEJÍ STRUKTURY	37
5. 1 Výdaje domácností na konečnou spotřebu podle účelu	39
5. 1. 1 Výdaje rezidentů a nerezidentů	42
5. 1. 2 Vývoj výdajů na bydlení	43
5. 2 Výdaje domácností na konečnou spotřebu z časového hlediska	47

5. 3 Vývoj příjmů domácností	50
5. 4 Vývoj v oblasti úvěrů	51
6. ANALÝZA ZDROJŮ FINANCOVÁNÍ SPOTŘEBNÍCH VÝDAJŮ DOMÁCNOSTÍ	55
6. 1 Příjmy dotazovaných domácností	55
6. 2 Nedostatek finančních prostředků a možnosti řešení.....	58
6. 2. 1 Spoření	60
6. 2. 2 Závazky domácností.....	61
6. 2. 3 Úvěry od bankovních a nebankovních institucí	64
6. 2. 4 Shrnutí šetření	66
6. 3 Očekávání v oblasti výdajů domácností a jejich úhradě	67
7. ZÁVĚR	71
I. SUMMARY	77
II. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	78
III. SEZNAM GRAFŮ, OBRÁZKŮ A TABULEK	87
IV. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	88
V. PŘÍLOHY	89

1. ÚVOD

Spotřeba domácností představuje zhruba polovinu hrubého domácího produktu, proto je důležité, aby docházelo k analyzování spotřebního chování domácností. Pozornost by ovšem měla být věnována i zdrojům financování, ze kterých jsou spotřební výdaje hrazeny.

Téma mé diplomové práce je Spotřební chování českých domácností. Hlavním cílem této práce je provést analýzu struktury spotřeby českých domácností a následně analyzovat spotřební chování českých domácností v návaznosti na vlastní a cizí zdroje, ze kterých jsou uspokojovány potřeby těchto domácností.

Práce je rozčleněna na dvě hlavní části. Jedná se o část teoretickou a o část praktickou.

Teoretická část práce je zaměřena na vymezení základních znalostí v oblasti spotřebního chování a je rozdělena do dvou podkapitol. V první podkapitole je charakterizováno, kdo je spotřebitelem, jaké je jeho chování a jaké jsou faktory ovlivňující právě spotřební chování. Na závěr první podkapitoly teoretické části práce je charakterizována spotřeba podle národního účetnictví a klasifikace CZ-COICOP. Následující podkapitola teoretické části práce je věnována sektoru domácností. V tomto úseku je definováno, co rozumíme pod pojmem domácnost a jaké je složení sektoru domácností v České republice. Další část literární rešerše je poté zaměřena na finanční zdroje domácností, ze kterých mohou být uspokojovány potřeby. Jsou zde uvedeny jednotlivé důchody domácností a možnosti tvorby úspor. Obsahem této části je i vymezení zadluženosti domácností, jež je následována charakterizováním chudoby. Závěr této podkapitoly je poté věnován stručnému popisu vývoje spotřeby českých domácností.

Klíčovou částí diplomové práce je část praktická, která je rozčleněna na dvě dílčí podkapitoly. První část je věnována analýze vývoje struktury spotřeby českých domácností, a to zejména v průběhu let 1990 až 2014. Nedílnou součástí je i zohlednění časového hlediska ve vztahu k potřebám a jejich uspokojování. Závěrem této části je analyzování vývoje v oblasti příjmů a úvěrů domácností. Dále se jedná o část, ve které jsou analyzovány zdroje financování spotřebních výdajů českých domácností, a to především na základě provedeného dotazníkového šetření v komparaci se sekundárními daty výzkumů týkajících se této oblasti. Poslední neméně důležitou částí této podkapitoly

praktické části práce je pokus o predikci v oblasti výdajů domácností a jejich možné úhradě.

V závěru práce dojde ke stručnému shrnutí celé diplomové práce a zhodnocení výsledků dosažených v praktické části. Poslední součástí závěrečné části je návrh na další možná šetření v této oblasti.

2. SPOTŘEBNÍ CHOVÁNÍ

Pro zpracování této práce je nezbytné nejprve poznat obecná teoretická východiska. První část literární rešerše je tak věnována definování spotřebitele, jeho chování a faktorům ovlivňující toto chování. Obsahem této kapitoly je i stručné vymezení typologie spotřebitelů, které následuje charakterizování spotřeby z hlediska národního účetnictví a klasifikace dle CZ-COICOP.

2. 1 Spotřebitel

Funkci spotřebitele a zákazníka vykonáváme v průběhu našeho života všichni. Tato funkce začíná již od kolébky a končí „věcmi posledními“, které za nás vyřizují většinou již jiní. Podle Vysekalové (2004) existuje rozdíl mezi spotřebitelem a zákazníkem. Pojem spotřebitel je obecnější, protože zahrnuje vše, co spotřebováváme, tedy bez rozdílu zda to nakupujeme či nikoliv. Spotřebitelem je i malé dítě, pro které nakupuje jeho matka. Zákazníkem je poté ten, kdo dané zboží objednává, nakupuje či platí.

Zprvu je tedy důležité vymezit pojem spotřebitel, protože s tímto pojmem se v práci nesetkáme pouze jednou. Definic spotřebitele existuje mnoho. Za jednu ze základních definic může být považována ta, která je vymezena Zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který říká, že *„spotřebitelem je každý člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná.“*

Definování spotřebitele se nejednou objevuje i ve směrnicích Evropské unie. Směrnice Evropského parlamentu a rady 2011/83/EU tvrdí, že *„definice spotřebitele by měla zahrnovat fyzické osoby, které jednají mimo rámec své obchodní činnosti, podnikání, řemesla nebo povolání. Pokud je však v případě smluv majících dvojitý účel smlouva uzavřena za účelem částečně spadajícím do rámce a částečně mimo rámec obchodní činnosti dané osoby a obchodní účel této činnosti je natolik okrajový, že nepřevažuje v celkovém kontextu dotčené transakce, tato osoba by rovněž měla být považována za spotřebitele.“*

Shiffman a Kanuk (2004) poté rozdělují spotřebitele na dva typy – osobního a organizačního. Osobní spotřebitel je spotřebitel, který nakupuje zboží a služby pro

potřebu svoji, popř. pro potřebu domácnosti. V těchto případech jsou výrobky a služby nakupovány koncovými uživateli, resp. jsou nakupovány pro konečné využití jednotlivci. Naopak organizační spotřebitel obsahuje ziskové a neziskové organizace, vládní úřady nebo vládní instituce, jako jsou např. školy, věznice či nemocnice. Tito spotřebitelé nakupují výrobky, služby či zařízení pro svoji činnost.

2. 2 Spotřební chování

Dle Koudelky (2006) „*spotřební chování znamená chování lidí – konečných spotřebitelů, které se vztahuje k získávání, užívání a odkládání spotřebních výrobků – produktů.*“

Spotřebním chováním se rozumí jedna z rovin lidského chování. Toto chování zahrnuje:

- důvody, které spotřebitele vedou k užívání zboží,
- způsoby, kterými je zboží spotřebiteli užíváno a
- vlivy, které celý proces provázejí.

Obecně lze tedy říci, že spotřebním chováním se rozumí – proč a jak spotřebitelé výrobky užívají. Ve spotřebním chování se odráží určitá spotřební podstata. Tato podstata je částečně ovlivněna geneticky a částečně je získávána během života jedince v lidské společnosti.

Vysekalová (2011) tvrdí, že chování spotřebitele však nemůže být chápáno separovaně bez souvislosti k chování všeobecně a bez vazeb na mikro a makrostrukturu společnosti.

Spotřební chování je možné vysvětlovat několika různými směry. Koudelka (2006) mezi základní modely řadí modely racionální, psychologické a sociologické.

2. 2. 1 Racionalita ve spotřebě

Racionální modely se snaží spotřební chování vysvětlit na základě ekonomické racionality, psychologické či emotivní faktory mají v tomto případě převážně okrajovou roli.

Racionální volba spotřebitele je založena na axiomech. Mluvíme o axiomu srovnání (úplnosti srovnání), který tvrdí, že racionální spotřebitel je schopen všechny spotřební varianty porovnat z hlediska uspokojení, a poté je schopen říci, které varianty jsou pro něj více či méně uspokojivé. V reálném světě však toto pravidlo nemusí být vždy splněno. Racionální chování spotřebitele je jakýmsi ideálem, ke kterému se lidé více či méně přibližují.

Již P. A. Samuelson v roce 1938 tvrdil, že když si spotřebitel zvolí statek jedna před statkem dvě, nezvolí si v ten samý okamžik statek dva před statkem jedna, definoval tak pojem odhalené preference.

Dalším axiomem se zabýval i ekonom O. Morgenstern (1972), jednalo se o axiom tranzitivity a je definován následovně. Uvažujeme-li tři statky – statek „x“, statek „y“ a statek „z“, dá-li spotřebitel přednost statku „y“ před statkem „x“ a zároveň statku „x“ před statkem „z“, plyne z toho, že dá současně přednost statku „y“ před statkem „z“.

Existuje i tzv. axiom nepřesycení, který říká, že spotřebitel vždy preferuje větší množství statku před množstvím menším. Někdy se však od tohoto předpokladu upouští.

V průběhu let vznikaly a vznikají různé ekonomické teorie, které se týkají spotřeby. Již v roce 1930 byly vymezeny základy teorie mezičasové volby ekonomem I. Fisherem. Tento model ukazuje, že přítomná spotřeba je ovlivňována přítomným důchodem, očekávaným budoucím důchodem, ale také úrokovou mírou, jež ovlivňuje úspory. Život spotřebitele můžeme rozdělit na dvě období, a to na aktivní věk a stáří. Spotřebitel předpokládá, že si během aktivního věku vydělá více peněz, než bude jeho důchod ve stáří. Pokud však spotřebitel nechce, aby se jeho spotřeba v období stáří snížila, musí svoji celoživotní spotřebu rozdělit rovnoměrně. Je tedy nezbytné, aby během aktivního období spotřebitel spořil, aby svou spotřebu ve stáří mohl dofinancovat z úspor.

Keynesovo pojetí spotřební funkce (1936) naopak vychází z hypotézy, že velikost spotřebních výdajů domácností je závislá na tom, jaký mají tyto domácnosti důchod (resp. disponibilní důchod). Celkové výdaje spotřebitele se skládají ze dvou složek – z výdajů autonomních, tj. na důchodu nezávislých, ty jsou vynakládány i tehdy, je-li disponibilní důchod nulový (např. potraviny, bydlení) a z výdajů indukovaných, které jsou poté na důchodu závislé. Jako první keynesiánskou funkci spotřeby napadl v roce 1949 ekonom J. S. Duesenberry, který navrhl jiný vztah mezi spotřebou a důchodem, tento vztah poté nazval hypotézou relativního důchodu. Jedná se o spotřební funkci dvou

proměnných, první proměnnou je důchod ve vazbě na důchod jiných domácností či jednotlivců, druhou proměnnou je poté úroveň důchodu v předchozích obdobích. Následně i výzkumy provedené ekonomem S. Kuznetsem dokázaly, že spotřební funkce dle Keynesa nefunguje v každé situaci. Podkladem k tomuto tvrzení byl vývoj v USA, kde došlo během let 1869 – 1958 k významnému růstu reálného důchodu, avšak podíl spotřeby na národním důchodu zůstal bezmála stejný (Arlt, Čutková & Radkovský, 2001).

Dalším významným modelem spotřební funkce je hypotéza životního cyklu, kterou rozpracovali v 50. letech 20. století F. Modigliani a jeho student R. Brumberg. Jejich prvotní předpovědi však nebyly v těchto letech testovány, empirickou podporu dostaly až později, a to v práci Modiglianiho a dalších vědeckých pracovníků. Na vývoji modelu se účastnil i ekonom A. Ando. Hypotéza životního cyklu tvrdí, že člověk, který rozhoduje o své spotřebě, bere v úvahu nejen přítomný důchod, ale také očekávaný budoucí důchod. Výchozím předpokladem je, že člověk je schopný odhadnout svůj důchod a spotřebu za celý život. Dále se předpokládá, že mladý člověk spotřebovává více, než kolik vydělá, z toho vyplývá, že si v prvních letech bude půjčovat a své výdaje bude pokrývat částečně z dluhů. To bude probíhat až do té doby, než jeho roční příjem dosáhne takové úrovně, aby pokryl výdaje na jeho spotřebu. V následujících letech pak bude z toho, co mu z jeho mzdy zbývá, splácet své dluhy a spořit na stáří. V období stáří pak člověk bude své nahromaděné bohatství spotřebovávat až do konce života. V případě, že člověk nedokáže svůj důchod za celý život spolehlivě předvídat, protože na něj samozřejmě během života působí hned několik nepředvídatelných okolností, nebude spotřeba konstantní, pravděpodobně bude docházet k určitým výkyvům. Dochází také k zohledňování několika faktorů, jedná se např. o reakce spotřebitele na trvalé změny důchodu, které jsou nepředvídané, o spotřebu v průběhu hospodářského cyklu, o způsob života či o odlišnosti ve spotřebě vlivem jiných kultur apod. (Deaton, 2005).

Model, který vychází z předpokladu, že důchod se skládá ze složky permanentní a přechodné, je nazýván hypotézou permanentního důchodu a byl rozpracován ekonomem M. Friedmanem v roce 1957. Dle této hypotézy je spotřebitel schopen si subjektivně klasifikovat, o jakou změnu se jedná. Svoji spotřebu pak jedinec mění pouze v případě, že se jedná o změnu permanentní, tj. permanentní důchod je takový, který člověk očekává dlouhodobě. Nastanou-li poté změny důchodu, které jsou pouze přechodné, spotřebitel na ně svou spotřebou nereaguje vůbec, nebo pouze nepatrně. Tyto

peníze tedy spotřebitel neutratí, ale pouze odloží, může je uspořit či investovat. V krátkém období má však spotřební funkce jiný průběh než je tomu v období dlouhém, a to z toho důvodu, že v krátkém období běžný důchod zahrnuje kromě permanentní části i část přechodnou, v dlouhém období se pak přechodné výkyvy důchodu ruší a pozorujeme pouze změny permanentní (Novotný, 2014).

Hlavní rozdíl mezi hypotézami životního cyklu a permanentního důchodu je především v časovém horizontu rozhodování. Hypotéza životního cyklu představuje model s konečným horizontem, zatímco hypotéza permanentního důchodu pracuje s horizontem nekonečným (Arlt et al., 2001).

Prvotní hypotézy nebraly v úvahu prvek nejistoty. Zaváděním nejistoty do rozhodování spotřebitele vznikly dva následující motivy tvorby úspor – motiv bezpečnostní a motiv odkazu. Motiv bezpečnostní, kdy existence nejistoty vede ke snížení běžné spotřeby a k růstu úspor. Jedním z autorů zabývajících se nejistotou ve spojitosti se spotřebou je S. Zeldes (1989), který zkonstruoval spotřební funkci se stochastickým příjmem. Druhým motivem je poté motiv odkazu. V tomto případě můžeme mluvit o neúmyslném odkazu, se kterým souvisí nejistota týkající se předpokládané délky života a o vědomém odkazu, který vyjadřuje úmyslnou snahu rodičů odkázat část svého bohatství svým potomkům. Touto oblastí se zabývají autoři Kotlikoff a Summers (1981), jejichž studie přikládá váhu právě mezigeneračním transferům akumulovaného bohatství, kteří tímto popřeli motiv spoření výlučně na důchodový věk. Jedna ze studií zabývajících se sklonem ke spotřebě navíc prokázala závěr, že starší lidé spoří více než mladí (Danziger, Gaag, Smolensky & Taussig, 1982).

Problematika spotřební funkce však prochází neustále změnami, dochází k pokrokům v oblasti teoretických výzkumů, ale také k rozvoji v oblasti empirie. V novějších přístupech je brána v úvahu např. existence likvidního omezení, kdy je spotřebitel omezován z hlediska půjček, které mu jsou k dispozici. Někteří lidé si nejsou schopni půjčovat kvůli vysokým úrokovým sazbám či vzhledem k úvěrovým podmínkám. Spotřebitel se často setkává i s tím, že úroky, které jsou placené z úvěrů, převyšují ty, které jsou získané z vkladů. Proto jsou úspory využívány především k financování plynulé spotřeby, zatímco úvěry jsou ve většině případů používány jako reakce na neočekávané změny v běžném příjmu (Šindel, 2005).

Pozornost je vhodné také zaměřit na oblast týkající se citlivosti spotřeby na změny výnosnosti finančních a reálných aktiv, a to především na vliv úrokových sazeb a cen akcií a nemovitostí. Změna úrokových sazeb má vliv na spotřebu prostřednictvím dvou faktorů, jedná se o změnu v celoživotním příjmu a substituci mezi běžnou a budoucí spotřebou. V tomto kontextu mluvíme o tzv. substitučním efektu, kdy v případě vyšší reálné úrokové sazby je výhodnější ponechat peníze na účtech a neutráct je, protože budoucí hodnota těchto finančních prostředků bude vyšší, a tím bude možné za ně více nakoupit. Pokud však mají úspory konkrétní účelové určení, mohou domácnosti při vyšších úrokových sazbách určité cílové částky dosáhnout rychleji při stejných vkladech nebo za stejnou dobu při vkladech nižších. V obou těchto případech je potřeba spoření snižována růstem výnosnosti, zde mluvíme o efektu důchodovém (Arlt et al., 2001).

Předmětem analýz je dále vliv trhu cenných papírů, a to především vliv trhu akciového, na chování spotřebitele. Akciový trh na spotřební chování nepůsobí přímo přes efekt bohatství, ale nepřímo přes vliv akciového trhu na spotřebitelskou důvěru a optimismus. To je zapříčiněno hlavně tím, že přímo v akciích je držena pouze malá část bohatství domácností, zásadně větší počet domácností vlastní akcie nepřímo, a to za pomoci důchodových, penzijních či životních plánů. Významnou roli hraje i vývoj cen na trhu nemovitostí. Zvyšování reálné ceny bydlení může totiž způsobit růst spořivosti u mladých domácností, které usilují o koupi bytu, ale také to může vést k posunu v distribuci bohatství od starších domácností k mladším (Arlt et al., 2001).

Jakýmsi opakem racionálních modelů je behaviorální ekonomie, která zkoumá způsoby lidského rozhodování za předpokladu omezené racionality jedince. Omezenou racionalitu spotřebitele můžou představovat omezené kognitivní schopnosti, neuvažování v dlouhodobých perspektivách či omezené sobectví. Tato ekonomie se pohybuje na pomezí ekonomie a psychologie (Mikeszová, 2007).

2. 2. 2 Psychologie a sociologie ve spotřebním chování

Psychologické přístupy se snaží vysvětlit spotřební chování prostřednictvím psychických procesů. Mezi základní psychologické faktory, které ovlivňují spotřební chování, se řadí např. motivace, vnímání, učení, přesvědčení či postoje. Sociologické modely se naopak pokoušejí vysvětlit spotřební chování na základě vlivů ze sociálního prostředí. Zde se zkoumá, jak je chování spotřebitele podmíněno sociálními skupinami či

okolnostmi. Již na začátku dvacátého století americký ekonom a sociolog T. Veblen vyjádřil myšlenku, že lidé mají za běžných podmínek silné tendence dodržovat jakási sociální pravidla (Koudelka, 2006).

Základním psychologickým faktorem, který ovlivňuje chování spotřebitele, je motivace. Teorií o lidské motivaci existuje mnoho. Mezi první teorie patří Maslowova hierarchie potřeb (1943), ve které se snažil vysvětlit, proč jsou lidé motivováni v určitý čas určitými potřebami. Lidské potřeby jsou dle Maslowa uspořádány hierarchicky, a to od potřeb nejzákladnějších až po potřeby, které jsou méně naléhavé. Lidé se poté snaží nejdříve uspokojovat potřeby, které jsou nejnaléhavější, a následně až ty, které jsou méně důležité. S. Freud naopak předpokládal, že určité psychologické síly vytvářející lidské chování jsou z větší části nevědomé, nikdo tedy nedokáže zcela pochopit své motivace. F. Herzbergerova dvoufaktorová teorie poté rozlišuje satisfaktory, tj. takové faktory, které člověku způsobují spokojenost a dissatisfaktory, které naopak vyvolávají nespokojenost. Aby byl člověk motivován k nákupu, není postačující neexistence dissatisfaktorů, pro motivaci jsou nepostradatelné satisfaktory. Dále se jedná například o Mc Clellandovu teorii primárních sociálních motivů (1961). Tuto teorii poté do formy motivací pro nakupování rozpracovali Tauber či Westbrook (Spilková, 2012).

Dalším faktorem ovlivňujícím spotřebitele je kultura. Ta je považována za základní východisko lidských přání a chování. Lidské chování je z převažující části naučené. Již malé dítě, které vyrůstá v určité společnosti, se od své rodiny a od různých společenských institucí učí základní hodnoty, chování a postoje.

Každá kultura zahrnuje menší celky, hovoříme o tzv. subkulturách, těmi rozumíme skupiny lidí mající společné hodnotové systémy, které jsou vytvořené na základě společných životních zkušeností a situací. Tyto subkultury zahrnují národnostní, etnické či náboženské skupiny a geografické regiony.

Můžeme mluvit i o společenských třídách, na které se téměř každá společnost člení. Toto rozdělení společnosti je poměrně trvalé a spořádané. Členové jednotlivých společenských tříd poté sdílejí podobné hodnoty, způsoby chování a zájmy. V různých zemích se samozřejmě třídní systémy mohou lišit. Existuje mnoho klasifikací sociálních tříd. Sociologové nejčastěji využívají rozdělení společnosti na horní třídu, střední třídu a nižší třídu. P. A. Sorokin mluvil o třech hlavních typech třídní stratifikace, a to o ekonomické třídě, politické třídě a pracovní třídě. W. L. Warner rozdělil společnost

naopak do šesti tříd – vyšší horní třídu, vyšší střední třídu, vyšší nižší třídu, nižší horní třídu, nižší střední třídu a nižší třídu. A. Giddens poté využíval členění společnosti na horní, střední a spodní (pracovní) třídu (Sociology Guide, n. d.).

Další možné třídění představuje Evropská socioekonomická klasifikace (ESeC z angl. European Socieconomic Clasification). Výchozí myšlenkou tohoto schématu je, že základ sociální nerovnosti způsobuje pozice na trhu práce. ESeC člení společnost na následující čtyři třídy: zaměstnavatele, samostatně výdělečně činné, zaměstnance a exkludované osoby (tj. takové osoby, které vypadly z trhu práce či jsou dlouhodobě nezaměstnané), (Katrňák, 2011).

Významným faktorem ovlivňující chování spotřebitele je i jeho věk a fáze života, a to především kvůli tomu, že spotřebitel během svého života mění zboží a služby, které nakupuje. Jde zde o preference a vkus, který se s věkem jedince velmi často mění.

Na spotřební chování člověka působí i životní cyklus rodiny. Tabulka 1 zobrazuje základní členění fází životního cyklu rodiny.

Tabulka 1: Fáze životního cyklu rodiny

Mládí	Střední věk	Stáří
Svobodní	Svobodní	Starší sezdané páry
Manželské páry bez dětí	Manželské páry bez dětí	Starší svobodní lidé
Manželské páry s dětmi	Manželské páry s dětmi	
• Kojenci	• Malé děti	
• Malé děti	• Dospívající děti	
• Dospívající děti	Manželské páry bez nezaopatřen. dětí	
Rozvedení s dětmi	Rozvedení bez dětí	
	Rozvedení s dětmi	
	• Malé děti	
	• Dospívající děti	
	Rozvedení bez nezaopatřených dětí	

Zdroj: Kotler, Wong, Saunders & Armstrong, 2007.

Životní cyklus rodiny dle Schiffmana a Kanuka (2004) lze popsat způsobem tradičním, který je však často zpochybňován kvůli tomu, že se mu nedaří vysvětlit různorodá uspořádání způsobu života rodiny. Kvůli tomu je používán způsob alternativních stádií životního cyklu rodiny. Tyto alternativní stádia zahrnují např. partnery nacházející se ve středním věku, jež jsou v manželství bez dětí či osoby

středního věku, které jsou rozvedené a s dětmi. Těchto alternativ existuje mnoho a spotřební chování se poté od tohoto životního způsobu může odvíjet.

Tradiční životní cyklus rodiny je podle Schiffmana a Kanuka (2004) rozdělován na následujících pět stádií:

- Mládenecký věk – jedná se o první stádium, do kterého spadají mladí svobodní lidé, kteří si založili domácnost odděleně od svých rodičů. Někteří mohou být plně zaměstnáni, někteří mohou být studenty vysokých škol, kteří odešli ze svého domova. Tato skupina lidí často utrácí své peníze za nájemné, základní vybavení domácnosti či za zábavu a oblečení.
- Novomanželé – toto období začíná ihned po vstupu do manželství a často trvá až do té doby, než se v manželství narodí první potomek. Většina manželů a manželek je zaměstnána, takže mají k dispozici společný příjem. Ten jim obvykle dovoluje životní styl, který poskytuje různé příležitosti k benevolentnějším nákupům osobních věcí. Část finančních prostředků mohou často spořit či investovat. Samozřejmě se u novomanželů objevují velké počáteční výdaje v podobě výdajů na vybudování nového domova.
- Rodičovství – nastává tehdy, když se páru narodí první dítě. Toto stadium obvykle trvá přes 20 let a lze ho rozdělit na kratší fáze, jako je fáze předškolní, základní školy, střední školy a vysoké školy. Během těchto fází se samozřejmě mění finanční zdroje rodiny. Vystává i menší či větší finanční náročnost, co se vzdělání potomka týká.
- Postarší rodiče – jedná se o období, kdy už všechny děti opouští či opustily domov. Pro některé rodiče toto stadium znamená jakési znovuzrození, protože mohou začít dělat činnosti, které v předchozím stádiu dělat nemohli. Tito lidé mohou např. častěji cestovat nebo se mohou začít věnovat novým zájmům, protože mají vyšší čistý příjem plynoucí ze spoření a investic a mají menší výdaje (již nemají hypotéky, neplatí školné atp.).
- Rozpad – stádium rozpadu nastává tehdy, zemře-li jeden z manželů. Manžel, který zůstane sám, obvykle žije životem, který je hospodárnější. Někteří lidé vstoupí do manželství znovu.

Dalším faktorem, který ovlivňuje jaký typ zboží a služeb spotřebitel nakupuje, je zaměstnání. Příkladem mohou být lidé, kteří pracují jako dělníci, tito lidé častěji nakupují

pracovní oděvy, kdežto osoby, které pracují v kancelářích, častěji nakupují elegantnější oblečení.

Faktorů, které působí a ovlivňují spotřební chování jednotlivců, respektive domácností, existuje mnoho, zde byly zmíněny pouze vybrané faktory, které můžeme považovat za jedny z nejzásadnějších.

2. 2. 3 Typologie spotřebitelů

Spotřebitele můžeme rozčlenit podle rozdílného chování do určitých skupin. Takovéhoto členění existuje nemalé množství. Ve značné míře začaly vznikat hlavně od 50. let 20. století, a to v reakci na rozsáhlou transformaci, kterou prodělalo nakupování a spotřeba v USA a v západní Evropě.

G. P. Stone (1954) se pokusil o jedno z prvních členění, identifikoval čtyři typy spotřebitelů. Jedná se o spotřebitele, kteří se řídí cenou, zvykem, zastávají morální pozici a spotřebitele, který nakupuje nerad.

Klasifikací se zabývá i P. Kotler (1965), který rozdělil zákazníky na marshalliánské (ekonomicky racionální), veblenovské (ovlivněné lidmi, kteří jsou spojováni s lepším původem či vyšším postavením), pavlovovské (řízené podněty), hobbesiánské (organizačně založené) a freudiánské (zaměřené na fantazii), (Spilková, 2012).

Leibenstein (1950) rozdělil poptávku na funkční a nefunkční. Funkční poptávka představuje tu část poptávky, která existuje kvůli vlastnostem dané komodity. Poptávka nefunkční je poté členěna na spekulativní, iracionální a poslední skupinou této poptávky, pravděpodobně nejdůležitější, jsou externí efekty užitku. Rozeznávají se tři typy těchto efektů – efekt módy, snobský efekt a veblenův efekt.

Efekt módy je v ekonomické teorii založen na tom, že jednotlivec požaduje více určité komodity za danou cenu pouze v důsledku toho, že roste nakupované množství této komodity ostatními spotřebiteli.

Snobský efekt (neboli efekt snobské spotřeby) je opakem předcházejícího efektu. Tento efekt se zakládá se na tom, že poptávka individuálního spotřebitele klesá, roste-li počet ostatních spotřebitelů.

Základní myšlenkou veblenova efektu je, že cílem spotřeby není uspokojování reálných potřeb, ale demonstrace společenského postavení. Veblenův efekt (neboli efekt demonstrační) se vyskytuje u luxusního zboží. Tento efekt znamená, že dojde-li k poklesu ceny statku, může dojít i k poklesu poptávky určité skupiny lidí po tomto statku. Hlavním důvodem je, že jako levnější statek ztrácí schopnost demonstrovat status společenského postavení (Wawrosz, 2007).

Dle Vignerona a Johnsona (1999), kromě těchto tří efektů, vysvětlují luxusní spotřebu ještě následující dva efekty. V případě hédonického efektu se spotřebitelé více zajímají o vlastní potěšení a pocity, a právě proto přikládají menší význam ceně jako ukazateli prestiže. U perfekcionista efektu poté spotřebitelé spoléhají především na jejich vlastní vnímání kvality výrobků. Cenu využívají jako další důkaz toho, že se jedná o kvalitní výrobek.

Zatímco „veblenští“, „snobští“ a „módní“ spotřebitelé jsou ovlivňováni mezilidskými efekty (okázalost, neshoda, shoda), „hedonističtí“ a „perfekcionistačtí“ spotřebitelé efekty osobními (seberealizace, ujištění).

Spotřebitelé nakupují jednak předměty krátkodobé spotřeby, tj. předměty, které jsou spotřebovány během jednoho roku, příkladem mohou být potraviny, a poté předměty dlouhodobé spotřeby, tj. předměty, které se spotřebovávají delší dobu a užíváním se znehodnocují, jako například automobil. U předmětů dlouhodobé spotřeby můžeme rozlišovat spotřebitele následovně:

- spotřebitel, který daný předmět nakupuje poprvé (tzv. počáteční poptávka),
- spotřebitel, který dává stranou současný výrobek a nakupuje nový, např. z důvodu opotřebení, nového designu, levnější údržby či levnějšího užití (tzv. nahrazující poptávka),
- spotřebitel, který daný výrobek již vlastní a zároveň chce koupit další k dodatečnému využití (tzv. dodatečná poptávka),
- spotřebitel, který se poptává po určité značce v rámci výrobové skupiny (tzv. specifická poptávka), (Školudová, Lovichová & Sekerka, 2014).

Typologie českých nakupujících

Typologií českých nakupujících se zabývá společnost Incoma Research a GfK Praha. Poprvé byla analýza odlišnosti nákupního chování touto společností

provedena již roku 2001. Mezi tři základní faktory, které odlišují nákupní chování českých spotřebitelů, se řadí mobilita, nároky na nákupní prostředí a cenová citlivost (Cabal, 2008).

Čeští nakupující jsou dle studie společnosti Incoma Research a GfK Praha rozděleni do následujících skupin:

- Ekonom – mobilní, náročný, cenově citlivý zákazník, nakupuje méně často, avšak ve větším objemu, může mít větší počet dětí v rodině, tento typ upřednostňuje kvalitní prodejny se širokou nabídkou.
- Mobilní pragmatik – mobilní, nenáročný, cenově citlivý zákazník, nakupuje velké množství za rozumné ceny, pro tento typ je typické racionální nakupování s nižší mírou konzervativnosti.
- Náročný nakupující – mobilní, náročný, není cenově orientovaný, silně impulzivní, často se stává, že nakupuje neplánované výrobky, bez kterých by se obešel, klade vysoký důraz na možnost placení prostřednictvím platební karty, má nedůvěru vůči zlevněnému zboží.
- Velkorysý – mobilní, nízká citlivost na cenu, nízká náročnost, vysoká impulzivita, nevěří zlevněnému zboží.
- Komunikativní hospodyně – nemobilní, náročný, cenově citlivý typ, nízká impulzivita, vysoká konzervativnost, důraz na věrnostní systémy a na dostupnost prodejen veřejnou dopravou.
- Šetřivý – nemobilní, nenáročný a cenově citlivý typ, využívá cenové akce, má nejnižší impulzivitu ze všech typů.
- Pohodlný oportunist – nemobilní, náročný a cenově necitlivý typ, konzervativní, občas zakoupí neplánovaný výrobek či výrobek, který nepotřebuje.
- Nenáročný konzervatívec – nemobilní, cenově necitlivý a zároveň nenáročný typ zákazníka, nakupuje v menších množstvích, má raději menší prodejny (Spilková, 2012).

2. 3 Spotřeba z pohledu národního účetnictví

Spotřeba domácností je z pohledu ekonomů jedním ze základních pojmů, z pohledu statistiků pak jedním ze stěžejních ukazatelů. V historii vznikly dvě základní

koncepce, ve kterých se propojovala oblast makroekonomie a oblast statistiky – Marxova a Keynesova ekonomická teorie.

Obě teorie se staly ekonomickým podkladem, který sloužil pro tvorbu makroekonomických systémů statistických informací. Na základě Marxovy teorie vznikl Systém bilancí národního hospodářství (dále jen SBNH), naopak na podkladě teorie Keynesese byl vytvořen Systém národního účetnictví (dále jen SNÚ). Oba tyto systémy měly za úkol splnit stejný cíl – zobrazení výsledků národního hospodářství a vztahů uvnitř národní ekonomiky za pomoci vzájemně propojených ukazatelů s tím, že tato propojenost je zabezpečena prostřednictvím zobrazení údajů ve formě bilancí (Sixta, Vltavská, Hronová & Hindls, 2014).

Přechodem Československa z centrálně plánované ekonomiky k tržní ekonomice proběhl i přechod ze SBNH na SNÚ. Tato skutečnost znamenala zásadní zlom, protože s tím vyvstala jednak nutnost zajistit fungování nového systému sběru, zpracovávání a publikování statistických informací, ale také skutečnost, že od této doby (rok 1990) nebylo možné po nějakou dobu srovnávat výsledky národního hospodářství s roky následujícími. K rekonstrukci časových řad v této oblasti před rokem 1990 přistoupili autoři v rámci výzkumného projektu Grantové agentury ČR (Sixta et al., 2014).

Spotřeba domácností je velice obsáhlou kategorií, která zahrnuje jak placené, tak neplacené zboží a služby. V národním účetnictví se poté spotřeba domácností objevuje ve formě výdajů na konečnou spotřebu domácností a ve formě skutečné konečné spotřeby domácností. Rozdíl mezi těmito dvěma pojmy je jen v přesunu zboží a služeb od vládních a neziskových institucí domácnostem. Jedná se o takové zboží a služby, které domácnostem sice patří (léky hrazené pojišťovny, ubytování z charity, poskytované zdravotní služby), ale které jsou ve prospěch domácností nakupovány a hrazeny výše zmíněnými institucemi (Sixta et al., 2014).

Výdaje na konečnou spotřebu domácností podle pojetí Evropského systému účtů jsou tvořeny výdaji, které jsou vynaloženy rezidentskými institucionálními jednotkami na výrobky a služby. Tyto výrobky a služby jsou používány pro přímé uspokojování individuálních potřeb či kolektivních potřeb členů společnosti. Do těchto výdajů se zahrnují např. služby obydlí poskytované domácnostmi jejich vlastníkům, naturální důchody, položky, které nejsou považovány za mezispotřebu, pojišťovací služby a služby penzijních fondů ve výši implicitních poplatků za služby. Naopak do výdajů na konečnou

spotřebu nemůžeme zahrnout např. naturální sociální transfery (výdaje vynaložené nejdříve domácnostmi, poté uhrazené ze sociálního zabezpečení), položky, které jsou považované za pořízení nevyráběných aktiv (např. nákup půdy), dobrovolné peněžní nebo naturální převody plynoucí od domácností ve prospěch charitativních organizací atp. (Nařízení Evropského parlamentu a rady (EU) č. 549/2013).

Skutečná konečná spotřeba zahrnuje výrobky a služby, které jsou pořizovány rezidentskými institucionálními jednotkami, a to pro přímé uspokojování potřeb (individuálních i kolektivních). Výrobky a služby, které slouží pro individuální spotřebu, jsou takové výrobky a služby, které domácnost získala a využívá je pro uspokojování potřeb členů domácnosti. Naopak služby sloužící pro kolektivní spotřebu jsou služby, které jsou poskytovány současně všem členům společnosti nebo členům určité části společnosti, např. domácnostem, které bydlí v určeném regionu (Nařízení Evropského parlamentu a rady (EU) č. 549/2013).

U výdajů na konečnou spotřebu domácností dle národních účtů můžeme rozeznávat dvě pojetí – národní a domácí. Národní zahrnuje výdaje rezidentů v tuzemsku a v zahraničí, domácí pojetí poté představuje výdaje rezidentů a nerezidentů v tuzemsku. Výdaje domácností můžeme dále členit podle účelu, kde se výdaje klasifikují dle CZ-COICOP, a podle časového hlediska, kde dochází k rozdělení výdajů na výdaje připadající na spotřební předměty dlouhodobé, střednědobé, krátkodobé a výdaje na spotřebu služeb (ČSÚ, 2015).

2. 4 COICOP

Již v roce 1996 ČSÚ vydal „Klasifikaci individuální spotřeby dle účelu – CZ-COICOP“. Tato klasifikace byla vypracována na bázi mezinárodního standardu COICOP (Classification of Individual Consumption by Purpose). V roce 1999 byla vydána aktualizovaná verze, od této doby označování CZ-COICOP(99).

Předmětem klasifikace je zařazení všech druhů individuální spotřeby dle účelu. Tato klasifikace využívá tři institucionální sektory, jsou jimi domácnosti, neziskové instituce sloužící domácnostem a vládní instituce. Cíle, které jsou definované právě v CZ-COICOP, jsou založeny na klasifikacích výdajů spotřebitelů, aby mohly sloužit různým analytickým aplikacím. Klasifikace není přísně spojena se žádným jednotlivým modelem chování spotřebitele, je navržena takovým způsobem, aby široce odrážela rozdíly

důchodové pružnosti. Příkladem jsou např. domácnosti, které mají nižší příjmy, ty utratí relativně velkou část svého důchodu za potraviny, bydlení či oblečení, nebo naopak domácnosti, které jsou relativně bohatší, tyto domácnosti utrací více za vzdělávání, rekreaci či zdraví (ČSÚ, 2014).

Celkově se klasifikace skládá ze 14 oddílů, avšak pro sledování výdajů domácností je používáno pouze prvních 12, dále se každý jednotlivý oddíl člení na skupiny, kterých je celkově 58 a třídy, kterých je 157.

Výdaje domácností dle CZ-COICOP jsou rozděleny následovně:

- 01 Potraviny a nealkoholické nápoje
- 02 Alkoholické nápoje, tabák a narkotika
- 03 Odívání a obuv
- 04 Bydlení, voda, energie, paliva
- 05 Bytové vybavení, zařízení domácnosti; opravy
- 06 Zdraví
- 07 Doprava
- 08 Pošty a telekomunikace
- 09 Rekreace a kultura
- 10 Vzdělávání
- 11 Stravování a ubytování
- 12 Ostatní zboží a služby (ČSÚ, 2014).

2. 5 Statistika rodinných účtů

„Statistika rodinných účtů (SRÚ) sleduje hospodaření soukromých domácností – poskytuje informace o výši jejich vydání a struktuře spotřeby. Informace o odlišnostech spotřeby v domácnostech uspořádaných podle rozličných hledisek nebo o vlivu různých faktorů (např. pohyb cen, situace na trhu) na strukturu vydání a spotřební zvyklosti domácností nelze získat z jiných zdrojů“ (ČSÚ, 2015).

Možnosti využití výsledků SRÚ jsou velice pestré. Výsledky jsou především podkladem pro sociální a ekonomické výzkumy, slouží též pro interní využití v ČSÚ a pro mezinárodní srovnání. Toto šetření je prováděno na souboru 3 000 domácností, které jsou vybrány záměrným kvótním výběrem, tento výběr do jisté míry omezuje možnost, že dojde k zobecnění údajů na celou populaci. Ve složení zpravodajského

souboru SRÚ dochází operativně ke změnám, a to proto, aby aktuálně postihovalo posun základních atributů domácností (např. ekonomická aktivita, složení domácností, úroveň příjmů apod.). Můžeme říci, že SRÚ je jediným zdrojem, který poskytuje informace o vydáních domácností ve vazbě na jejich příjmy. Jednotkou výběru a jednotkou zpravodajskou při šetření je hospodařící domácnost. Hospodařící domácností se v této souvislosti rozumí soubor osob společně bydlících, které se dále společně podílejí na úhradě základních výdajů, jako jsou výdaje na výživu, údržbu bytu apod. Jádrem domácností je většinou rodina, avšak může to být i jednotlivec. Soubor 3 000 domácností je vytvářen tak, aby jeho složení podle zvolených výběrových znaků odpovídalo struktuře domácností v České republice (ČSÚ, 2015).

Do roku 2006 vzorek nezahrnoval všechny typy domácností. Jednalo se např. o domácnosti důchodců s ekonomicky aktivními členy, domácnosti nezaměstnaných či domácnosti, ve kterých nebyl žádný ekonomicky aktivní člen. Od tohoto roku však začal vzorek zahrnovat již všechny typy domácností (ČSÚ, 2014).

3. ČESKÉ DOMÁCNOSTI

3. 1 Vymezení českých domácností

Obsahem následující části je definování pojmu domácnost podle národního účetnictví a charakterizování sektoru domácností v České republice na základě výsledků ze šetření Sčítání lidu, domů a bytů.

3. 1. 1 Pojetí domácností dle národního účetnictví

Dle ESA 2010 sektor domácností zahrnuje jednotlivce či jejich skupiny jako spotřebitele nebo jako podnikatele, kteří produkují tržní výrobky, finanční a nefinanční služby za předpokladu, že odpovídající činnosti nejsou separované od těchto subjektů. Též se sem zahrnují jednotlivci či jejich skupiny jako výrobci výrobků a nefinančních služeb, které slouží pouze pro vlastní konečné užití. Dále je možné definovat domácnosti jako *“malé skupiny osob, které sdílejí stejné ubytování, sdružují své důchody a majetek a společně spotřebovávají určité druhy výrobků a služeb, zejména bydlení a jídlo”* (Eurostat, 2013).

Do sektoru domácností spadají jednotlivci, skupiny jednotlivců a osoby, které trvale žijí v institucích a mají malou (nebo žádnou) samostatnost v oblasti rozhodování či jednání v ekonomických věcech (např. osoby dlouhodobě nemocné, trvale žijící v domovech důchodců nebo vězňové, kteří jsou ve výkonu dlouhodobého trestu odnětí svobody), jednotlivce či jejich skupiny vyrábějící výrobky a nefinanční služby pro vlastní užití, individuální vlastníky a společenství, která nemají právní status a jsou tržními výrobci, jako poslední sektor domácností zahrnuje neziskové instituce, které slouží domácnostem.

Evropský systém účtů sektor domácností dále rozděluje do subsektorů. Jedná se o subsektor zaměstnavatelů a osob samostatně výdělečně činných, zaměstnanců, příjemců důchodů z vlastnictví, příjemců penzí a příjemců ostatních transferů (Eurostat, 2013).

3. 1. 2 Složení domácností v České republice

Studování soužití lidí v domácnostech a v rodinách a následně i zkoumání jejich složení je nezbytnou součástí demografických analýz. Lidé totiž v průběhu svého života nežijí izolovaně, poměrně velká část života lidí se odehrává v domácnostech, resp. v rodinách (Bartoňová, 2007).

Jedním z nejrozsáhlejších statistických zjišťování je Sčítání lidu, domů a bytů. Toto sčítání přináší velký objem údajů, které není možné efektivně zjistit jiným způsobem. Poslední sčítání se uskutečnilo v březnu roku 2011, proto následující údaje o složení domácností v České republice jsou pouze k tomuto roku.

Počet českých domácností se za posledních 50 let zvýšil o více než jeden milion. V České republice v roce 2011 hospodařilo zhruba 4 375 000 domácností. V roce 1961 se jednalo přibližně o 3 241 000 domácností. Na druhou stranu však klesá průměrná velikost domácnosti. V roce 1961 byla jedna domácnost tvořena v průměru třemi osobami, o padesát let později již domácnost tvořily v průměru pouze 2,3 osoby. Domácnosti, které v roce 2011 měly větší počet členů, se nacházely spíše v malých obcích, zatímco ve větších městech (nad 100 tisíc obyvatel) byl průměrný počet členů jedné domácnosti nižší. Toto zmenšování domácností je spojeno se změnami, které se uskutečňují ve struktuře domácností. Snižuje se počet domácností majících největší počet členů, tedy rodin úplných. Podíl úplných rodin na celkovém počtu domácností je přibližně 49 %. Jednu třetinu tvoří domácnosti jednotlivců, jedná se o druhý nejpočetnější typ hospodařící domácnosti. Počet tohoto typu domácností roste nejrychleji. Výrazně nižší počet je rodin neúplných (13,5 %). Zbytek domácností představují vícečlenné nerodinné domácnosti (ČSÚ, 2013).

Největší část úplných rodin je tvořena manželskými páry, jedná se o necelých 89 %. Faktická manželství (soužití druha a družky) tvoří 11 %. Pouhých 0,2 % úplných rodin tvoří registrovaná či faktická partnerství. Zhruba dvě třetiny rodin, které jsou úplné, mají ekonomicky aktivní potomky (ČSÚ, 2013).

Většina rodin, které jsou neúplné, tvoří matky s dětmi, jedná se o 81 %. V těchto rodinách, tj. v neúplných, žije celkem 400 000 závislých dětí, tedy přibližně 22 % všech závislých dětí (ČSÚ, 2013).

V roce 2011 bylo v ČR více než 1,4 mil. domácností jednotlivců, což je téměř 33 % z celkového počtu domácností. Nejvíce se na tomto čísle podílely domácnosti

důchodců (47 %). Jednalo se zejména o ovdovělé ženy. Pokud rozdělíme domácnosti jednotlivců na domácnosti žen a mužů, dvě třetiny z domácností žen představovaly ženy nacházející se ve věku 60 let, zatímco dvě pětiny domácností jednotlivců mužů představovali muži ve věku do 39 let. Jednalo se především o muže, kteří byli svobodní (ČSÚ, 2013).

3. 2 Finanční situace domácností

Podkladem pro úvahy o ekonomickém chování domácností je zkoumání struktury spotřeby a také zdrojů financování této spotřeby, tj. zkoumání disponibilního důchodu. Disponibilním důchodem rozumíme součet prvotních a druhotných důchodů plynoucí domácnosti. Jedná se tedy o souhrn hrubých mezd a platů, příjmů plynoucí z podnikání a z vlastnictví, disponibilní důchod zahrnuje i salda sociálních a ostatních důchodů (Hronová & Hindls, 2008).

3. 2. 1 Příjmy domácností

Běžné příjmy domácností v roce 2014 přesáhly výši 3 248 mld. Kč, z toho více než polovinu představovaly náhrady zaměstnancům. Mzdy a platy zaměstnanců v témže období dosáhly výše 1 317 mld. Kč (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015).

Druhou největší složku příjmů domácností představují sociální příjmy. Celkový objem těchto sociálních příjmů činil 476,4 mld. Kč. Mezi sociální příjmy patří např. dávky důchodového pojištění, dávky státní sociální podpory, dávky nemocenského pojištění, příspěvek na péči, podpory v nezaměstnanosti, dávky pomoci v hmotné nouzi či dávky podmíněné zdravotním stavem (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015).

Státní sociální podpory zahrnují pět druhů dávek. Jedná se o přídavky na dítě, které jsou poskytovány rodinám s dětmi, které mají příjem do 2,4násobku životního minima. Přídavek na dítě je poté udělován dle věku dítěte. Je-li věk nezaopatřeného dítěte do šesti let, přídavek na dítě měsíčně činí 500 Kč. Jedná-li se o dítě ve věku od šesti do patnácti let, je poskytován přídavek ve výši 610 Kč. Rodinám s nezaopatřeným dítětem ve věku od 15 do 26 let je poté vyplácen přídavek ve výši 700 Kč měsíčně. Další státní sociální podporou je rodičovský příspěvek, na jehož nárok má rodič, který se stará o dítě, jenž je v rodině nejmladší. Rodičovský příspěvek může být čerpán maximálně do výše

220 000 Kč, a to nejdéle do 4 let věku dítěte. Samozřejmě existují stanovené postupy pro vyměření výše měsíčních částek tohoto příspěvku. Mezi státní sociální podporu se řadí i příspěvky na bydlení, kdy stát přispívá na náklady na bydlení domácnostem s nízkými příjmy, dále porodné, u kterého jde o jednorázový příspěvek na náklady týkající se narození dítěte, tento příspěvek je též vázán na stanovenou hranici příjmů v dané rodině, a pohřebné, které je vypláceno osobě, jež uspořádala pohřeb dítěti, které bylo nezaopatřené, či člověku, který byl rodičem nezaopatřeného dítěte (Předpis č. 117/1995 Sb., Zákon o státní sociální podpoře).

Dávky nemocenského pojištění náleží osobám výdělečně činným nacházející se v jedné z následujících situací: dočasná pracovní neschopnost, nařízená karanténa, ošetřování člena rodiny, mateřství či těhotenství. Jedná se poté o čtyři druhy dávek, které mohou být okresní správou sociálního zabezpečení vypláceny, a to o nemocenskou, o peněžitou pomoc v mateřství, o ošetřovné či o vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Při výpočtu těchto dávek se využívá denního vyměřovacího základu. Vyměřovací základ představuje úhrn měsíčních základů v rozhodném období, a to zpravidla 12 kalendářních měsíců. Denní vyměřovací základ je poté hrubý příjem z 12 předcházejících měsíců, který připadá na jeden den. Výše konkrétní dávky poté činí dané procento z tohoto základu. V případě nemocenské se jedná o 60 %. Tento příspěvek je vyplácen od 15. kalendářního dne, kdy je daná osoba dočasně pracovní neschopná. Výše ošetřovného činí též 60 % vyměřovacího základu, pomoc v mateřství poté 70 % (Předpis č. 187/2006 Sb., Zákon o nemocenském pojištění).

Příspěvky na péči jsou určeny osobám, které potřebují pomoc od jiné osoby při vykonávání základních životních potřeb, protože mají dlouhodobě špatný zdravotní stav. Výše příspěvku je určována na základě stupně závislosti postižené osoby a jejího věku. Jsou rozeznávány čtyři stupně závislosti – lehká závislost, středně těžká, těžká a úplná (Předpis č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách).

Nárok na podporu v nezaměstnanosti vzniká nezaměstnané osobě, která splní zákonem stanovené podmínky. Doba, po kterou je poskytována tato podpora, je odstupňována dle věku nezaměstnaného. Výše se stanovuje na základě procenta z průměrného měsíčního čistého výdělku, kterého daná osoba dosáhla ve svém posledním zaměstnání, které bylo ukončeno, popř. z posledního vyměřovacího základu jedná-li se o OSVČ (Předpis č. 435/2004 Sb., Zákon o zaměstnanosti).

Mezi dávky, které jsou určeny pro pomoc v hmotné nouzi, se řadí příspěvky na živobytí, doplatky na bydlení a mimořádné okamžité pomoci. Příspěvky na živobytí pomáhají osobám či rodinám, které nemají dostatečný příjem a jsou stanoveny pro každou osobu individuálně. Nárok na doplatek na bydlení vzniká až v případě, vznikl-li nárok na příspěvek na živobytí. Tento doplatek se vyplácí vlastníku užívajícímu byt či osobě, která ho využívá na základě smlouvy, rozhodnutí atp. Mimořádná okamžitá pomoc je poté vyplácena těm osobám, které se dostanou do situací vyžadující bezodkladné řešení. Zákon rozeznává šest situací, jedná se např. o situaci, kdy nemá daná osoba dostatek finančních prostředků k nákupu předmětů dlouhodobé potřeby či jejich opravě nebo o případ ohrožení osoby sociálním vyloučením, týká se např. osob, které jsou propuštěny z vězení atp. (Předpis č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi).

Druhy dávek pro osoby zdravotně postižené jsou poté rozděleny na dva příspěvky, a to příspěvek na zvláštní pomůcku a příspěvek na mobilitu (Předpis č. 329/2011 Sb., Zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením).

Ostatní příjmy se na celkových příjmech v roce 2014 podílely zhruba 37 – 38 %. Absolutní objem těchto příjmů činil cca 985 – 990 mld. Kč. Nejdůležitější položky představují především příjmy z podnikání, z majetku, z dědictví, z pojištění, přijaté půjčky, úroky z vkladů, dluhopisů či půjček atp. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015).

Z hlediska Předpisu č. 586/1992 Sb., Zákon České národní rady o daních z příjmů můžeme tyto příjmy rozdělit na příjmy z kapitálového majetku, příjmy z nájmu a ostatní příjmy.

Kapitálové příjmy dle zákona o daních z příjmů zahrnují především podíly na zisku z obchodní korporace, úroky z držení cenných papírů, podíly na zisku tichého společníka, úroky plynoucí z finančních prostředků na účtu, výhry či jiné výnosy z vkladů na vkladních knížkách, úroky z poskytnutých půjček, z prodlení, úroky či jiné výnosy z držby směnek či např. plnění plynoucí ze soukromého životního pojištění, dávky penzijního připojištění se státním příspěvkem atp. (Předpisu č. 586/1992 Sb., Zákon o daních z příjmů).

Příjmy z nájmu poté zahrnují příjmy plynoucí z nájmu nemovitých věcí či bytů a z movitých věcí.

Ostatními příjmy rozumíme především příjmy plynoucí z příležitostných činností nebo z příležitostného nájmu movitých věcí, příjmy z převodu nemovitých věcí, cenných papírů či jiných věcí, přijaté výživné, výhry z loterií, z reklamních soutěží, ceny z veřejných soutěží, sportovních soutěží, podíly atp. (Předpisu č. 586/1992 Sb., Zákon o daních z příjmů).

Charakter jednotlivých výše zmíněných příjmů nedovoluje jejich komplexní kvantifikaci. Za pomoci dat ČSÚ a ČNB je možné specifikovat jen některé položky. Hrubý smíšený důchod, který se skládá především ze zisku drobných podnikatelů a z příjmů šedé ekonomiky, v roce 2014 dosáhl hodnoty 659,5 mld. Kč, přičemž příjmy ze šedé ekonomiky byly odhadované na výši několika desítek miliard korun. Vlastnické důchody v roce 2014 činily zhruba 127 mld. Kč a ostatní běžné transfery, které zahrnují mj. náhrady z neživotního pojištění, výhry, výživné, stipendia, dary atp. dosáhly výše 146,9 mld. Kč (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015).

Spotřeba domácností je tedy limitována výší příjmů, které má daná domácnost k dispozici. Pokud náklady, které jsou spojené se spotřebou, převyšují příjmy, může se domácnost snažit snížit náklady nebo naopak se pokusit zvýšit její příjmy, popř. využít obou možností zároveň. Pokud se domácnost rozhodne začít snižovat náklady, může dojít např. ke snižování objemu spotřeby nebo k optimalizaci spotřebního koše. Na druhou stranu se může snažit zvyšovat své příjmy, a to tím, že bude daný subjekt pracovat více hodin za stejnou hodinovou mzdu či se pokusí získat práci s vyšší hodinovou mzdou (Blažek, 2009).

Domácnost může pro hrazení spotřebních výdajů také využít své úspory, pokud nějaké má, popř. může dojít ke spotřebě na dluh. Těmto možnostem bude věnována následující část práce.

3. 2. 2 Úspory domácností

Úspora je definována jako rozdíl použitelného důchodu a konečné spotřeby. Její přesnou hodnotu ovlivňuje i to, jak velké úspory si domácnosti uložily u penzijních fondů, protože se jedná o reálné úspory, které však domácnost nemůže okamžitě, jak je potřeba, použít (Hronová & Hindls, 2008).

V současné době existuje několik alternativ, jak uložit likvidní rezervy u finančních institucí. Mezi tyto alternativy můžeme zařadit např. vklady termínované, u kterých, jak vyplývá již z názvu, jsou vklady vázány na určitou dobu, tudíž s nimi domácnost nemůže před vypršením stanovené doby volně disponovat; a vklady netermínované. Častěji využívanou alternativou jsou právě vklady netermínované, které se v roce 2014 na celkových úsporách tvořených pomocí produktů finančního trhu podílely 43 %, zatímco vklady termínované pouze 8,5 %. Do popředí se dostává možnost stavebního spoření, kterým se rozumí dlouhodobé účelové spoření, se kterým je spojena státní podpora a po uplynutí doby spoření je možné, po splnění určitých podmínek, získat úvěr ze stavebního spoření. Tento produkt tvořil 14,5 % z celkových produktů poskytnutých na finančním trhu za účelem tvorby úspor (Ministerstvo financí České republiky, 2015).

Dále mohou domácnosti při tvorbě úspor využít širokých nabídek pojišťoven, investovat do podílových fondů, do komodit či cenných papírů.

Odborníci v oblasti financí doporučují mít úspory v takové výši, které vystačí na pokrytí výpadku příjmů na čtyři až šest měsíců. Z průzkumu ING Bank z roku 2015 však vyplývá, že průměrná česká domácnost by v případě ztráty všech příjmů dokázala hospodařit ze svých úspor pouze necelé čtyři měsíce. ING Bank pravidelně počítá index úspor domácností, který udává, kolik měsíců může hradit výdaje ze svých úspor průměrná domácnost. Index lidí, kteří mají základní vzdělání, činí 2,64, zatímco u vysokoškolsky vzdělaných lidí se jedná o hodnotu indexu 5,63 (ING, n. d.).

3. 2. 3 Úvěrování

Otázka úvěrování českých domácností je ve své podstatě novou záležitostí, formálně můžeme mluvit o posledních přibližně dvaceti letech. Spotřební půjčky byly na přelomu 19. a 20. století spíše menšinovým jevem a týkaly se zejména úzké vrstvy společnosti. Ani následující období nebylo tak významné z hlediska nabídky úvěrů pro domácnosti. Získání úvěru však již nebylo tak neobvyklou situací, využívané byly především novomanželské půjčky či státní úvěry na bydlení. V 90. letech minulého století byla nabídka finančního trhu mnohem omezenější, než je tomu v současnosti, a proto se otázka zadlužování domácností stává v současné době klíčovým tématem (Smrčka, 2008).

Peněžní prostředky mohou být poskytnuty jednak bankovním sektorem, který je kontrolován Českou národní bankou, ale také sektorem nebankovním, jenž je kontrolován Českou obchodní inspekcí.

V ČR zahrnuje sektor měnových finančních institucí – banky, fondy peněžního trhu, spořitelní družstva a družstva úvěrová, součástí je samozřejmě banka centrální. Na konci roku 2015 tento sektor tvořilo zhruba 60 institucí. Jednalo se např. o Air Bank, Českou spořitelnu, Českomoravskou stavební spořitelnu, Equa banku, Fio banku, GE Money Bank, Hypoteční banku a mnoho dalších (Česká národní banka, 2016).

Subjekt může využít k financování své spotřeby tzv. kontokorent, kdy dojde ke sjednání debetního limitu na běžném účtu spotřebitele. Dále může člověk získat kreditní kartu, na které je předem sjednaný limit, jenž může být vlastníkem karty čerpán. Další možností, jak financovat spotřební výdaje, je poskytnutí úvěru přímo v prodejně, ve které si spotřebitel nakoupil zboží, popř. může dojít k využití tzv. rychlé půjčky. Tyto dvě formy úvěrů jsou poskytovány především nebankovními věřiteli. Bankovní i nebankovní instituce nabízejí široké spektrum spotřebitelských úvěrů.

V rámci nebankovního sektoru je poskytování půjček poměrně jednodušší a rychlejší než v sektoru bankovním, např. nedochází k nahlížení do registru dlužníků či nemusí dojít k dokládání výše příjmů atp. Na druhou stranu však bývají tyto půjčky poskytovány za vyšší úrok než bankovními institucemi.

ČNB pravidelně sestavuje přehled o zadluženosti českých domácností. Statistická data jsou získávána na základě výkazů, které jsou předkládány bankami či pobočkami bank zahraničních. Úvěry, které jsou bankami poskytované, se dle této potřeby člení podle účelu použití. Jedná se o úvěry spotřební, které jsou poskytované pro účely osobní, resp. na spotřebu zboží a služeb. Úvěry na bydlení, které jsou poskytované v případě potřeby investování do bydlení či jeho pořízení. Poslední složkou jsou úvěry ostatní, do nichž se zahrnují především úvěry poskytnuté OSVČ pro podnikatelské účely (ČNB, n. d.).

Dále ČNB eviduje tzv. úvěry v selhání, které jsou v metodice System of National Accounts definovány jako úvěry, jejichž platby jistiny jsou v prodlení 90 či více dní po datu splatnosti (United Nations Statistics Division, 2009).

Dle údajů Czech Banking Credit Bureau mělo v roce 2014 úvěr až 3,1 mil. Čechů. Značný podíl na tom mají krátkodobé úvěry, které byly využity 2 mil. osobami a úvěry

na bydlení, které mělo uzavřeno přes 1 mil. obyvatel (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015).

Z výzkumů České spořitelny ve spolupráci s výzkumnou agenturou Millward Brown poté vyplývá, že stále častěji se zadlužují dospívající. Zhruba dvě třetiny mladých lidí ve věku od 18 do 25 let mají zkušenost s půjčkou. Výzkum však ukázal i to, že s určitou formou půjčky se setkaly už i děti ve věku dvanácti let. Obvykle si mladí půjčují pouze nižší částky na kratší dobu, samozřejmě však vzniká určité riziko, že do budoucna získají špatné návyky, jak s penězi nakládat (Havliigerová, 2015).

3. 2. 4 Chudoba

K posuzování chudoby můžeme použít dva přístupy – chudobu objektivní a chudobu subjektivní. Objektivní chudoba je stav, kdy má člověk pouze takovou výši příjmu, ze které si nemůže pořídit věci nezbytné k životu. Subjektivní chudoba poté představuje takový stav, kdy daný člověk vidí, že lidé kolem něj jsou bohatší než on, a proto se cítí chudý (Jandourek, 2008).

V rámci EU byly definovány určité ukazatele chudoby, které mají umožnit spolehlivější srovnání mezi členskými státy. Pro účely Strategie Evropa 2020 (strategie, k jejímž cílům patří i snižování chudoby) byl sestaven ukazatel rizika chudoby nebo sociálního vyloučení. Tento ukazatel se skládá z dalších tří ukazatelů. Jedná se o ohrožení příjmovou chudobou, materiální deprivace a velmi nízké pracovní intenzity. Spadá-li pak osoba pod stanovenou hranici jakéhokoliv ukazatele, je označena za osobu ohroženou chudobou (Večerník & Mysíková, 2015).

Výchozím ukazatelem je ohrožení příjmovou chudobou. Nejdříve se při výpočtech musí přepočítat různě veliké domácnosti na ekvivalentní jednotku. Hranice, která je určující pro ohrožení příjmovou chudobou, je poté vymezena na 60 % národního příjmového mediánu (Večerník & Mysíková, 2015).

Tabulka 2 zobrazuje hranici ohrožení příjmovou chudobou u vybraných typů domácností. K neohroženějším skupinám z dlouhodobého hlediska patří neúplné rodiny s dětmi a osoby nezaměstnané. Z hlediska věku jsou pak nejčastěji ohroženy příjmovou chudobou děti do 18 let (ČSÚ, 2015).

Tabulka 2: Hranice ohrožení příjmovou chudobou u vybraných typů domácností v ČR v roce 2014

Typ domácnosti	Hranice ohrožení chudobou
Jednotlivec	9 901 Kč
Dvojice dospělých	14 852 Kč
Rodič s dítětem do 13 let	12 872 Kč
Rodič se 2 dětmi staršími 13 let	19 803 Kč
Partneři s dítětem do 13 let	17 823 Kč
Partneři se 2 dětmi do 13 let	20 793 Kč
Partneři se 3 dětmi - 2 děti do 13 let, jedno starší 13 let	20 793 Kč
Partneři se 3 dětmi - jedno dítě do 13 let, 2 starší 13 let	27 724 Kč

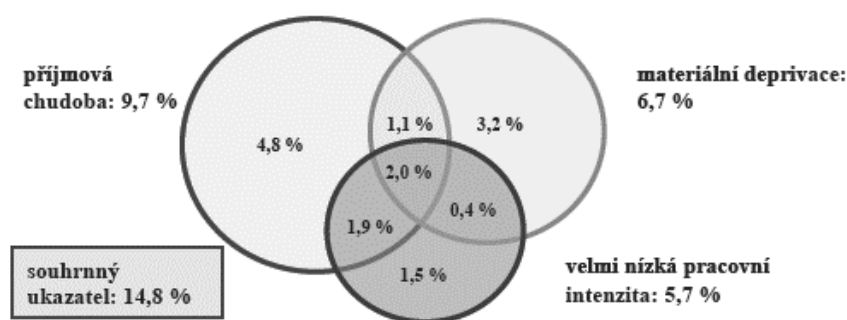
Zdroj: Šustová, 2015. ČSÚ, 2015. Vlastní úprava.

Dalším ukazatelem je míra materiální deprivace, která je dána jako podíl osob žijících v domácnostech, které se potýkají s nedostatkem nejméně ve čtyřech z devíti daných položek, které si nemůže domácnost kvůli finančním důvodům dovolit. Mezi položky patří schopnost zaplatit neočekávaný výdaj (pro rok 2014 tento výdaj činil 9 600 Kč), jíst maso každý druhý den, uspokojivě vytápět byt, jednou ročně zaplatit členům domácnosti minimálně týdenní dovolenou, vlastnit pračku, barevnou televizi, telefon či osobní automobil a hradit náklady, které se pojí s bydlením. Podle šetření Životní podmínky 2014 mezi skupiny osob, které jsou nejohroženější z hlediska materiální deprivace, se řadí nezaměstnaní, neúplné rodiny, rodiny, které mají více dětí či domácnosti jednotlivců. Nejčastější položkou, kterou si materiálně deprivovaní nemohou dovolit, je dovolená a zaplacení neočekávaného výdaje (Večerník & Mysíková, 2015).

Nejnovějším ukazatelem je ukazatel pracovní intenzity domácnosti. Vychází se z dat šetření EU-SILC, kdy se počítá s osobami ve věku 18 – 59 let (nezahrnují se studenti do 24 let). Počet měsíců, kdy právě tyto členové domácnosti pracovali, se vydělí počtem měsíců, kdy pracovat mohli. Z těchto výpočtů byl stanoven podíl do 0,2 jako hranice pro velmi nízkou pracovní intenzitu (Večerník & Mysíková, 2015).

Na následujícím obrázku, obrázku číslo 1, je zachycen souhrnný ukazatel rizika chudoby nebo sociálního vyloučení. Tento ukazatel v roce 2014 činil 14,8 %.

Obrázek 1: Ukazatel rizika chudoby nebo sociálního vyloučení (2014)

Zdroj: Večerník & Mysíková, 2015.

Hranice ohrožení chudobou slouží pouze k posuzování blahobytu jedinců, neudává právní nárok na pobírání sociálních dávek. Minimální společensky uznaná hranice příjmů, která je potřebná k zajištění výživy a základních potřeb, je tzv. životní minimum. Částka životního minima pro jednotlivce činí 3 410 Kč za měsíc. Zákon definuje ještě tzv. existenční minimum, což představuje minimální hranici příjmů, která je nezbytně nutná k zajištění výživy a základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Tato částka činí 2 200 Kč za měsíc. Hlavním využitím těchto minim je pomoc v hmotné nouzi (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015).

3. 3 Stručný přehled vývoje spotřeby

V současnosti vyspělý svět čelí obrovskému nárůstu spotřeby. Tento nárůst vystupňoval především od počátku 20. století, neboť moderní společnost umožnila využívat jednak hromadnou produkci a jednak masovou spotřebu. Tato společnost je často označována jako společnost spotřební.

Současné období v oblasti spotřeby v České republice můžeme definovat jako období nevídaně vysoké spotřeby v porovnání s léty minulými. Nejdříve zde panovalo přibližně čtyřicetileté období komunismu, za kterého existovaly určité problémy s dostupností spotřebního zboží, za přelomový rok pak lze považovat rok 1989 (Kušková, Marková & Najmanová, 2009).

V porevolučních letech bylo spotřební chování českých domácností velmi poznamenáno psychologickou nejistotou možných důsledků transformačních kroků, rozdělením československého státu a také dělením měny. V roce 1990 nastal prudký růst spotřeby domácností a tomu též odpovídající pokles míry úspor, což bylo zapříčiněno

obavami z ohlášené liberalizace cen k 1. 1. 1991. Cenová liberalizace však nepředstavovala nečinnost státu v oblasti ovlivňování cen. Zákon č. 526/1990 Sb., o cenách stanovil možnosti, kdy stát může cenovou regulací působit na oblast cen. Spotřebitelé, kteří ovšem měli několikaleté zkušenosti s centralistickou ekonomikou, jen stěží důvěřovali prognózám o zlepšení situace na trhu po liberalizaci cen a spíše upřednostňovali okamžitou spotřebu (Kušková et al., 2009).

Během roku 1991 došlo k velmi nepříznivému vývoji cen, míra inflace činila + 56,6 %. Právě toto špatné vyvíjení vyústilo do výrazného propadu výdajů na spotřebu v reálném vyjádření o - 17,8 %, nominálně však došlo k růstu spotřeby o 20,9 %, a to právě vlivem inflace. Dvojciferných hodnot míra inflace nabývala ještě v následujících letech (1993 a 1994). Nominální přírůstky výdajů domácností na spotřebu byly dvojciferné až do roku 1997. V roce 1997 česká ekonomika prodělala měnovou krizi, která české domácnosti zasáhla v podobě uskutečněných restrikcí. Výdaje na spotřebu domácností v následujícím roce klesly meziročně o 1,3 %, na tuto skutečnost mělo vliv i to, že přírůstek mezd se dostal na doposud nejnižší úroveň. Zvyšování cen začalo být znovu znatelné, ceny narostly meziročně o více než jednu desetinu (Dubská, 2013).

V následujícím roce, tj. v roce 1999, se česká ekonomika dostala do fáze vzestupu. Významnými faktory byly zejména rostoucí spotřeba domácností a export, který vedl především do EU. Došlo k poklesu vnější nerovnováhy a inflace. Značný pokles však zaznamenala průmyslová výroba. Ve fázi plného oživení se česká ekonomika ocitla až v roce 2000 (Židek, 2006).

Domácnosti během let 2000 až 2003 utrácely v průměru každoročně reálně více o 3,9 % (HDP rostl v průměru o 3,3 %). Velmi příznivý vývoj zaznamenaly mzdy, které rostly v průměru o 6,9 % ročně, žádoucí byla i míra inflace (v průměru + 2,2 %). V roce 2003 dokonce došlo ke stagnaci cen (meziroční nárůst o + 0,1 %). Finanční situace českých domácností byla v tomto období poměrně stabilní a v následujících letech se postupně zlepšovala (Dubská, 2013).

Finanční situaci českých domácností v nevídaném rozsahu posílilo období konjunktury. Rok 2004 se vyznačoval stabilním ekonomickým růstem, který byl podporován vysokým tempem růstu výroby, spotřeby domácností i vládních institucí. Došlo k posílení koruny a poklesly ceny průmyslových výrobců. Následující léta (2005 – 2007) jsou považovány za jedny z nejpříznivějších v historii ČR. Hospodářský

růst dosáhl průměrně ročně 6,4 %. Za přelomový rok je považován rok 2008, kdy se od druhé poloviny tohoto roku v České republice začínají promítat negativní důsledky světové ekonomické krize (Zajíčková, Vlach & Severová, 2010).

Rok 2009 pro domácnosti neznamenal, na rozdíl od sektorů firem a vládních institucí, negativní změnu. Mzdové příjmy sice v tomto roce klesaly, avšak spotřeba domácností se nesnížila (reálně o + 0,2 %). Účinek na to mohl mít vývoj spotřebitelských cen, které se zvýšily pouze o 1 %. Hlavním důvodem, proč domácnosti nebyly postiženy v takovém rozsahu, byly přerozdělovací procesy mezi domácnostmi a sektorem vládních institucí během roku 2009. Hospodářský růst České republiky byl v následujícím roce utlumen snahou hospodářské politiky potlačovat vládní deficity, a to především prostřednictvím restrikcí a chybějící včasnou reakcí na dopady, které hospodářská politika způsobila. Tři čtvrtletí roku 2011 a celý následující rok klesala reálná mzda v nepodnikatelské sféře. To mělo vliv na spotřebu domácností, která v roce 2012 značně klesla (o - 2,7 %). V tomto období významně zpomalilo zadlužování domácností, které rychle rostlo hlavně v letech rozkvětu, kdy si domácnosti hojně pořizovaly vlastní bydlení. Jsou to právě roky 2011 a obzvláště rok 2012, které ukazují zatím nejhorší období v prosperitě domácností České republiky od poloviny 90. let (Dubská, 2013).

V roce 2014 ekonomika ČR vzrostla reálně o 2 %. Hlavním důvodem tohoto růstu byla především rostoucí domácí poptávka, kterou ovlivnilo zejména optimistické očekávání spotřebitelů a sektoru podnikatelů, ale také příznivý vývoj zaměstnanosti a růst disponibilního důchodu (Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2015).

Vyvstává otázka, zda je možné, aby se opakovala léta, ve kterých česká ekonomika mimořádně prosperovala. Dle činitelů, které ji ovlivnily, je pravděpodobné, že k tomu nedojde. Hlavním faktorem byl vstup do EU, který vedl k růstu zahraničního obchodu. Zahraniční poptávka zapříčinila růst tuzemské produkce zboží a služeb, to následně posilovalo zaměstnanost a kupní sílu domácností. Velký růst bohatství domácností vedl k pořizování hmotných aktiv, která byla financována především hypotečními úvěry. V tomto období počet hypotečních úvěrů rostl vyšším tempem než 30 % ročně. Proto uskutečnit znovu tyto efekty, které působily kumulativně, bude velice obtížné (Dubská, 2013).

4. CÍL A METODIKA

Hlavním cílem diplomové práce je analýza spotřebního chování českých domácností, a to v návaznosti na vlastní a cizí zdroje, ze kterých jsou uspokojovány potřeby těchto domácností. Mezi další cíl práce patří charakteristika vývoje spotřeby českých domácností a její struktury a následné zohlednění časového hlediska ve vztahu k potřebám.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí. Jedná se o část teoretickou a část praktickou. Přičemž prvním krokem k tvorbě teoretické části je vyhledání a získání dostupných materiálů, jakožto literárních publikací, článků a zákonů, které se týkají problematiky spotřebního chování domácností. Veškeré využití zdrojů jsou uvedeny na konci práce v seznamu použité literatury.

Teoretická část je rozdělena do dvou podkapitol. První podkapitola je věnovaná definování spotřebitele, jeho chování a faktorům, které toto chování ovlivňují. Druhá podkapitola je zasvěcena domácnostem, a to konkrétně definování domácnosti a následnému charakterizování sektoru domácností v České republice. Poslední součást literární rešerše je poté věnována finanční situaci českých domácností.

Stěžejní kapitolou je praktická část práce, která byla rozdělena do dvou samostatných podkapitol.

První podkapitola se zabývá vývojem spotřeby českých domácností, její strukturou a také pohledem na uspokojování potřeb z hlediska časového. V této části je pozornost dále věnována vývoji v oblasti příjmů a úvěrování domácností. V této podkapitole jsou využity především sekundární zdroje, a to především zdroje pocházející od Českého statistického úřadu (Databáze národních účtů a Statistika rodinných účtů) a od České národní banky, kde je využit především systém časových řad ARAD. Tato část práce využívá časové řady, tj. posloupnost věcně a prostorově srovnatelných dat, která jsou jednoznačně seřazena z hlediska času, a to ve směru z minulosti do přítomnosti, a jejich analyzování prostřednictvím zpracování dat v programu MS Excel, a to především se zaměřením od roku 1990 až do roku 2014. Data pro rok 2015 nejsou v tuto dobu zcela k dispozici, nebo se jedná pouze o dílčí informace, tudíž tento rok není zahrnut do analýz.

Druhá podkapitola je poté zaměřena na analýzu zdrojů financování spotřebních výdajů domácností. Za tímto účelem bylo uskutečněno dotazníkové šetření, které bylo

zaměřené na české domácnosti. Převažujícím typem domácností byly domácnosti dvojic (46 % respondentů), následovaly domácnosti dvojic s jedním či dvěma dětmi (28 %), 12 % představovaly domácnosti jednotlivců, 5 % poté domácnosti jednotlivců s jedním či dvěma dětmi. V ostatních případech se jednalo o jiný typ domácnosti.

Pro sběr dat bylo využito dotazování prostřednictvím internetu a osobního dotazování. Dotazování se konalo od listopadu 2015 do února 2016. Ostrému šetření předcházela pilotáž. Během šetření bylo získáno 256 vyplněných dotazníků, z čehož bylo možné pro další zpracování využít 221 dotazníků. Zhruba 35 % dotazníků bylo získáno pomocí osobního dotazování, zbylých 65 % poté prostřednictvím internetu.

Dotazník se skládal z 23 otázek. Převažující část otázek byla uzavřeného charakteru, některé otázky byly poté polouzavřené. U vybraných otázek bylo možno vybrat více možností. Dotazník je součástí příloh (viz Příloha A).

První část dotazníku zjišťuje, jaké druhy příjmů dotazovaná domácnost má a jaká je jejich odhadovaná výše. Následují otázky týkající se dostatečnosti příjmů na pokrytí potřeb domácnosti a k jaké změně v oblasti finanční situace došlo v dané domácnosti během posledních pěti let. Další část je zaměřena na zjištění, zda dotazovaná domácnost čelí nedostatku finančních prostředků, popřípadě jak tyto nedostatky řeší. Následují otázky týkající se např. důvodů pro půjčku, zda si domácnost průběžně spoří atp. Poslední část dotazníku je poté věnována identifikačním otázkám.

Dotazování prostřednictvím internetu bylo dosaženo pomocí Formulářů Google. Výsledky tohoto šetření byly následně importovány do programu MS Excel. Dotazníková data, která nebyla získána online, byla též naeditována do programu MS Excel. Při zpracovávání dat získaných z dotazníkového šetření byly využity funkce a filtry daného programu a následně byly zpracovány potřebné grafy a tabulky. Nejhojněji využívané typy grafů byly grafy sloupcové, spojnicové, výsečové a grafy kombinované.

Dále bylo v práci využito metody komparativní, a to především v souvislosti porovnávání vybraných dat získaných z dotazníkového šetření s výzkumy provedenými ČSÚ či společnostmi STEM.

Statistická metoda, která zde byla využita pro otestování závislosti, byla metoda χ^2 , resp. test dobré shody (test nezávislosti). Tento test ověřuje, zda se pozorované četnosti jednotlivých variant náhodné veličiny shodují s četnostmi očekávanými (E_{ij}),

tj. s takovými četnostmi, které lze očekávat v případě platnosti nulové hypotézy, tyto četnosti byly vypočítány dle vzorce: $E_{ij} = n_{i.} * n_{.j} / n$

kde: $n_{i.}$ suma řádků v kontingenční tabulce,

$n_{.j}$ suma sloupců v kontingenční tabulce,

n suma všech pozorovaných četností.

Pro potřeby tohoto testu došlo ke sloučení odpovědí těch respondentů, kteří uvedli hodnotu svých dluhů a těch, kteří uvedli, že neví, v jaké výši se pohybují jejich dluhy. Dále bylo tedy pracováno s kategoriemi „mám dluhy“ a „nemám dluhy“.

Nulová hypotéza tvrdí, že náhodné veličiny jsou nezávislé, alternativní hypotéza poté, že jsou veličiny závislé. Hypotézy testované v praktické části byly stanoveny následovně:

H_0 : To, zda má domácnost dluhy, není závislé na tom, zda si spoří.

H_A : To, zda má domácnost dluhy, je závislé na tom, zda si spoří.

Hladina významnosti byla stanovena na úrovni 5 %, tj. $\alpha = 0,05$. Hodnota p - *value*, která vyjadřuje nejnižší možnou hladinu významnosti, při které je možné ještě zamítnout H_0 , byla vypočítána pomocí programu MS Excel a funkce *chisq.test*. Tato hodnota se následně porovnávala s hladinou významnosti. Pokud hodnota p - *value* $> \alpha$, není možné zamítnout nulovou hypotézu, vyjde-li však p - *value* $\leq \alpha$, nulovou hypotézu zamítáme ve prospěch hypotézy alternativní.

Poslední část praktické práce byla poté věnována odhadu budoucího vývoje v oblasti spotřebních výdajů domácností a jejich úhrady.

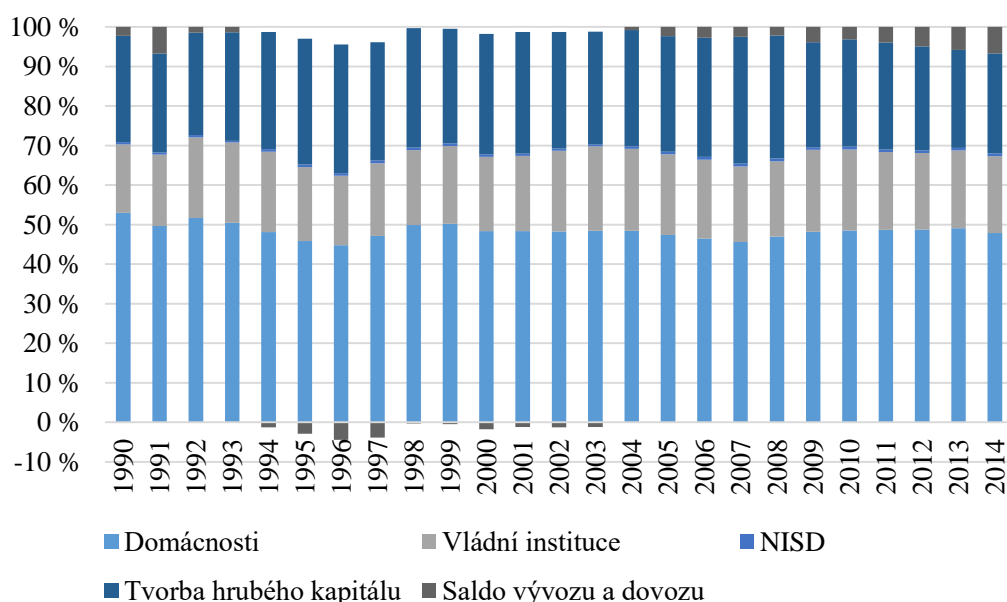
5. VÝVOJ SPOTŘEBY ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ A JEJÍ STRUKTURY

Hrubý domácí produkt je možné stanovit několika různými způsoby. V rámci této práce je však nejvhodnější využít metodu výdajovou. Pokud je HDP počítán právě touto metodou, jedná se o součet výdajů na konečnou spotřebu, tvorbu hrubého kapitálu a salda vývozu a dovozu výrobků a služeb. Výdaje na konečnou spotřebu zahrnují spotřebu domácností, vládních institucí a neziskových institucí sloužící domácnostem. Odhady výdajů na konečnou spotřebu domácností vycházejí především ze Statistiky rodinných účtů. Zjištěné údaje na obyvatele se poté násobí aktuálním počtem obyvatel.

Dominantní část celkového HDP je tvořena výdaji na konečnou spotřebu, jedná se zhruba o 68 %. Na této spotřebě se 70 % podílí právě výdaje domácností. Spotřební výdaje domácností poté představují téměř 48 % celkového HDP.

Vývoj struktury HDP v období 1990 až 2014 je zachycen na grafu číslo 1. Jedná se o procentní strukturu vývoje HDP, která byla vypočítána z běžných cen. Neziskové instituce sloužící domácnostem představuje zkratka NISD.

Graf 1: Vývoj struktury HDP (1990 – 2014)

Zdroj: ČSÚ. Vlastní zpracování.

Výdaje domácností v roce 1990 činily 356 mld. Kč, zatímco v roce 2014 se jednalo o 1 686 mld. Kč více, tj. výdaje domácností v tomto roce dosáhly částky

2 042 mld. Kč. Celkový HDP roku 1990 představoval 673 mld. Kč, v roce 2014 již 4 261 mld. Kč, pokud uvažujeme v běžných cenách.

Pokud budeme uvažovat ceny roku 2010, spotřeba domácností v roce 1990 činila 1 329 mld. Kč, v roce 2014 představovala o 608 mld. Kč více. Spotřeba domácností tedy během tohoto období vzrostla téměř o 46 %. Složka výdajů domácností na konečnou spotřebu se na celkovém HDP v roce 1990 podílela 48,7 %, zatímco v roce 2014 se jednalo o 47,8 %.

Pokud budeme i nadále brát v úvahu ceny roku 2010, spotřeba domácností má převážně rostoucí trend. Během posledních 25 let se však objevily i meziroční propady této složky. K největšímu meziročnímu poklesu došlo mezi lety 1990 a 1991, kdy spotřeba domácností klesla o 17,7 %. Celkový HDP se snížil meziročně téměř o 10 %. Hlavním důvodem tohoto nepříznivého vývoje byla cenová liberalizace, ke které došlo na počátku roku 1991. Od této doby u některých cen došlo k zániku jejich centrálního určování, tj. tyto ceny se začaly odvíjet od nabídky a poptávky na daném trhu, některé ceny však zůstaly nadále ovlivňovány státní cenovou regulací. S cenovou liberalizací však došlo k rychlejšímu růstu cen statků, než rostly nominální mzdy, to vedlo k poklesu reálných mezd a domácnosti si tak pohoršily.

Následující rok, tj. rok 1992, došlo též k poklesu HDP, ale již pouze o 2,3 %, zatímco spotřeba domácností meziročně rostla o 4,5 %. Na tomto nárůstu spotřeby domácností se významně podílela rostoucí spotřeba služeb, která rostla meziročně o 11,9 %.

V následujících letech docházelo k po-transformačnímu oživení. K nejvyššímu meziročnímu růstu spotřeby domácností došlo během let 1995 a 1996, kdy došlo ke zvýšení o 7,4 %, HDP rostl o 4,3 %. Tento růst byl ovlivněn poměrně příznivým vývojem reálných mezd. Index reálné mzdy v tomto období činil 108,7 %. Růst celkové spotřeby domácností byl představován především zvýšením spotřeby dlouhodobých a střednědobých statků.

Další dva roky HDP meziročně klesal, spotřeba domácností ještě roku 1997 rostla (o 2,8 %), roku 1998 však došlo taktéž k poklesu, a to o 0,7 %. Za jednu z příčin těchto změn můžeme považovat hospodářskou politiku, která se snažila snížit negativní dopady měnové krize. Určitou roli sehrálo i negativní očekávání domácností ve spojitosti s deregulací cen nezbytných statků a služeb, kdy se jednalo o zvyšování cen především

u nájemného či energií. Od roku 1999 však začalo opět docházet k meziročním růstům spotřeby domácností.

V období vstupu České republiky do Evropské unie spotřeba domácností zaznamenala menší procentní nárůst (o 3,4 %) než celkové HDP, které rostlo meziročně o 4,9 %. Obdobná situace nastala i mezi roky 2004 a 2005, kdy spotřební výdaje domácností rostly o 3,1 %, zatímco HDP až o 6,4 %. I v následujících letech docházelo k meziročním nárůstům výdajů domácností na konečnou spotřebu. Již mezi roky 2007 a 2008 však nedošlo k tak vysokému meziročnímu přírůstku, jako tomu bylo v předešlých letech. Situace se změnila mezi roky 2008 a 2009, tj. roky ekonomické krize, kdy došlo k meziročnímu úbytku spotřeby domácností o 0,7 %. Domácnosti však nevykázaly tak hluboký propad jako HDP, který zaznamenal meziroční pokles o 4,8 %. Index reálné mzdy v roce 2009 činil dokonce 102,3 %.

Následující roky opět vykazovaly meziroční růst spotřeby domácností, avšak ne již tak vysoký, jako před rokem 2008.

Mezi roky 2011 a 2012 došlo opět k poklesu HDP a spotřeby domácností. Spotřeba domácností však v tomto případě meziročně klesala významněji (o – 1,5 %) než HDP (o – 0,9 %). Důvodem byly především nižší reálné mzdy, které vedly k nižším výdajům domácností. Mezi následujícími roky, tj. 2012 – 2013, došlo již pouze k poklesu HDP, spotřeba rostla o 0,7 %. V roce 2014 spotřeba domácností zaznamenala meziroční růst až o 1,5 %, celkové HDP téměř o 2 %.

5. 1 Výdaje domácností na konečnou spotřebu podle účelu

V následující části práce je pozornost věnována výdajům domácností na konečnou spotřebu podle účelu v domácím pojetí.

Graf 2 zachycuje vývoj struktury výdajů na konečnou spotřebu domácností podle účelu v pětiletých intervalech od roku 1990 až do roku 2014. Procentní struktura výdajů byla vypočítána z běžných cen. V roce 1990 největší část výdajů domácností připadala na potraviny a nealkoholické nápoje, jednalo se téměř o jednu třetinu všech výdajů. Postupem let se tato složka významně snižovala. V roce 2014 domácnosti věnovaly na potraviny a nealkoholické nápoje pouhých 16 % výdajů, přičemž až 90 % těchto výdajů připadá pouze na potraviny, 10 % poté na nápoje. Nejvýznamnější položku v současné

době představují výdaje za bydlení, které se podílí na výdajích domácností téměř 26,5 %, zatímco v roce 1990 tento podíl činil necelých 19 %.

Složka alkoholických nápojů a tabáku během let nezaznamenala nijak výraznou změnu, co se týká podílu na celkové spotřebě. V roce 1990 podíl této složky činil 9 %, zatímco v roce 2014 se jednalo o 8 %. Výraznou změnu však zaznamenala struktura této složky. V roce 1990 převažující část (67 %) připadala na alkoholické nápoje, přičemž tabák se na této složce podílel zhruba 28 %. V roce 2014 se alkoholické nápoje na této složce podílely pouhými 43 %, zatímco tabák již 51,5 %.

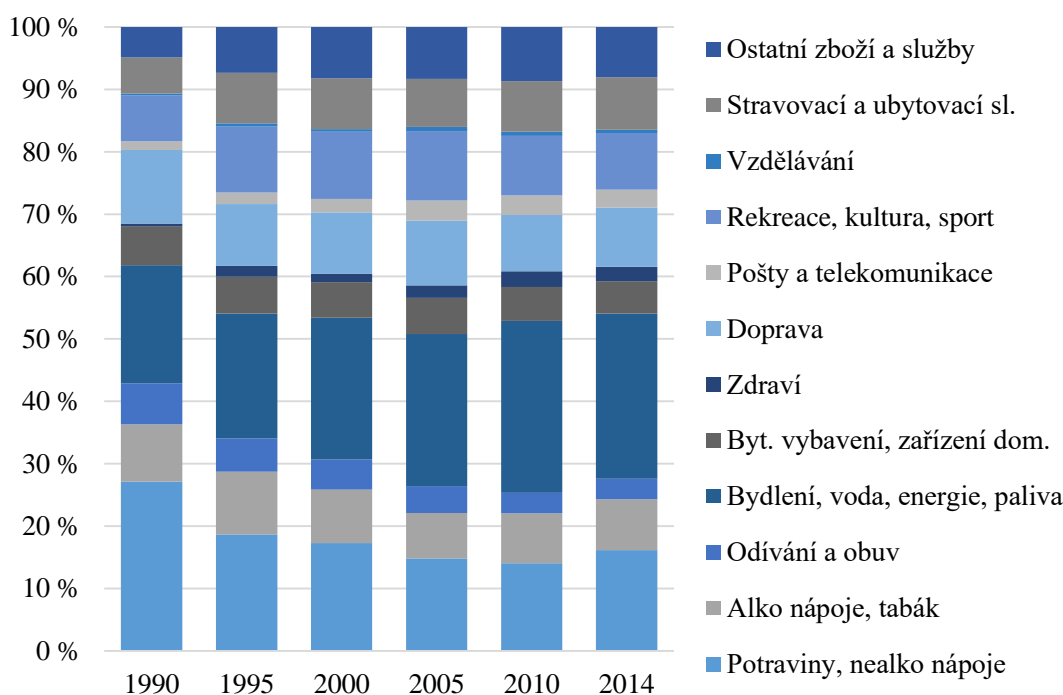
Z grafu 2 je dále patrné, že se v průběhu let zvyšuje využívání služeb. Zatímco v roce 1990 se stravovací a bytovací služby na celkových výdajích domácností podílely 5,8 %, v roce 2014 však došlo k nárůstu o 2,6 p. b. Naopak se snižuje podíl výdajů na odívání a obuv, který v roce 2014 činil 3,3 %, zatímco v roce 1990 se jednalo o dvojnásobek.

Domácnosti relativně malou část finančních prostředků utrácejí za vzdělávání (0,5 %) a za zdraví (2,3 %).

V oblasti výdajů týkajících se zdraví však došlo během let k výrazné změně struktury. V roce 1990 největší podíl těchto výdajů připadal na ambulantní zdravotní péči (62 %), zatímco na léčiva a zdravotnické pomůcky připadalo pouhých 21 %. V roce 2014 bylo 59 % výdajů na zdraví věnováno na léčiva a 33 % na ambulantní péči.

Na položce vzdělávání se nejvíce podílí vzdělávání nedefinované stupněm, do kterého můžeme zařadit zejména výuku jazyků, poplatky za družinu, umělecké vzdělávání aj. V roce 2014 na tuto kategorii připadalo 41 % z celkových výdajů na vzdělávání. Druhou nejvýznamnější složku poté představují výdaje na vysokoškolské vzdělání (29 %). Následuje složka předškolního a základního vzdělání, jež se podílí 20 % na celkových výdajích věnovaných na vzdělávání.

Graf 2: Vývoj struktury výdajů na spotřebu domácností dle účelu (% z běžných cen)

Zdroj: ČSÚ. Vlastní zpracování.

Pokud však budeme uvažovat v cenách roku 2010, vývoj struktury vydání domácností na konečnou spotřebu dostane odlišnou podobu. Tento vývoj struktury je zachycen na grafu 3.

Během let již nejsou dominantní položkou potraviny a nealkoholické nápoje, ale vydání na bydlení. V roce 1990 se výdaje na potraviny podílely na celkových vydáních 18,4 %, zatímco výdaje na bydlení představovaly 32,4% podíl na celkových výdajích domácností, pokud bereme v úvahu ceny roku 2010. V porovnání s rokem 2014 však došlo u obou těchto složek k propadu, u potravin a nápojů zhruba o - 3,8 p. b., u výdajů na bydlení o - 5,6 p. b.

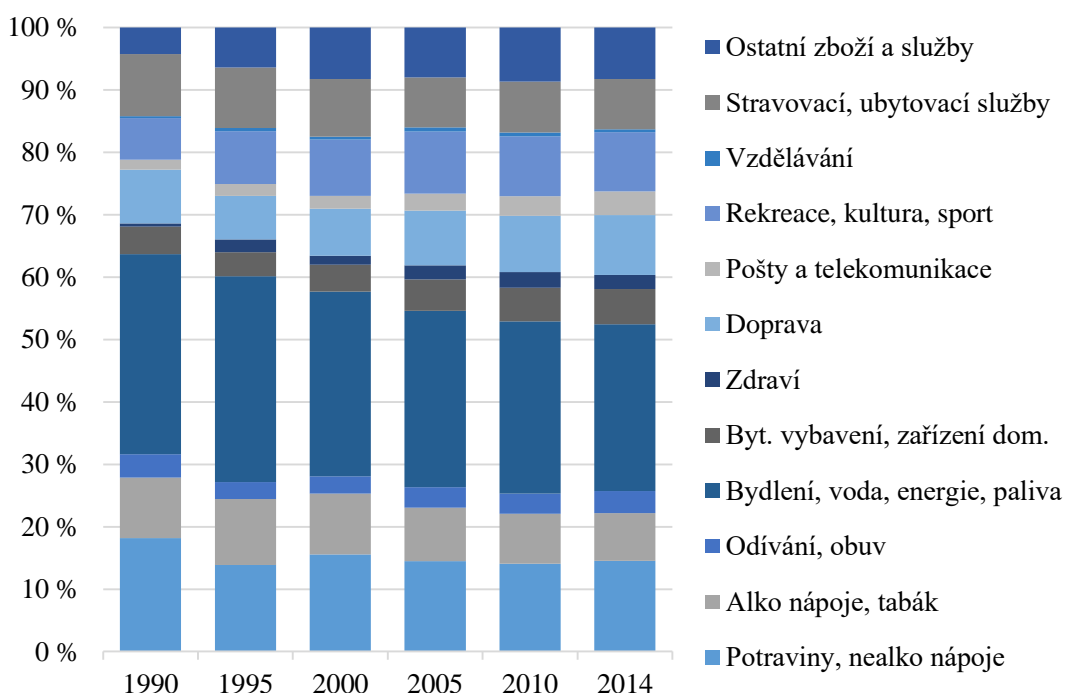
Stále více výdajů domácnosti věnují na rekreaci, kulturu a sport. Zatímco v roce 1990 se tato kategorie na celkových výdajích podílela 6,8 %, v roce 2014 tento podíl představoval o 2,8 p. b. více.

K obdobné situaci dochází i v oblasti výdajů na poštu a telekomunikaci, kdy během 25 let došlo k růstu podílu této kategorie na celkových výdajích o 2,2 p. b. Na těchto výdajích se nejvíce podílí výdaje na telefonické služby (90 % v roce 2014). V této kategorii také dochází k růstu podílu výdajů určených na pořízení telefonních zařízení, a to na úkor poštovních služeb. Skutečnost, že dochází k rozmachu telekomunikace, a to

především v podobě mobilní komunikace, potvrzují čísla ze SRÚ. V roce 2009 na 100 domácností připadalo ještě „pouhých“ 196 mobilních telefonů, o pět let později se jednalo o 206 mobilních telefonů.

O téměř procentní bod mezi roky 1990 a 2014 vzrostl podíl kategorie zahrnující výdaje na dopravu, kde majoritní složku představují výdaje na provoz osobních dopravních prostředků.

Graf 3: Vývoj struktury výdajů na spotřebu domácností dle účelu (% z cen roku 2010)

Zdroj: ČSÚ. Vlastní zpracování.

Naopak ke snižování podílu na celkových výdajích, kromě výdajů na potraviny a bydlení, dochází u složky alkoholických nápojů a tabáku, kde došlo při srovnání let 1990 a 2014 k poklesu ve výši 2,1 p. b. O 2 p. b. klesl i podíl stravovacích a ubytovacích služeb.

5. 1. 1 Výdaje rezidentů a nerezidentů

Výdaje na konečnou spotřebu domácností z hlediska domácího pojetí zahrnují výdaje rezidentů a nerezidentů v tuzemsku. Tabulka 3 zobrazuje souhrnné částky výdajů rezidentů v cizině a výdajů nerezidentů v České republice během pětiletých období, a to od roku 1990 do roku 2014.

Jak je z tabulky 3 patrné, výdaje rezidentů v cizině jsou poměrně nižší než výdaje nerezidentů v ČR. Celkově se nerezidenti v ČR v roce 1990 podíleli na domácích výdajích 4,31 %. Tento podíl však v roce 1995 vzrostl až o 3,3 p. b. Následující roky sice docházelo k růstu výdajů nerezidentů v ČR, avšak podíl na výdajích na konečnou spotřebu domácností v domácím pojetí se snižoval. V roce 2014 tento podíl činil 6,33 %, což je zhruba o 2 p. b. více než v roce 1990.

Tabulka 3: Výdaje rezidentů v cizině a nerezidentů v ČR (v běžných cenách, v mil. Kč)

	1990	1995	2000	2005	2010	2014
Výdaje v domácím pojetí	363 369	800 439	1 248 378	1 618 217	2 006 035	2 121 638
Výdaje rezidentů v cizině	8 795	29 973	27 281	27 600	44 765	54 274
Výdaje nerezidentů v ČR	15 674	60 903	84 563	101 138	130 858	134 398
Výdaje v národním pojetí	356 490	769 509	1 191 096	1 544 679	1 919 942	2 041 514
Podíl výdajů nerez. v ČR na dom. výdajích (v %)	4,31	7,61	6,77	6,25	6,52	6,33

Zdroj: ČSÚ. Vlastní zpracování.

V roce 1990 vynaložené výdaje rezidentů na spotřebu v cizině činily zhruba 8 795 mil. Kč. V roce 1995 tyto výdaje činily již téměř 30 000 mil. Kč, došlo tedy k nárůstu zhruba o 240 %. Poté můžeme sledovat mírný pokles a následující stagnaci v oblasti výdajů rezidentů v cizině. V roce 2014 tyto výdaje dosáhly hodnoty 54 274 mil. Kč, což představuje růst o 517 % vzhledem k roku 1990.

5. 1. 2 Vývoj výdajů na bydlení

Jak již bylo zmíněno, během let došlo k významné změně struktury výdajů domácností na konečnou spotřebu, zatímco se v roce 1990 na spotřebě domácností nejvíce podílely potraviny a nealkoholické nápoje, v roce 2014 již jako dominantní vystupují výdaje na bydlení. V rámci této položky je zahrnuto nájemné z bytu, imputované nájemné, elektřina, teplo, plyn, paliva, běžná údržba, opravy bytu a ostatní služby, které souvisí s bytem (z hlediska databáze národních účtů). Největší hodnotu

představuje imputované nájemné, které ti, kteří mají vlastní bydlení, fakticky neplatí, je odvozeno od tržního nájemného. V roce 1990 tvořilo přes 62 % na celkových výdajích na bydlení, v roce 2014 se jednalo zhruba o 51 %. Druhou největší složkou je elektřina, teplo, plyn a paliva, která se v roce 1990 na výdajích na bydlení podílela 21 %. O 25 let později se tato složka podílela dokonce 30 %. Poměrně stejným podílem se v průběhu let na celkových výdajích na bydlení podílelo nájemné (cca 11 %). Pouze v roce 2000 byl tento podíl vyšší, a to téměř 16 % na celkových výdajích na bydlení.

Růst výdajů na elektřinu převážně roste. Důvodem může být skutečnost, že rostou počty elektrospotřebičů, které domácnosti vlastní a také samozřejmě zdražování cen elektřiny. Příčinou zdražování byla především deregulace cen do roku 2002 a také změna DPH. Od roku 1993 do roku 1997 spadala spotřeba elektřiny do snížené sazby daně z přidané hodnoty (5 %), od roku 1998 však došlo ke změně, elektřina začala být daněna základní sazbou, která v tomto roce činila 22 %.

V tabulce 4 jsou zobrazeny částky dílčích složek výdajů na bydlení připadající průměrně na osobu v Kč za rok 2009 a 2014 podle Statistiky rodinných účtů. Domácnosti jsou rozděleny podle velikosti obce, ve které žijí.

Pokud porovnáme roky 2009 a 2014, zjistíme, že docházelo k růstu výdajů domácnosti na elektrickou energii téměř ve všech typech obcí, s výjimkou obcí s počtem obyvatel od 10 000 do 49 999, ve kterých došlo k poklesu o 1,6 %. K nejvyššímu nárůstu naopak došlo v obcích od 2 000 do 9 999 obyvatel, a to o 5,5 %.

Naopak mezi roky 2013 a 2014 došlo k poklesu těchto výdajů domácností u všech velikostí obcí. K nejnižšímu snížení došlo právě v obcích od 2 000 do 9 999 obyvatel, a to o 4,6 %, zatímco k nejvyššímu snížení poté v obcích o velikosti 10 000 až 49 999 obyvatel, jednalo se o – 10,5 %.

K velkým změnám došlo v oblasti nájemného a výdajů na vodné a stočné. Nejvyšší nájemné připadá samozřejmě na osoby v obcích nad 49 999 obyvatel. Meziroční nárůst během let 2009 a 2014 činil 24,4 %. U domácností žijících v obcích s počtem obyvatel od 2 000 – 9 999 se tyto výdaje zvýšily dokonce o 36,4 % na osobu za rok. Vodné a stočné se v průměru zvýšilo o 24 % na osobu ročně.

Ve všech domácnostech došlo během těchto let k poklesu výdajů na běžnou údržbu a drobné opravy bytu. Ve sledovaném období došlo i k poklesu výdajů na tepelnou

energii, plyn a paliva, ale pouze u domácností žijících v obcích do 1 999 obyvatel (- 3,3 %), u ostatních typů došlo k nárůstu.

Tabulka 4: Výdaje domácností na bydlení dle velikosti obce (na osobu v Kč ročně)

	Domácnosti v obci s počtem obyvatel							
	do 1 999		2 000 - 9 999		10 000 - 49 999		50 000 a více	
	2009	2014	2009	2014	2009	2014	2009	2014
Nájemné bytu	842	988	3 356	4 577	6 407	8 059	10 308	12 823
Běžná údržba a drobné opravy bytu	3 294	2 542	2 709	2 378	2 970	1 518	2 037	1 529
Vodné a stočné	995	1 231	1 555	2 038	1 795	2 120	1 921	2 378
Jiné služby související s bydlením	477	559	626	707	911	1 097	1 225	1 372
Elektrická energie	7 108	7 376	6 215	6 557	5 396	5 309	5 073	5 309
Tepelná energie, plyn, paliva	6 464	6 249	7 720	7 789	9 028	9 404	8 583	9 154

Pozn.: Statistika rodinných účtů nezahrnuje skupinu Imputované nájemné.

Zdroj: ČSÚ, 2010, 2015. Vlastní zpracování.

V menších obcích největší část výdajů připadá na elektrickou energii, zatímco malá část výdajů připadá na nájemné bytu. Ve větších obcích tomu je naopak. Největší složku výdajů na bydlení představuje nájemné bytu, které je následováno výdaji na tepelnou energii a plyn.

Tabulka 5 zachycuje strukturu právního důvodu užívání bytu v obcích podle velikosti. Jak je patrné, v nejmenších obcích je převažujícím druhem vlastní bydlení, zatímco s rostoucí velikostí obce podíl tohoto druhu klesá. V obcích do 1 999 obyvatel pouhých 6,8 % domácností bydlí v bytech družstevních či v bytech nájemních. Ve větších obcích má zhruba polovina domácností vlastní bydlení, na významnosti však nabývá podíl bytů nájemních.

Tabulka 5: Právní důvod užívání bytu podle velikosti obce v roce 2014 (v %)

		Domácnosti v obci s počtem obyvatel			
		do 1 999	2 000 - 9 999	10 000 - 49 999	50 000 a více
Druh bytu (v %)	vlastní bydlení	93,1	77,7	69,6	55,4
	družstevní	2,3	8,0	16,1	19,7
	nájemní	4,5	14,3	14,3	24,9

Zdroj: ČSÚ, 2015. Vlastní zpracování.

Tabulka 6 poté zachycuje jednotlivé výdaje na bydlení právě podle druhu bytu, ve kterém daná domácnost bydlí.

Tabulka 6: Výdaje na bydlení podle právního důvodu užívání bytu v roce 2014 (v Kč na osobu ročně)

	Právní důvod užívání bytu			
	vlastní rodin. dům	osobní vlast.	družstevní	nájemní
Nájemné bytu	121	8 840	11 475	24 334
Běžná údržba a drobné opravy bytu	2 857	1 431	1 503	698
Vodné a stočné	1 805	2 191	2 129	2 001
Jiné služby související s bydlením	596	1 352	1 460	1 235
Elektrická energie	7 451	4 936	4 950	4 871
Tepelná energie, plyn, paliva	7 968	8 989	9 068	7 214

Zdroj: ČSÚ, 2015. Vlastní zpracování.

Ve větších obcích domácnosti platí častěji nájemné, protože daný byt či dům nemají v osobním vlastnictví. Domácnosti, které se naopak nacházejí v menších obcích, vynakládají na nájemné méně, resp. více domácností nájemné neplatí, protože mají vlastní bydlení. Na druhou stranu domácnosti v obcích s nižším počtem obyvatel mají častěji půjčku či hypoteční úvěr na bydlení, to však neplatí bezpodmínečně, protože existují i ty domácnosti, které nabyly byt či dům do osobního vlastnictví i jiným způsobem, zde můžeme mluvit např. o zdědění. Dle Statistiky rodinných účtů za rok 2014 má 24,6 % domácností v obcích do 1 999 obyvatel půjčku či hypotéku na byt, v obcích nad 50 000 obyvatel se poté jedná pouze o 12,8 % domácností, které mají tento typ závazku.

5. 2 Výdaje domácností na konečnou spotřebu z časového hlediska

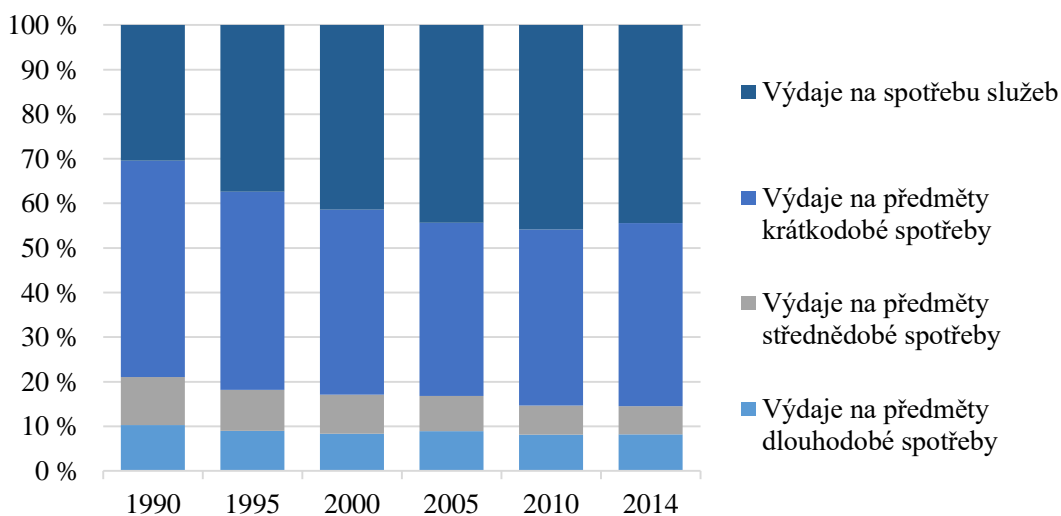
Odlišný pohled na konečnou spotřebu domácností je z hlediska časového. Z tohoto pohledu jsou výdaje domácností členěny na výdaje na předměty dlouhodobé spotřeby, střednědobé spotřeby, krátkodobé spotřeby a na spotřebu služeb.

Graf 4 zobrazuje vývoj struktury jednotlivých výdajů domácností podle časového hlediska od roku 1990 do roku 2014 v pětiletých intervalech. Struktura výdajů je vyjádřena v procentech z běžných cen.

V průběhu let se snížil podíl výdajů na předměty dlouhodobé a střednědobé spotřeby na celkové spotřebě. Během 25letého období došlo ke snížení podílu výdajů na dlouhodobou spotřebu ve výši 2,1 p. b., zatímco podílu výdajů na střednědobou spotřebu až o 4,5 p. b.

Od roku 1990 do roku 2005 také klesala skupina výdajů na předměty krátkodobé spotřeby, jež byla do roku 2000 dominantou na celkových výdajích. Od roku 2005 již převládají výdaje na spotřebu služeb. Výdaje na předměty krátkodobé spotřeby v roce 1990 představovaly téměř jednu polovinu všech spotřebních výdajů, v roce 2014 se jednalo o 41 %. Vysoký procentní růst nastal v oblasti služeb, které s 30,4% podílem v roce 1990, získaly v roce 2014 již 44,4 % z celkových výdajů, mluvíme tedy o nárůstu ve výši 14 p. b.

Graf 4: Vývoj struktury výdajů domácností 1990 - 2014 (% z běžných cen)

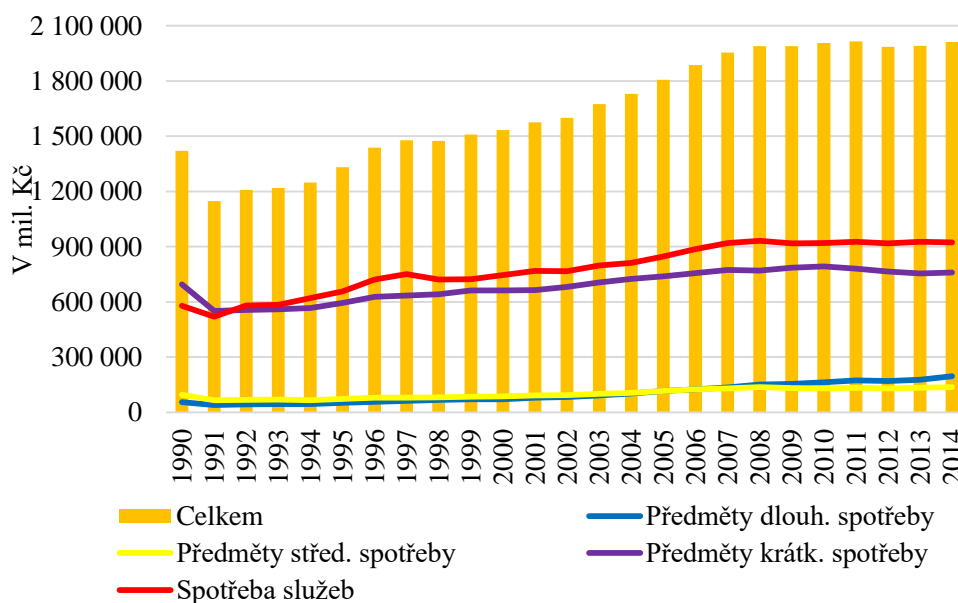

Zdroj: ČSÚ. Vlastní zpracování.

Vývoj spotřeby domácností podle časového hlediska v cenách roku 2010 je zachycen v grafu 5. V roce 1991 došlo k meziročnímu propadu u každé položky výdajů domácností z hlediska času. Největší pokles nastal u předmětů střednědobé spotřeby, kdy se jednalo o pokles téměř ve výši 31 %, následující předměty dlouhodobé spotřeby, které zaznamenaly meziroční pokles o 27 %. Spotřeba předmětů krátkodobého charakteru klesla téměř o 21 %, výdaje na služby poklesly o 10 %. Tento negativní vliv měla na spotřebu domácností již zmíněná cenová liberalizace.

Zatímco ještě v roce 1990 byly nejpočetnější skupinou výdaje na předměty krátkodobé spotřeby, v následujícím roce jsou to již výdaje na spotřebu služeb, které si udržují prvenství až do současnosti. Největší meziroční nárůst spotřeba služeb zaznamenala právě mezi léty 1991 a 1992, jednalo se téměř o 12 % nárůstu. V posledních letech meziroční přírůstky spotřeby služeb nejsou tak markantní. V období hospodářské krize, tj. mezi léty 2008 – 2009 naopak došlo k poklesu využívání služeb, a to o 1,5 %. K poklesu v této oblasti došlo i mezi léty 2011 – 2012 a 2013 – 2014, tento pokles však nepřesáhl procento.

Graf 5: Vývoj výdajů domácností 1990 - 2014 (ceny roku 2010, v mil. Kč)

Zdroj: ČSÚ. Vlastní zpracování.

Jak je z předcházejícího grafu patrné, nejméně české domácnosti utrácejí za předměty dlouhodobé a střednědobé spotřeby. Spotřeba těchto předmětů je však rostoucí. V roce 1990 domácnosti na předměty dlouhodobé spotřeby věnovaly 55 646 mil. Kč a na předměty střednědobé 95 217 mil. Kč, zatímco v roce 2014 se jednalo

o 196 033 mil. Kč u předmětů dlouhodobé spotřeby a 137 834 mil. Kč u předmětů střednědobých. Tyto změny se promítají do vybavenosti domácností, kdy dochází k růstu vybavenosti domácností např. automatickou pračkou, mikrovlnou troubou, myčkou na nádobí, satelitním zařízením, osobním automobilem, počítačem či třeba mobilním telefonem. Tyto předměty byly v 90. letech považovány spíše za luxus, v dnešní době je vlastní téměř každá domácnost, přičemž jejich počet v domácnostech se zvyšuje. Podle údajů SRÚ připadá např. v průměru 81 osobních automobilů na 100 domácností, 112 počítačů či 145 jízdnicích kol na 100 domácností.

Tabulka 7 obsahuje údaje o tom, kolik procent průměrné hrubé měsíční mzdy bylo vynaloženo jedním člověkem na jednotlivé kategorie podle členění COICOP, a to v roce 1990 a 2014. V roce 2014 průměrná hrubá měsíční mzda činila 25 686 Kč, v roce 1990 se jednalo o 3 286 Kč.

Tabulka 7: Podíl kategorií COICOP na průměrné hrubé mzdě

	Podíl kategorií na měsíční mzdě (v %)	
	2014	1990
Potraviny a nealko nápoje	8,05	15,99
Alko nápoje, tabák	1,14	2,79
Odívání a obuv	1,94	7,08
Bydlení, voda, energie, paliva	8,50	6,05
Byt. vybavení, zařízení dom., opravy	2,25	5,81
Zdraví	1,05	0,22
Doprava	4,15	6,97
Pošty a telekomunikace	1,66	0,89
Rekreace a kultura	3,75	7,23
Vzdělávání	0,23	0,19
Stravování a ubytování	2,11	2,82
Ostatní zboží a služby	4,76	3,67
Nespotřební vydání	4,25	2,47
Celkem spotřební a nespotřební vydání	43,85	62,19

Zdroj: ČSÚ, 2015, 2005. Vlastní výpočty.

V roce 1990 bylo nejvíce ze mzdy vynaloženo na potraviny a nealkoholické nápoje, jednalo se téměř o 16 % mzdy, zatímco v roce 2014 se jednalo o pouhých 8 %. Obdobná část mzdy, resp. 8,5 %, byla věnována v roce 2014 i na výdaje na bydlení, kdežto v roce 1990 se jednalo pouze o 6 % průměrné mzdy. Naopak nejméně ze mzdy bylo v obou letech věnováno na vzdělávání a zdraví. Relativně veliký nepoměr můžeme

vidět v kategorii odívání, na kterou byla v roce 2014 z průměrné mzdy věnována necelá dvě procenta, v roce 1990 se jednalo o více než 7 % mzdy.

Téměř 44 % z hrubé měsíční mzdy v roce 2014 představovala spotřební a nespotební vydání, v roce 1990 se jednalo až o 62 % z hrubé mzdy. V roce 2014 zhruba 23 % představovaly odvody z hrubé mzdy v podobě daně z příjmu a sociálního a zdravotního pojištění (pokud uvažujeme pouze slevu na poplatníka). Zbýlých 33 % z hrubé mzdy poté mohly představovat úspory jedince. Pokud budeme uvažovat s tím, že v roce 1990 byla hrubá mzda snížena zhruba o 20 %, úspory poté mohly představovat okolo 18 % z hrubé mzdy. V případě 15% odvodů ze mzdy by se jednalo přibližně o 23 % hrubé mzdy, které by jedinec měl v roce 1990 k dispozici po všech uskutečněných vydáních. V porovnání s rokem 2014 se tedy jedná o relativně nižší procentní část průměrné hrubé měsíční mzdy, která mohla být věnována například na vytváření úspor.

5. 3 Vývoj příjmů domácností

Celkové běžné příjmy domácností dosáhly v roce 1995 výše 1 242 mld. Kč, zatímco v roce 2014 již výše 3 248,8 mld. Kč. Zhruba polovinu těchto příjmů tvořily náhrady zaměstnancům, které zahrnují mzdy, platy a sociální příspěvky zaměstnavatelů. Během let se podíl této složky na celkových příjmech domácností zvýšil o 3,7 p. b.

Vývoj podílů jednotlivých druhů příjmů na celkových běžných příjmech domácností zachycuje tabulka č. 8. Druhou nejvýznamnější složku v roce 1995 představoval smíšený důchod (provozní přebytek a odměny za práci vykonanou vlastníkem), který se na celkových příjmech podílel jednou čtvrtinou. Tento typ příjmu mezi roky 1995 a 2014 klesl až o 5,1 p. b. Snižoval se i podíl vlastnických důchodů, jenž mezi roky 1995 a 2014 klesl o 2,8 p. b. V průběhu let se naopak do popředí dostávají sociální dávky, jejichž podíl na běžných příjmech vzrostl mezi posledními dvaceti lety o 3,8 p. b.

Tabulka 8: Struktura příjmů (1995 – 2014)

	Podíl jednotlivých druhů příjmů na celkových (v %)				
	1995	2000	2005	2010	2014
Náhrady zaměstnancům	49,8	48,7	51,9	51,1	53,5
Sociální dávky	13,9	16,1	15,4	17,4	17,7
Vlastnické důchody	6,7	6,2	5,6	4,9	3,9
Smíšený důchod	25,4	24,7	22,8	22,1	20,3
Ostatní	4,1	4,3	4,4	4,5	4,5

Zdroj: MPSV, 2015. Vlastní výpočty.

Tabulka 9 poté zachycuje meziroční změny jednotlivých druhů příjmů. Jak je patrné, téměř všechny příjmy mezi srovnávanými roky rostly, pouze mezi roky 2010 a 2014 došlo k poklesu jednak důchodů smíšených, ale také důchodů vlastnických.

Tabulka 9: Meziroční změny jednotlivých druhů příjmů (1995 – 2014)

	Meziroční indexy (v %)			
	2000/1995	2005/2000	2010/2005	2014/2010
Náhrady zaměstnancům	149,1	140,7	122,1	109,7
Sociální dávky	175,9	126,5	140,5	106,4
Důchody z vlastnictví	141,1	118,9	108,5	83,5
Smíšený důchod	148,2	121,8	120,2	96,3
Ostatní	160,2	133,8	127,8	105,2

Zdroj: MPSV, 2015. Vlastní výpočty.

Nejvyšší nárůsty můžeme sledovat mezi roky 1995 a 2000, kdy průměrně můžeme mluvit o růstu ve výši 55 %. V následujícím období, tj. mezi roky 2000 – 2005 a 2005 – 2010, průměrný přírůstek činil více než 23 %. Mezi roky 2010 a 2014 se poté jednalo pouze o 0,2% průměrný přírůstek. V tomto období došlo k poklesu důchodů z vlastnictví o 16,5 % a důchodů smíšených o 3,7 %. Ostatní kategorie příjmů rostly, nejednalo se však o tak významné přírůstky jako v letech předcházejících.

5. 4 Vývoj v oblasti úvěrů

V této kapitole bude rozebrán vývoj v oblasti úvěrování domácností od roku 2005 až do roku 2015, kde bude pozornost věnována především těm úvěrům, které byly určeny na spotřebu.

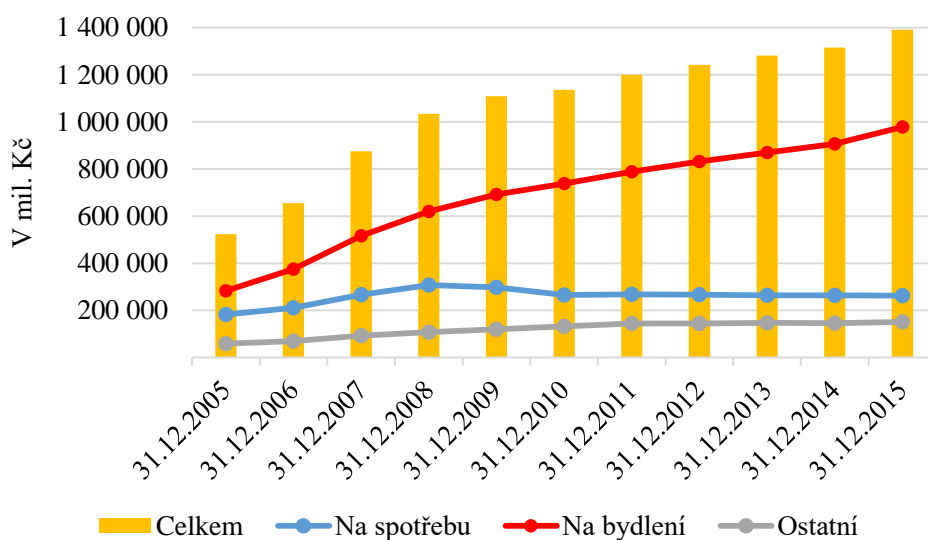

Graf 6 zachycuje desetiletý vývoj celkové zadluženosti českých domácností. Stav zadluženosti je vždy k poslednímu dni příslušného roku. Objem úvěrů, které byly poskytnuty domácnostem v České republice v prosinci 2015, dosáhl hodnoty téměř 1 400 mld. Kč.

Největší podíl na celkové zadluženosti mají úvěry na bydlení, které se na celkové hodnotě podílely přes 70 %, zatímco v roce 2005 se jednalo zhruba o 54 %. Tomuto rostoucímu trendu úvěrů na bydlení dopomáhá snižující se úroková sazba. V roce 2008 se průměrná úroková sazba hypotečních úvěrů pohybovala okolo 5,8 %, zatímco v roce 2015 tato sazba byla o 3,8 p. b. nižší.

Úvěry se selháním domácností se na konci minulého roku podílely na celkových úvěrech 4,07 %. Zatímco v lednu 2002 se jednalo až o 9,03 %. Během roku 2008 a 2009, tj. krizových let, se podíl úvěrů se selháním pohyboval pouze ve výši okolo 3 %.

Graf 6: Vývoj zadluženosti domácností (v mil. Kč)

Zdroj: ČNB. Vlastní zpracování.

V grafu 7 je zachycen vývoj objemu úvěrů poskytnutých domácnostem, které byly určeny na spotřebu, přičemž jsou tyto úvěry rozděleny dle toho, od jaké instituce byl úvěr čerpán. První skupinu představují banky a družstevní záložny, druhá skupina poté zahrnuje ostatní finanční instituce. Těmito dvěma skupinám patří levá vertikální osa. Pravá vertikální osa poté představuje hodnoty pro celkové objemy úvěrů určených na spotřebu.

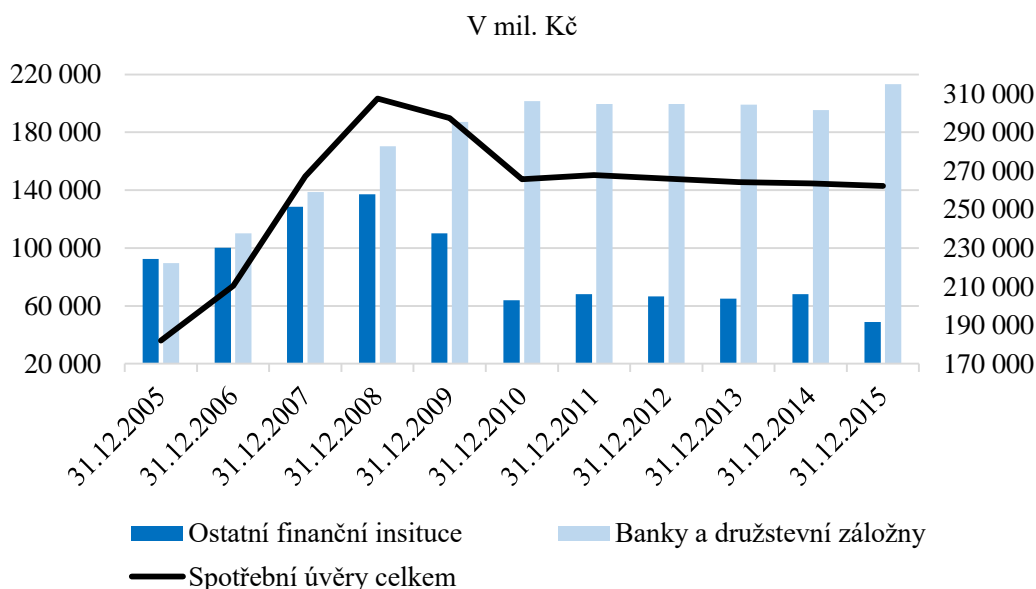
Na začátku sledovaného období, tj. rok 2005, byl větší objem úvěrů na spotřebu poskytnut ostatními finančními institucemi, a to zhruba o necelé 3 000 mil. Kč. Od následujícího roku však již každoročně poskytují více těchto úvěrů banky a družstevní záložny. Ještě roku 2006 a 2007 můžeme konstatovat, že objem poskytnutých spotřebitelských úvěrů byl od obou skupin poměrně vyrovnaný. Od roku 2008 již bankovní instituce poskytly o 77 061 mil. Kč více než ostatní finanční instituce.

Snížování spotřeby domácností v období krize nejvíce poznamenalo ostatní finanční instituce, u kterých došlo v roce 2010 s porovnáním roku 2008, ke snížení objemu spotřebních úvěrů až o 53 %.

V roce 2015 bylo celkově 81 % úvěrů na spotřebu poskytnuto bankovními institucemi, zatímco pouhých 19 % institucemi ostatními.

Jestliže se zaměříme na celkovou výši úvěrů na spotřebu, od roku 2005 do roku 2008 můžeme sledovat rapidní nárůst v oblasti poskytování spotřebních úvěrů domácnostem. Od následujícího roku dochází již k poklesu, přičemž období od roku 2010 do současnosti můžeme hodnotit spíše jako stagnující.

Graf 7: Úvěry na spotřebu (v mil. Kč)

Zdroj: ČNB. Vlastní zpracování.

Pokud srovnáme vývojové tendence spotřeby domácností a spotřebních úvěrů během posledního desetiletí, zjistíme, že od roku 2005 obě veličiny zaznamenaly poměrně prudký růst, který trval až do roku 2008. V tomto období markantně vzrostly

i počty nařízených exekucí. Od následujícího roku začalo docházet k poklesu objemu úvěrů, přičemž spotřeba domácností mezi roky 2008 a 2009 poklesla pouze zanedbatelně. Mezi těmito roky však došlo podle Exekutorské komory ČR k meziročnímu růstu počtu nařízených exekucí, a to až o 37 %.

Spotřební úvěry klesaly každoročně, pouze mezi roky 2010 a 2011 došlo k meziročnímu růstu o 0,81 %, naopak spotřební výdaje domácností rostly menším tempem než v předcházejícím období (2009 – 2010 růst o 0,83 %, 2010 – 2011 růst o 0,44 %). Mezi těmito roky také došlo k obrovskému nárůstu počtu exekucí (33,4 %).

K výraznějšímu poklesu spotřeby domácností vyjádřené v cenách roku 2010 došlo mezi roky 2011 a 2012, a to o 1,47 %, zatímco objemy spotřebních úvěrů meziročně klesly o 0,64 %. V následujícím období již spotřeba domácností rostla o 0,26 %, kdežto objem spotřebních úvěrů zaznamenával další propad (- 0,73 %). Mezi roky 2013 a 2014 spotřeba vzrostla až o 1,1 %, úvěry stále klesaly, ale již došlo k poklesu pouze o 0,21 %. K nárůstu došlo i v počtu exekucí, který se mezi těmito roky zvýšil téměř o 16 %, na druhou stranu však byl počet nařízených exekucí obdobný jako v roce 2012, a to 820 420 exekucí.

6. ANALÝZA ZDROJŮ FINANCOVÁNÍ SPOTŘEBNÍCH VÝDAJŮ DOMÁCNOSTÍ

Následující část práce bude zaměřena na analýzu zdrojů financování spotřebních výdajů českých domácností, a to jak zdrojů vlastních, tak zdrojů cizích. V poslední části této podkapitoly se pokusím o stručný nástin budoucího vývoje v oblasti spotřeby a jejího financování.

6.1 Příjmy dotazovaných domácností

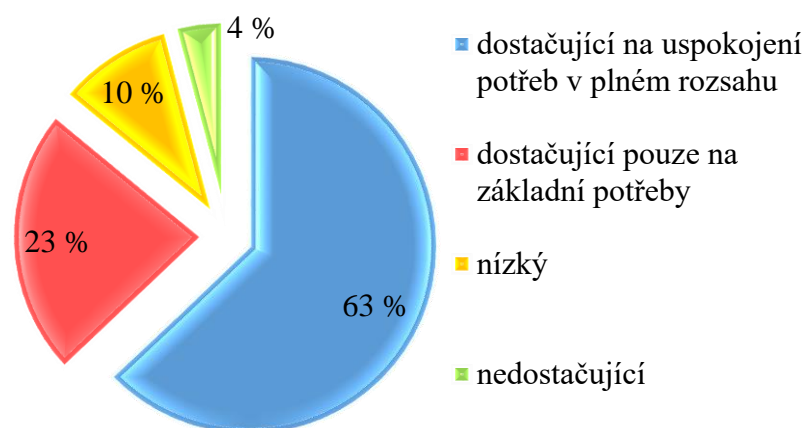
Jak již bylo zmíněno, existuje několik zdrojů příjmů domácnosti, ze kterých mohou být následně hrazeny spotřební výdaje. Z mnou uskutečněného šetření vyplynulo, že až 84 % domácností má příjem ze zaměstnání, 30 % příjem z podnikání, téměř 19 % plynou příjmy od státu a pouze 5 % plynou příjmy z nájmu. 5 % dotazovaných domácností odpovědělo, že mají i jiné příjmy, kde byly nejčastěji uváděny brigády, výživné či školní stipendia. Některým domácnostem samozřejmě může plynout více druhů důchodů, tudíž u této otázky bylo možno vybrat více odpovědí.

Třetina dotazovaných domácností má měsíční důchod zhruba 27 001 – 42 000 Kč, poté následovaly domácnosti s měsíčním důchodem 12 001 – 27 000 Kč (30 %). Relativně nízké zastoupení tvoří domácnosti s měsíčním důchodem do 12 000 Kč (4 %). Téměř stejný počet domácností (16 % a 17 %) má poté příjem mezi 42 001 – 57 000 Kč a 57 001 Kč a více.

Graf 8 zobrazuje, jak jednotliví respondenti hodnotí příjem domácnosti z hlediska pokrytí potřeb své domácnosti. Je samozřejmostí, že odpovědi na tuto otázku jsou subjektivní, které jsou odvozeny jednak na základě příjmu domácnosti, ale také ve velké míře závisí na životním standardu a postavení respondenta.

63 % respondentů hodnotí příjem domácnosti jako dostačující, kdy dochází k uspokojování potřeb domácnosti v plném rozsahu. 23 % domácností postačuje příjem pouze na uspokojení základních potřeb, jako je např. jídlo, bydlení či oblečení. Každá desátá dotazovaná domácnost je však již nucena se uskromňovat či omezovat při uspokojování svých potřeb, a dokonce 4 % si musejí půjčovat, aby mohly být potřeby domácnosti uspokojeny.

Graf 8: Příjem z hlediska pokrytí potřeb domácnosti

Zdroj: Vlastní.

Poněkud jiných výsledků dosáhl výzkum STEM v roce 2011, kdy zhruba třetina všech dotázaných uvedla, že s příjmem domácnost vystačuje snadno či spíše snadno. Až 30 % respondentů uvedlo, že s příjmem vychází obtížně a velmi obtížně. Poměrně lépe domácnosti svoji příjmovou situaci hodnotily v roce 2005, kdy 20 % domácností uvedlo, že se svým příjmem vystačí obtížně či velmi obtížně, snadno či spíše snadno poté 37 %. Naopak hůře dopadlo šetření uskutečněné již v roce 1991, kdy až 44 % respondentů vycházelo s příjmem obtížně, snadno s příjmem poté vycházelo pouhých 15 % domácností.

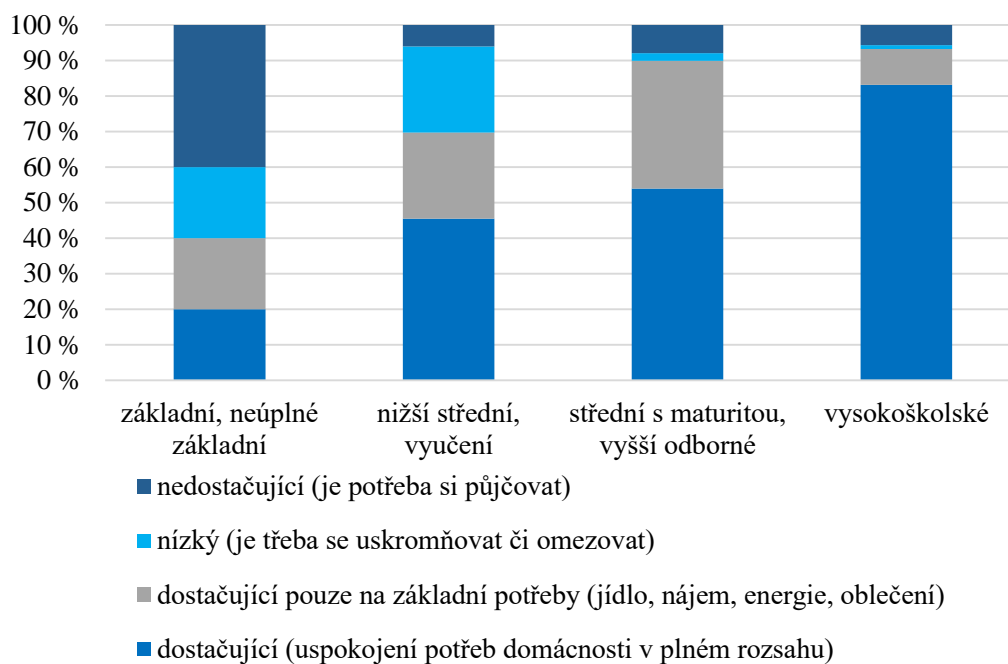
Z mnou uskutečněného dotazníkového šetření vyplývá, že největší skupinu domácností, kterým příjem nedostačuje či je nízký, tvoří domácnosti fungující 8 let a méně, jedná se téměř o 52 %. Z 65 % se jedná o domácnosti, jejichž příjem je zhruba do 27 000 Kč za měsíc. Zhruba třetina domácností, kterým nepostačuje důchod na uspokojení potřeb, má děti. 45 % poté představují domácnosti jednotlivců či dvojic.

Z výzkumu ČSÚ uskutečněného v roce 2014 vyplývá, že domácnosti s dětmi vychází se svým příjmem obtížněji, než domácnosti bez dětí. Pokud dále rozdělíme rodiny s dětmi na rodiny úplné a neúplné, s většími obtížemi s příjmem vychází právě rodiny neúplné. Zhruba až 55 % neúplných rodin s dětmi vychází s příjmem obtížně či velmi obtížně. U úplných rodin se tento počet výrazně liší, jedná se o 29 % domácností tohoto typu. Zatímco u domácností bez dětí mluvíme o pouhých 22 %, které vychází se svými příjmy obtížně nebo s velkými obtížemi.

Graf 9 zachycuje, jak s vyšším vzděláním respondenta roste uspokojení potřeb dané domácnosti. Zatímco respondenti se základním vzděláním převážně odpovídali, že

je příjem domácnosti nedostačující, odpovědi respondentů vysokoškolského vzdělání byly opakem, tj. příjem dané domácnosti je spíše dostačující. Až 40 % dotázaných, jejichž nejvyšší dosažené vzdělání je základní, má problém s výší příjmu a jsou nuceni si na hrazení spotřebních výdajů půjčovat. U vysokoškolsky vzdělaných respondentů se toto procento pohybuje okolo 5,6 %.

Graf 9: Příjem z hlediska pokrytí potřeb podle dosaženého vzdělání respondenta

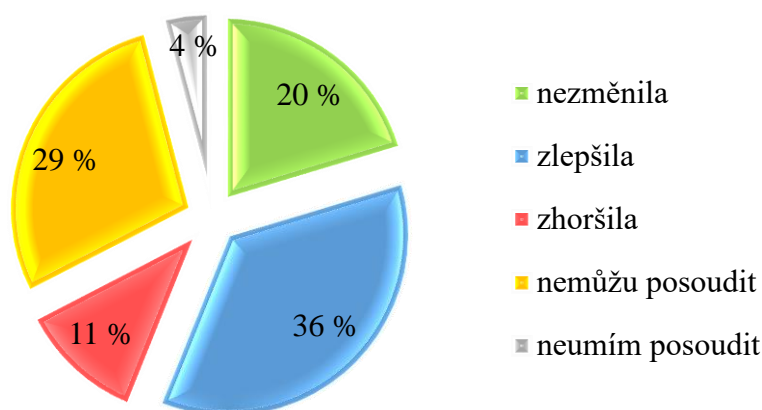

Zdroj: Vlastní.

Struktura odpovědí na otázku týkající se změny finanční situace dané domácnosti v posledních pěti letech je znázorněna na grafu 10.

Každý pátý tvrdí, že se finanční situace jeho domácnosti během posledních pěti let nezměnila. Častější odpovědí však bylo, že došlo ke zlepšení situace, takto odpovědělo 36 % dotázaných. 29 % všech poté nemůže danou situaci posoudit, protože jejich domácnost funguje kratší dobu.

Graf 10: Jak se změnila finanční situace domácnosti za posledních 5 let

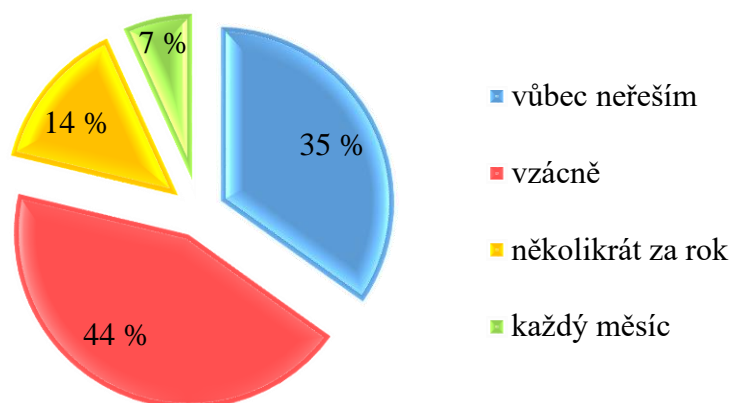
Zdroj: Vlastní.

Během let 2010 a 2011 docházelo k nepatrnému růstu reálných měsíčních mezd. Index reálné mzdy činil 100,7 % v roce 2010 a 100,6 % v roce 2011. Následující dva roky však došlo k poklesu reálné mzdy. Index reálné mzdy v roce 2012 činil 99,2 %. Rok poté došlo ke snížení tohoto indexu až na 98,5 %. K nárůstu došlo až v roce 2014, a to dokonce téměř o 2 p. b. V roce 2015 reálné mzdy rostly o více než 3 p. b. Na základě tohoto vývoje mohlo dojít ke zlepšení finanční situace v řadě domácností.

6. 2 Nedostatek finančních prostředků a možnosti řešení

Až 35 % dotazovaných nemusí vůbec řešit problémy týkající se nedostatku finančních prostředků na uspokojování potřeb domácnosti. Zbýlých 65 % respondentů tomuto problému čelit musí. 44 % dotazovaných nedostatek financí řeší pouze při vzniku výjimečných situací, kdy může dojít např. k porouchání předmětu určeného pro dlouhodobou potřebu, jakožto automobilu či elektroniky atp. 14 % domácností je nuceno této situaci čelit několikrát za rok. Sedmi procentům domácností poté hrozí nedostatek finančních prostředků dokonce každý měsíc. Tato struktura odpovědí na otázku týkající se nedostatku finančních prostředků je zachycena v grafu 11.

Graf 11: Kolikrát za rok řešíte nedostatek finančních prostředků

Zdroj: Vlastní.

Pokud nastane situace, že domácnost nemá dostatek příjmů na úhradu spotřebních výdajů, je nezbytné, aby byla tato situace řešena. Nabízí se hned několik variant, jak se s touto situací vypořádat. Další otázka v dotazníkovém šetření byla tedy směřována na způsoby řešení nedostatku finančních prostředků, kde respondenti mohli volit více možností. 53 % dotazovaných, kteří tomuto problému museli již čelit, se obrátilo na rodinu či na přátele. Zajímavostí je, že zhruba 10 % dotazovaných uvedlo, že si raději půjčí od banky než od své rodiny či přátel. Téměř každý čtvrtý dotázaný, který tyto problémy musel řešit, je poté řešil úvěrem, ať již od bankovní instituce (16 %) či instituce nebankovní (8 %). Často využívanou možností, jak se s touto situací vyrovnat, v tomto případě spíše jen problém oddálit, je hrazení závazků s časovou prodlevou, tento způsob již využilo dokonce přes 17 % dotázaných. S tím se však pojí další problémy. V případě neplacení závazků včas, může dojít k účtování pokut, penále atp. Téměř 28 % řeší nedostatky finančních prostředků jiným způsobem.

47 % domácností, které jsou nuceny řešit nedostatek financí několikrát do roka či dokonce každý měsíc, tento problém již někdy řešilo pomocí své rodiny či přátel. Bezmála 26 % se již s tímto problémem obrátilo na bankovní a nebankovní instituce. Ti, kteří řeší nedostatek peněz pouze vzácně, se také nejčastěji obracejí na svou rodinu a přátele. Druhou nejčastější odpovědí však bylo, že tento problém řeší jiným způsobem, kde můžeme mluvit např. o využití úspor.

6. 2. 1 Spoření

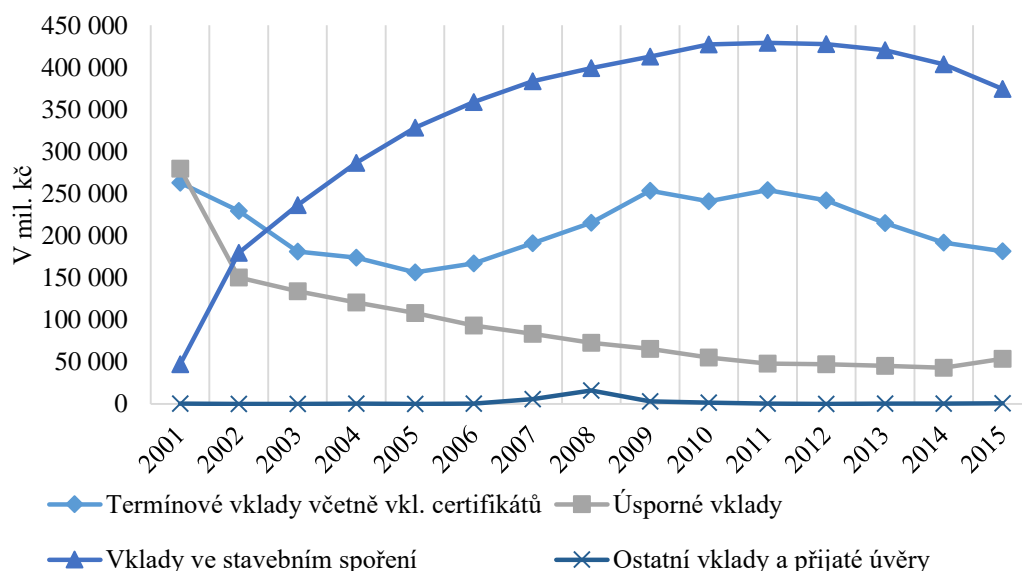
Jako jedna z možností, jak financovat spotřebu domácnosti, se nabízí možnost využití úspor. Některé úspory však nelze využít okamžitě, jakmile jsou potřeba. Jedná se například o úspory domácností, které jsou uloženy u institucí poskytující termínované účty. Existují i ty domácnosti, které si průběžně žádné peníze nespoří.

Na otázku, zda daná domácnost průběžně spoří, 80 % dotázaných odpovědělo ano, zbylých 20 % nikoliv.

Z výzkumů STEM z roku 2014 vyplývá, že domácnosti mají nejčastěji finanční prostředky investovány do penzijního připojištění (63 % respondentů), které je následováno spořením životním (53 % respondentů). Zhruba polovina domácností má sjednané stavební spoření (51 %). Pouze 6 % investuje za pomoci akcií a 4 % prostřednictvím dluhopisů. Jak je patrné, domácnosti mohou využívat více způsobů tvorby úspor zároveň.

V grafu 12 je zachycen vývoj termínovaných vkladů domácností od roku 2001 do roku 2015. Jak je patrné, na oblibě získává stavební spoření, přičemž maxima bylo dosaženo v roce 2011, od tohoto roku dochází k nepatrnému snižování vkladů na stavební spoření. Naopak v průběhu let se snižuje využívání úsporných vkladů.

Graf 12: Vývoj termínovaných vkladů (v mil. Kč)

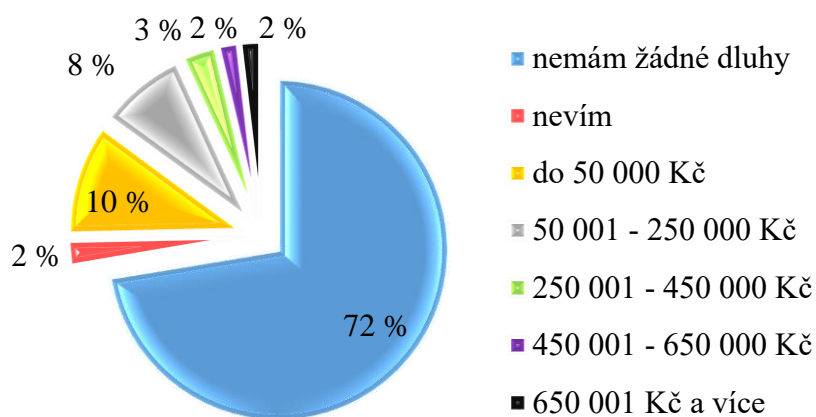
Zdroj: ČNB. Vlastní zpracování.

Z časového horizontu se na termínovaných vkladech nejvíce podílí vklady krátkodobé, a to 62 % v roce 2015. V roce 2001 bylo relativně málo využíváno termínovaných vkladů dlouhodobých (asi 5,8 % z celkových termínovaných vkladů), v roce 2015 se však jednalo až o 26,7 %. Snižuje se podíl vkladů střednědobých.

6. 2. 2 Závazky domácností

Na otázku týkající se odhadnuté výše dluhů domácnosti (bez započítávání hypotečního úvěru) je struktura odpovědí zobrazena v grafu 13. 72 % dotazovaných domácností nemá žádné dluhy. 28 % tedy dluhy má, z toho však dvě procenta nevědí, v jaké výši se jejich závazky pohybují. Dluhy ve výši 450 001 Kč a více má celkově 4 % dotázaných domácností.

Graf 13: Výše dluhů domácnosti (bez HÚ)

Zdroj: Vlastní.

Pro potřeby testování nezávislosti byli respondenti rozděleni na ty, kteří mají dluhy a spoří, resp. nespoří a na ty, kteří dluhy nemají a spoří, resp. nespoří. Dále byla stanovena hladina významnosti 5 % a následující hypotézy:

H_0 : To, zda má domácnost dluhy, není závislé na tom, zda si spoří.

H_A : To, zda má domácnost dluhy, je závislé na tom, zda si spoří.

$\alpha = 0,05$

Tabulka 10: Kontingenční tabulka pro testování hypotéz

		Spořím	Nespořím	Celkem
Mám dluhy	počet	35,00	26,00	61
	%	57,38	42,62	100
Nemám dluhy	počet	142,00	18,00	160
	%	88,75	11,25	100
Celkem	počet	177,00	44,00	221
	%	80,09	19,91	100
Očekávané četnosti	počet	48,86	12,14	
		128,14	31,86	

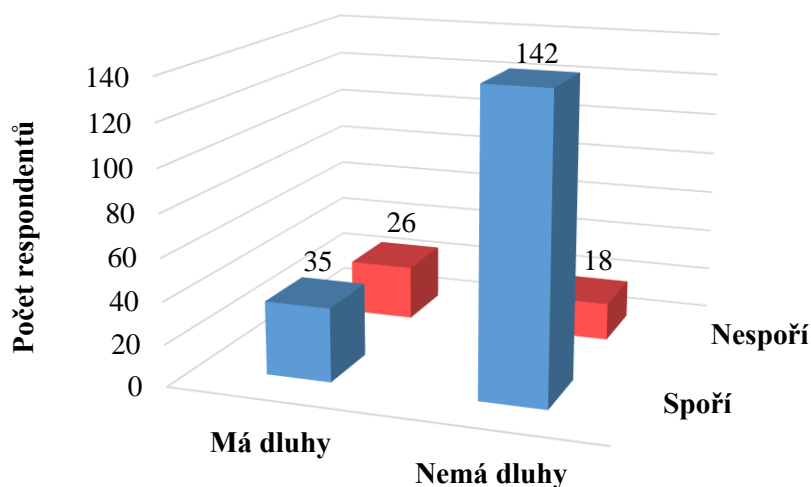
Zdroj: Vlastní.

Po vytvoření kontingenční tabulky (viz tabulka 10) a výpočtu očekávaných četností dle vzorce uvedeného v kapitole 4, byla vypočtena hodnota p – *value*. Očekávané četnosti vyjadřují teoretické četnosti, které by odpovídaly platnosti nulové hypotézy, která říká, že to, zda má domácnost dluhy, není závislé na tom, zda si spoří.

Hodnota p - *value* činí 0,00000018. Pokud porovnáme tuto hodnotu s hladinou významnosti, zjistíme, že p - *value* < α . Můžeme tedy na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu o nezávislosti zamítnout ve prospěch hypotézy alternativní, která nám říká, že to, zda má domácnost dluhy, závisí na tom, zda si spoří.

V grafu 14 jsou zobrazeny počty respondentů dle toho, jak spoří, resp. nespoří a zda mají dluhy či nikoliv. Na vertikální ose jsou počty respondentů vyjádřeny v absolutních číslích.

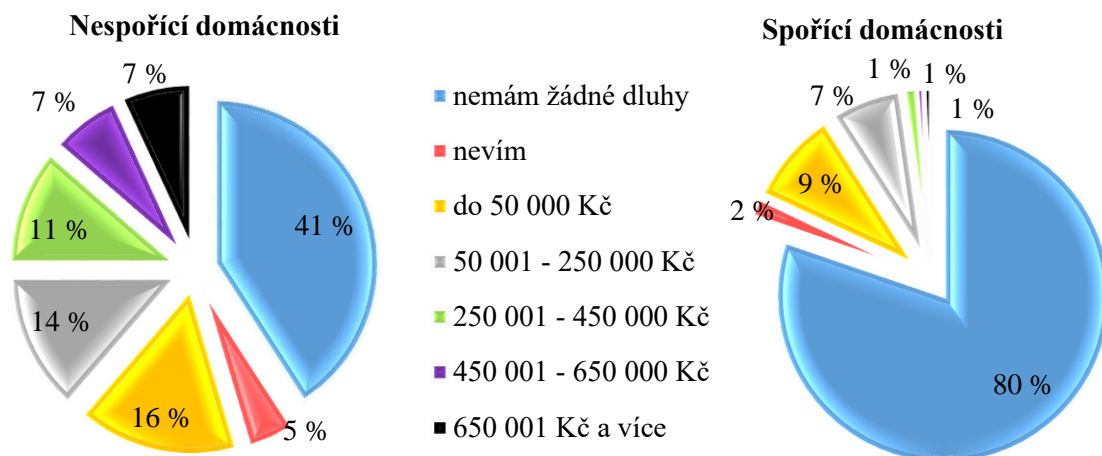
Graf 14: Spoření a dluhy domácností

Zdroj: Vlastní.

Následující grafy (graf 15) porovnávají výše dluhů domácnosti v návaznosti na tom, zda daná domácnost spoří či nespoří. Jak je patrné 60 % domácností, jež si nespoří, jsou zadlužené. Zatímco u spořících domácností se jedná o 20 %. Pouze zanedbatelné procento u těchto domácností mají závazky ve výši nad 250 001 Kč (necelá 3 %). U domácností, které netvoří úspory, se poté jedná o každou čtvrtou domácnost, jejíž dluhy jsou vyšší než 250 000 Kč.

Graf 15: Porovnání struktury výše dluhů v závislosti na spoření

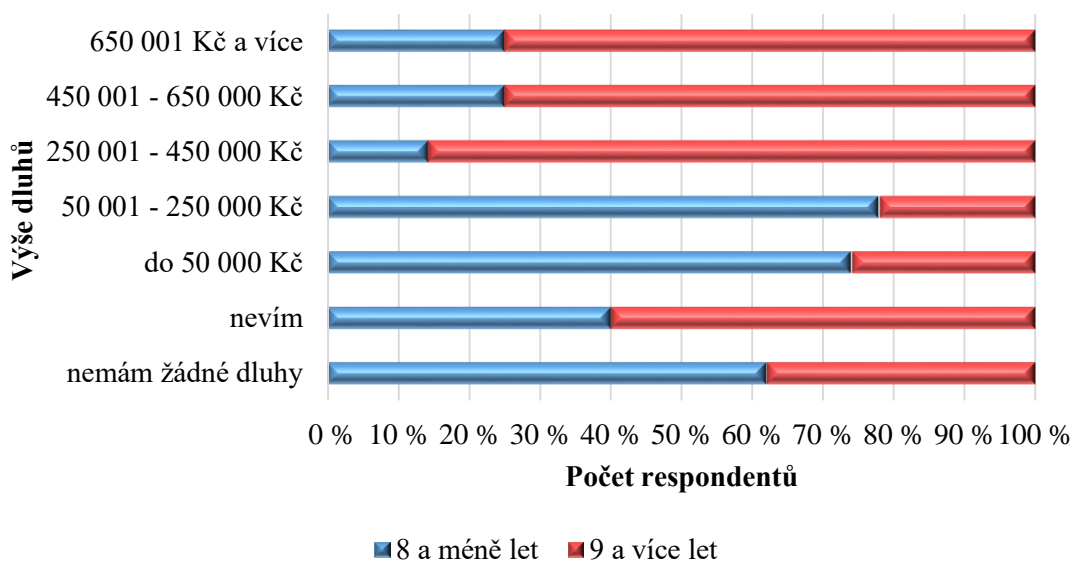

Zdroj: Vlastní.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkově 27 % domácností, které fungují kratší dobu než jsou tři roky, téměř každá třetí domácnost byla poté 3 – 8letá. Jednu desetinu představovaly domácnosti existující již 9 – 14 let. 8 % domácností bylo 15 – 20letých a z 20 % se jednalo o domácnosti starší dvaceti let.

Graf číslo 16 vypovídá o tom, v jaké výši se pohybují dluhy domácností dle toho, jak daná domácnost dlouho funguje. Jak je patrné, převažující část mladších domácností, tj. domácností fungující 8 let a méně, nemá žádné dluhy, jedná se zhruba o 62 % domácností. Z grafu můžeme následně vyčíst, že mladší domácnosti mají častěji dluhy do výše 50 000 Kč či 250 000 Kč, jedná se tedy o nižší částky dluhů, zatímco domácnosti fungující 9 a více let mají častěji dluhy vyšší, tj. 250 001 Kč a více.

Graf 16: Výše dluhů dle stáří domácnosti

Zdroj: Vlastní.

Naopak můžeme předpokládat, že více mladších domácností má závazky v podobě úvěrů na bydlení, které otázka směřující na odhadnutou výši dluhů domácnosti nezahrnovala. 23 % respondentů využilo na financování bydlení hypotečního úvěru. Domácnosti, které během jejich fungování již čerpaly hypoteční úvěr, byly ze 46 % domácnosti fungující tři až osm let. Celkově se jednalo o 70 % domácností fungující méně než patnáct let. To potvrzuje předpoklad, že mladší domácnosti mají méně dluhů než domácnosti starší, na druhou stranu však mladší domácnosti mají závazky v podobě hypotečních úvěrů.

6. 2. 3 Úvěry od bankovních a nebankovních institucí

Častou alternativou, jak řešit nedostatek financí, je půjčka. Pokud pomineme půjčování si od rodiny či známých, existuje možnost půjčky od bankovních či nebankovních institucí.

Zhruba 21 % dotazovaných domácností si již půjčilo od nebankovní instituce, 52 % poté od bankovní instituce. Od obou institucí si již zapůjčilo 16 % dotazovaných domácností. Paradoxně z dotazníkového šetření vyplývá, že téměř každý druhý je proti zadlužování.

64 % dotázaných je ochotno půjčit si pouze na nezbytné věci, jako je například potřeba bydlení. Pouhých 2,3 % je schopno se zadlužit pouze na základě udržení si životního standardu, tím můžeme rozumět např. půjčku na dovolenou či nákup vánočních dárků. 5,5 % se již dokonce stalo, že spláceli dluhy další půjčkou.

Nejčastějším důvodem, proč si domácnosti zapůjčily právě od nebankovní instituce, bylo kvůli nečekaným výdajům (45 %). Téměř pro každého desátého byly důvodem potomci (např. kvůli studiu). 13 % respondentů uvedlo, jako důvod půjčit si, zajištění základních potřeb, stejné procento poté uvedlo jako důvod udržení si životního standardu.

Mezi hlavní důvody, proč došlo ke zvolení právě nebankovní instituce, patří především vidina rychlého vyřízení (více než 40 % dotázaných). 19 % respondentů si již bylo nuceno vzít úvěr od nebankovní instituce kvůli tomu, že jim neposkytla úvěr bankovní instituce. Dále se jedná o skutečnost, že není potřeba dokládat výši příjmů (17 %).

Podle výsledků výzkumu STEM z roku 2014, by se větší polovina Čechů, kteří by plánovali si v budoucnu vzít úvěr, rozhodovala podle toho, jak vysoká by byla celková částka (tj. včetně úroků a poplatků), pouze 4 % by se rozhodovala podle rychlosti a snadnosti získání půjčky. Jiná situace však nastává tehdy, když daná osoba skutečně stála před finančním problémem a měla ho řešit okamžitě, větší část (38 %) se stále rozhodovala podle celkově zaplacené částky, avšak již 33 % dotázaných se rozhodlo podle rychlosti a snadnosti získání daného úvěru.

Pokud se objeví potřeba pořídit si předmět určený pro dlouhodobou či střednědobou spotřebu a spotřebitel nemá dostatek peněz na jeho pořízení, je možno také využít splátkového prodeje. O splátkový prodej se jedná tedy tehdy, nemá-li daný subjekt dostatek finančních prostředků na nákup statku, požádá o úvěr přímo v obchodě. Úvěr ovšem neposkytuje bezprostředně sám obchod, v tomto případě se jedná o splátkovou společnost, která poskytuje daný úvěr (např. Cetelem, Home Credit apod.). Kromě kamenných obchodů lze tento typ úvěru sjednat i přes obchody na internetu. Splátkového prodeje již využilo přes 15 % dotazovaných domácností.

Jak již bylo zmíněno, 52 % si již vzalo úvěr od bankovní instituce. Nejčastějším druhem úvěru, jsou úvěry hypoteční, který využilo již 23 % ze všech dotázaných, 21 %

dotázaných již čerpalo úvěr spotřebitelský a 13 % poté úvěr kontokorentní. Zhruba každá desátá domácnost již měla či má sjednaný úvěr z kreditní karty.

Výsledky z výzkumu STEM z roku 2010 ukazují, že úvěry, které jsou určeny k větším investicím (HÚ či finanční leasingy) využívají zejména domácnosti, které jsou lépe finančně zajištěné, domácnosti, které jsou naopak hůře zajištěny, častěji uzavírají úvěry spotřebitelské, popř. si půjčují finanční prostředky, aby mohly platit běžné potřeby.

6. 2. 4 Shrnutí šetření

Nejčastějším typem příjmu domácnosti byl příjem plynoucí ze zaměstnání (84 %). Druhým nejčastějším typem poté byly příjmy z podnikání, které mělo až 30 % mnou dotázaných domácností. Téměř 19 % plynuly příjmy od státu. Jak vyplývá z procentní struktury, domácnost nemusí mít pouze jeden typ příjmu, některým domácnostem plyne hned několik druhů.

Většina domácností svůj příjem hodnotí spíše jako dostačující, kdy dochází k uspokojení potřeb dané domácnosti v celém rozsahu, či jako dostačující pouze na uspokojení základních potřeb. Dotazníkového šetření se však zúčastnily i ty domácnosti, které jsou nuceny se ve své spotřebě omezovat, nebo si dokonce na spotřebu půjčovat, tyto domácnosti tvořily celkově 14 % z dotázaných. Z 65 % se v tomto případě jednalo o domácnosti, jejichž celkový příjem činí zhruba do 27 000 Kč měsíčně.

Ze šetření také vyplynulo, že s vyšším vzděláním dotazovaného roste uspokojení potřeb dané domácnosti. Pokud měl daný respondent zhodnotit vývoj finanční situace domácnosti v posledních pěti letech, nejčastější odpovědí bylo, že se stav domácnosti zlepšil (36 % dotázaných). Každý pátý poté tvrdil, že se situace domácnosti nezměnila.

V té části dotazníku, která byla věnována otázkám nedostatku finančních prostředků a možnostem řešení tohoto problému, bylo zjištěno, že 35 % dotázaných vůbec nemá problémy s nedostatkem peněz, zbylých 65 % poté tento problém má, přičemž většina se s ním potýká pouze v případě výjimečné situace. 21 % dotázaných má poté problémy s finančními prostředky mnohem častěji. Nejčastějším způsobem řešení této situace je za pomoci rodiny či přátel. Často využívanou možností jsou i úvěry a také neplacení závazků včas.

Jednou z alternativ je také využití úspor. 80 % dotázaných uvedlo, že průběžně spoří. Pokud byly porovnány domácnosti, které spoří, s těmi, co nespoří, bylo zjištěno, že nespořící domácnosti jsou mnohem častěji zadlužené.

Dále bylo z dotazníkového šetření zjištěno, že 21 % dotázaných domácností si již půjčilo od nebankovní instituce a 52 % od bankovní, přičemž od obou institucí si celkem zapůjčilo 16 % dotázaných domácností. Zároveň však bylo zjištěno, že téměř každý druhý je proti zadlužování. Nejčastěji jsou domácnosti ochotny si půjčit pouze na nezbytné věci, na druhou stranu 2,3 % dotázaných je ochotno se zadlužit pouze kvůli životnímu standardu. Nejčastějším důvodem, proč si domácnosti půjčily od nebankovní instituce, bylo kvůli nečekaným výdajům. Téměř 11 % domácností, které využily půjčky od nebankovní instituce, tak učinilo kvůli svým dětem. Důvody pro využití půjčky zrovna od nebankovní instituce byly především kvůli rychlému vyřízení, nedokládání výše příjmů či dokonce skutečnost, že dané domácnosti bankovní instituce odmítla půjčit.

6. 3 Očekávání v oblasti výdajů domácností a jejich úhradě

Současná predikce ministerstva financí pocházející z ledna 2016 udává, že by meziroční růst spotřeby domácností měl dosáhnout výše 2,6 % (2016 – 2017) ve stálých cenách, HDP by mělo růst stejným tempem. Očekává se i zvýšení objemu mezd a platů, a to o 4,6 % meziročně v běžných cenách (MF ČR, 2016).

Celkově by k pozitivnímu vývoji měl přispívat růst příjmů domácností a klesající nezaměstnanost.

Na podpoře zaměstnanosti se podílí v současné době i vláda, a to prostřednictvím Akčního plánu na podporu hospodářského růstu a zaměstnanosti ČR. V rámci tohoto plánu by mělo dojít v roce 2016 k podpoře zaměstnanosti prostřednictvím restrukturalizačního plánu, který by měl směřovat ke strukturálně znevýhodněným regionům. Tato problematika se týká nízké zaměstnanosti určitých skupin obyvatelstva. Jedná se zejména o osoby, které se nacházejí ve věku před důchodem, či naopak o osoby mladé, tomuto problému čelí i ženy s malými dětmi. Mimo jiné by v rámci tohoto plánu mělo dojít k uskutečnění kroků, které by měly pomoci dlouhodobě nezaměstnaným.

S růstem zaměstnanosti by měly růst pracovní důchody domácností nezaměstnaných, za kterých mohou být následně hrazeny spotřební výdaje.

Spotřebu domácností dále může v následujícím období pozitivně ovlivnit několik legislativních a daňových změn, které se během roku 2016 plánují či již byly uskutečněny.

Jedním z faktorů může být růst disponibilního důchodu, který by mohl být pozitivně ovlivněn především zvýšením daňového zvýhodnění dětí, které se projednává. Došlo by ke zvýšení daňového zvýhodnění, které by se týkalo konkrétně druhého a dalšího dítěte. V současné době je u druhého dítěte zvýhodnění ve výši 15 804 Kč ročně, nově by mohlo dojít k nárůstu až o 1 200 Kč za rok, tj. daňové zvýhodnění by činilo 17 004 Kč za rok. Daňové zvýhodnění by mělo růst i v roce 2017. U třetího dítěte by mohlo dojít z 17 004 Kč za rok ke zvýšení na 20 604 Kč ročně.

Naopak změna, která je platná již od 1. ledna 2016, je hranice minimální mzdy, která se zvedla již po osmnácté od jejího zavedení. Oproti roku 2015 došlo k růstu této hranice o 700 Kč. Současná minimální mzda tedy činí 9 900 Kč za měsíc, hodinová mzda je poté tedy ve výši 58,70 Kč. Minimální mzda vzrostla i u osob v invalidním důchodu, kde dochází k růstu z 8 000 Kč na 9 300 Kč za měsíc. Je-li člověk veden na úřadu práce, doposud si mohl přivydělat 4 600 Kč, nově se jedná až o 4 950 Kč za měsíc. Dochází i k růstu v oblasti podpor v nezaměstnanosti.

Od ledna 2016 došlo také k navýšení důchodů, a to jak starobních (týká se i předčasných), tak invalidních, vdovských (vdoveckých) i sirotčích. Základní výměra důchodů se zvýšila o 40 Kč, protože se však nejedná o nijak převratnou sumu, bude každému, kdo pobírá důchod, vyplacen jednorázový příspěvek ve výši 1 200 Kč.

Ke změnám dojde i v souvislosti s ukončováním tzv. II. důchodového pilíře. Tento způsob důchodového spoření využilo celkově kolem 85 000 klientů, ti dostanou během roku 2016 své peníze zpět. Současně však vyvstává problém v tom, že pokud tito lidé chtějí ponechat procentní výměru státního důchodu, budou nuceni doplatit důchodové pojištění. Tento doplatek bude možné doplatit nejpozději do 29. 12. 2017. Je dost pravděpodobné, že ty peníze, které daný klient obdrží z II. pilíře důchodového pojištění, převede na tento doplatek, tento postup by byl logický. Můžeme však předpokládat i to, že někteří jedinci tak neučiní a peníze, které obdrží z II. pilíře raději využijí k okamžité spotřebě. Doplatek tedy nebude zaplacen a bude potřeba, aby dané finanční prostředky byly obstarány později. Pokud nedojde k doplacení finančních prostředků vůbec, bude těmto lidem jejich peníze v důchodu krácena.

Během následujícího období by tedy mohlo dojít k růstu jednak pracovních důchodů, ale také důchodů od státu. Na základě toho by mohlo dojít ke zvyšování spotřebních výdajů domácností. Otázkou však zůstává, jak porostou spotřebitelské ceny. Meziměsíční inflace v lednu 2016 činila 0,6 %, zatímco v únoru se jednalo o 0,5 p. b. méně.

Mohlo by také dojít k růstu kapitálových příjmů, a to především vlivem těch jedinců, kteří disponují větším množstvím peněz či majetku. Mnohým Čechům, kteří patří k nejbohatším v zemi, v poslední době hodnota majetku spíše roste, mohlo by tedy dojít k růstu důchodů z vlastnictví.

Od 1. ledna 2016 je v platnosti novela zákona o spotřebních daních, kde došlo ke změně v rámci daně u tabákových výrobků, která bude v následujících letech (2016 – 2018) růst. V roce 2016 by se mělo jednat zhruba o 3 Kč na krabičku cigaret. Pokud však během let docházelo k růstu cen cigaret, poptávajících po tomto statku nijak významně neubývalo. Dá se tedy očekávat, že většina spotřebitelů své chování nezmění a nadále bude tabákové výrobky nakupovat, i v případě růstu cen. Mohlo by však dojít ke změně v rámci poptávky po jiných druzích tabákových výrobků, např. po tabáku na ruční výrobu cigaret, popřípadě s rostoucím zájmem o zdraví životní styl by někteří jedinci mohli začít preferovat elektronické cigarety. Pokud spotřebitelé nebudou omezovat nakupované množství těchto komodit ani přes jejich zdražení, můžeme očekávat, že kategorie výdajů na alkoholické nápoje a tabák poroste.

Již k lednu 2016 došlo ke zvýšení cen v případě regulované složky elektřiny a zemního plynu. Můžeme tedy očekávat, že porostou i spotřební výdaje domácností na bydlení.

Problém by mohl nastat v případě hrazení spotřebních výdajů domácností prostřednictvím úvěrů. V prosinci 2015 došlo ke schválení návrhu zákona o spotřebitelském úvěru. Tento zákon se týká všech typů spotřebitelských úvěrů, jakožto úvěrů z kreditních karet, splátkového prodeje, hypotečních úvěrů a i dalších úvěrů zaměřených na bydlení. Nově se bude jednat i o spotřebitelské úvěry do 5 000 Kč. Na tyto malé půjčky se doposud zákon nevztahoval. V rámci této změny by mělo dojít ke zpřísnění nároků na nebankovní instituce, které chtějí poskytovat úvěry. Je možné jmenovat např. vyšší nároky na odbornost či důvěryhodnost osob, které poskytují půjčky. Důležitou změnou by mělo být i to, že by úvěr měl být poskytnut pouze té osobě, která

bude daný úvěr způsobilá ze svých příjmů řádně splácet. Pokud nastane situace, že poskytovatel úvěru neprověří, zda je toho daná osoba schopna, smlouva o úvěru nebude platná. Z toho plyne, že nebude muset dojít ani k platbě úroků. Tento nový zákon, bude-li přijat, by mohl mnoha lidem ztížit přístup k získání potřebných finančních prostředků v podobě úvěru, protože existují domácnosti, které se obracejí s žádostí o úvěr na nebankovní instituce právě kvůli skutečnosti, že mnoho z nich nevyžaduje dokládání výše příjmů. Pokud nedostane žadatel úvěr u bankovní ani nebankovní instituce na základě nedostatečné výše příjmů, bude nucen řešit problém s financemi jiným způsobem. Někteří se mohou ve své spotřebě začít uskromňovat. Existují však i tací, kteří se omezovat ve své spotřebě nedokáží, ti mohou začít hradit své závazky s časovou prodlevou či je nebudou hradit vůbec, s tím se však pojí další povinnost, a to platit další poplatky, kdy můžeme mluvit např. o penále. Tento přístup není dlouhodobě udržitelný a dotyční by se mohli v budoucnu začít potýkat např. s exekucí. Jednou z možností jak vyřešit nedostatečný příjem domácnosti, je získání dodatečných příjmů, např. v podobě přivýdělků. Dalším řešením by mohlo být i to, že se daný jedinec pokusí získat zaměstnání, ve kterém bude mít vyšší mzdu než v zaměstnání současném.

7. ZÁVĚR

Domácnosti představují subjekt, mezi jehož základní funkce patří spotřeba. Téměř polovinu celkového hrubého domácího produktu představuje právě spotřeba domácností. Spotřební chování je tak vlastní každému z nás. V oblasti spotřebního chování však dochází v průběhu let ke změnám, a proto vývoj spotřeby domácností patří mezi velmi časté téma analýz. Spotřeba je však podmíněna potřebnými prostředky, které jsou nezbytné na pořízení daných spotřebních statků. Cílem této diplomové práce bylo analyzování vývoje spotřeby českých domácností a její struktury a následné analyzování spotřebního chování českých domácností v návaznosti na zdroje financování, ze kterých je možné potřeby domácností uspokojovat.

Hlavním úkolem teoretické části mé diplomové práce bylo všeobecné seznámení s problematikou týkající se spotřeby. Zabývala jsem se zde vymezením spotřebitele, spotřebního chování a faktorů, které na toto chování působí. Následně zde byly nadefinovány domácnosti a jejich struktura v rámci České republiky. Teoretická část byla dále věnována finančním zdrojům, kterými české domácnosti disponují. Byly zde charakterizovány jednotlivé důchody domácností a jejich výše. Dále zde byla zmíněna možnost úspor, jako eventuální zdroj financování spotřebních výdajů. Neméně důležitým zdrojem financování jsou v současné době i peněžní prostředky zapůjčované různými institucemi, ať již bankovními či nebankovními, proto je v neposlední řadě v teoretické části věnován prostor úvěrování.

Praktická část byla rozdělena na dvě podkapitoly. Cílem první podkapitoly praktické části této diplomové práce bylo analyzování vývoje spotřeby českých domácností a její struktury. Zde byla pozornost zaměřena především na období od roku 1990 do roku 2014. Rok 2015 nebyl do analýz zařazen, protože v době zpracovávání práce ještě nebyla dostupná všechna ucelená data k tomuto období. V této práci došlo k analyzování spotřeby domácností z hlediska účelu a z hlediska časového, přičemž bylo využito především dat Českého statistického úřadu. Nejvíce se na celkových výdajích domácností v roce 1990 podílely výdaje na bydlení, které dosahovaly téměř jedné třetiny celkových výdajů. Vydání na potraviny a nealkoholické nápoje poté představovala zhruba 18 % z celkových výdajů (v cenách roku 2010). V porovnání s rokem 2014 však došlo k propadu u obou položek. Naopak stále více peněz domácnosti věnují na rekreaci, kulturu a sport. Tato složka rostla v porovnání let 1990 a 2014 o 2,8 p. b. K podobné

situaci dochází i v oblasti výdajů na poštu a telekomunikaci, přičemž se na těchto výdajích nejvíce podílí skupina výdajů na telefonické služby (90 %). Stále více domácnosti věnují i na pořízování telefonních zařízení. Obě tyto skupiny však posilují na úkor poštovních služeb. Pozornost byla dále zaměřena na výdaje na bydlení, kde došlo k jejich analýze, a to z hlediska právního důvodu užívání bytu a z hlediska velikosti obce, ve které domácnost žije.

Kromě struktury výdajů podle účelu byly také analyzovány spotřební výdaje podle časového hlediska. V této části práce byly rovněž provedeny propočty toho, jak se jednotlivé měsíční výdaje jedné osoby podílely na průměrné hrubé mzdě. V roce 2014 průměrná měsíční mzda činila 25 686 Kč, přičemž zhruba 8 % z této mzdy bylo věnováno na potraviny a nealkoholické nápoje a 8,5 % na výdaje za bydlení. V roce 1990 byla průměrná hrubá měsíční mzda ve výši 3 286 Kč, 16 % z této výše bylo věnováno na nákup potravin, zatímco na bydlení pouze 6 %. Více než na bydlení bylo ze mzdy v roce 1990 věnováno na kategorie odívání a obuv, dopravu a rekreaci a kulturu. Jednalo se tedy až o pátou položku podle podílu na hrubé mzdě, kdežto v roce 2014 bylo ze mzdy nejvíce dáno právě na kategorii bydlení.

Na závěr první podkapitoly praktické části došlo ke stručnému analyzování vývoje příjmů domácností, kde byly vypočítány podíly jednotlivých typů příjmů na celkových běžných příjmech domácností, a to v pětiletých intervalech od roku 1995 až do roku 2014. Poté byl prostor věnován i vývoji v oblasti úvěrů domácnostem určených na spotřebu, přičemž bylo využito sekundárních dat systému ARAD. Z analýzy vyplynulo, že v roce 2005 bylo poskytnuto 49 % úvěrů na spotřebu od bank a družstevních záložen, 51 % poté představovaly spotřební úvěry poskytnuté ostatními finančními institucemi. Zatímco v roce 2014 byl tento poměr naprosto odlišný, zhruba 74 % úvěrů určených na spotřebu bylo poskytnuto bankovními institucemi. V průběhu let tedy klesá obliba spotřebních úvěrů od nebankovních institucí.

Nejvyšších čísel objem úvěrů na spotřebu dosahoval v roce 2008, od tohoto roku se však jejich objem začal snižovat. Prudce klesal do roku 2010, od tohoto roku je vývoj spotřebních úvěrů spíše stagnující. S úvěry úzce souvisí exekuce, které přicházejí na řadu, jakmile nedochází k řádnému splácení. Mezi roky 2009 a 2010 došlo k poklesu nařízených exekucí zhruba o 7,8 %, mezi roky 2010 a 2011 se již jednalo o jejich rapidní nárůst (32,6 %).

Další součástí této práce byla analýza zdrojů financování spotřebních výdajů českých domácností. Za tímto účelem bylo uskutečněno šetření pomocí dotazníku, které bylo zaměřeno právě na české domácnosti. Dotazníkové šetření probíhalo od listopadu 2015 do února 2016, tj. necelé čtyři měsíce. Celkem během této doby bylo získáno 256 vyplněných dotazníků, přičemž pro další zpracování mohlo být využito 221 dotazníků. Vybrané výsledky z tohoto šetření byly následně srovnávány s výsledky výzkumů společnosti STEM, popř. se šetřením ČSÚ.

První část dotazníku měla za cíl zjistit, jaké druhy příjmů dotazovaná domácnost má a jaká je jejich odhadovaná výše. Následovaly otázky týkající se dostatečnosti příjmů na pokrytí potřeb domácnosti, jaké využívá domácnost možnosti, pokud musí čelit finančním problémům při hrazení spotřebních výdajů atp. Další část dotazníkového šetření byla věnována otázkám týkající se půjčování peněz, ať již od bankovních či nebankovních institucí, zde byla situována i otázka, která zjišťovala, zda domácnost spoří či nikoliv. Poslední část dotazníku byla poté věnována identifikačním otázkám.

Domácnostem může plynout několik druhů příjmů, může se jednat o pracovní příjmy, příjmy z podnikání, od státu (v podobě podpor v nezaměstnanosti, starobních důchodů, invalidních důchodů, nemocenských či jiných peněžních dávek) a mnoho dalších. Zda je celkový příjem na úhradu spotřebních výdajů pro domácnost dostačující, je věc druhá. Většině domácností, které se zúčastnily dotazníkového šetření, jejich příjem postačuje. Každá desátá dotazovaná domácnost se však musí uskromňovat či omezovat. 4 % si musí dokonce půjčovat, aby mohly být výdaje domácnosti uhrazené. Šetřením bylo dále zjištěno, že nejpočetnější skupinou domácností (zhruba 65 %), která si musí na spotřební výdaje půjčovat či se musí ve spotřebě omezovat, jsou domácnosti, jejichž příjem činí přibližně do 27 000 Kč měsíčně pro celou domácnost. S růstem vzdělání, které respondent dosáhl, rostlo i uspokojení potřeb domácnosti.

Pokud nastane situace, že domácnost nedisponuje dostatkem příjmů na úhradu spotřebních výdajů, je nezbytné tuto situaci řešit. Existuje několik možností, jak se s touto nepříznivou situací vyrovnat. Může například dojít k omezování v rámci spotřeby. Tato varianta však není vždy proveditelná, a to převážně tehdy, pokud již domácnost spotřebovává pouze nezbytné statky a služby. Někteří jedinci snižovat svoji spotřebu ani nechtějí, i když by mohli. Jako další možnosti se nabízejí např. zvýšení odpracovaných hodin či získání zaměstnání s vyšší mzdou. Někteří nedostatky financí řeší tím, že hradí své závazky s časovou prodlevou, tento způsob také není zrovna neoptimálnější.

Vhodnou variantou, jak řešit nedostatky financí, může být využití úspor, které domácnost během určitého časového období nahromadila, problémem však je, že ne každá domácnost si spoří nebo nemá naspořeno potřebné množství finančních prostředků. Problém vyvstává i tehdy, pokud domácnost potřebuje využít úspory okamžitě, avšak nemůže kvůli podmínkám stanovených bankou.

V práci byla, za pomoci chí kvadrát testu, otestována závislost peněžních závazků a spoření. Tento test nezamítl hypotézu alternativní, která tvrdila, že to, zda má domácnost dluhy je závislé na tom, zda spoří či nikoliv. Můžeme tedy říci, že existuje určitá závislost mezi tím, zda má daná domácnost úspory a dluhy. Z dotazníkového šetření bylo také zjištěno, že zhruba 60 % domácností, které nespoří, jsou zadlužené, zatímco u domácností, které spoří, se jedná o 20 %. Dále bylo zjištěno, že domácnosti, které fungují kratší dobu, mají převážně nižší dluhy, než domácnosti starší, které mají dluhy častěji ve vyšších částkách. Na druhou stranu však mladší domácnosti mají častěji závazky v podobě hypotečních úvěrů.

Následně se nabízejí půjčky, jakožto možné řešení nedostatku financí pro hrazení spotřeby domácností. Více než polovina respondentů, kteří již problému nedostatku finančních prostředků museli čelit, se s tímto problémem obrátila na svou rodinu či na přátele. Paradoxem je, že zhruba jedna desetina by si raději půjčila od banky než od rodiny. Půjčka od známých se jeví jako levnější možnost, pokud však není požadován úrok. Poté samozřejmě existuje možnost půjček a úvěrů od specializovaných institucí, které si za poskytnutí peněz účtují úroky. Více než polovina dotázaných si již zapůjčila od bankovní instituce, zhruba 21 % poté od instituce nebankovní, přičemž nejčastějším důvodem zvolení si právě nebankovní instituce k zapůjčení peněz, jsou především vidiny rychlého vyřízení či nedokládání výše příjmů. Problém by mohl vzniknout v případě, pokud bude přijat nový zákon týkající se spotřebitelských úvěrů, kde by mělo dojít ke zvýšení nároků právě na nebankovní poskytovatele půjček. Zhruba každý šestý již také využil možnosti splátkového prodeje, ten však poskytuje splátková společnost, většinou se tedy také jedná o nebankovní instituci. Většina lidí by přistoupila k žádosti o půjčku pouze v případě nezbytných věcí. 2,3 % dotázaných by bylo schopno se zadlužit jen kvůli udržení si životního standardu.

Nejvíce využívaným úvěrem je úvěr hypoteční, důvody jsou asi jednoznačné – financování vlastního bydlení není levnou záležitostí, ani úspory většinou nepostačují a v současné době jsou hypoteční úvěry nabízeny za relativně výhodných

podmínek. Zhruba každá pátá domácnost již využila úvěr spotřebitelský, 13 % dotázaných poté úvěr kontokorentní, každá desátá domácnost vlastnila či vlastní kreditní kartu.

Očekávání v oblasti hrazení spotřebních výdajů je spíše optimistické. Disponibilní důchod by mohl mít rostoucí tendenci. Pozitivně by mohl být ovlivněn především v rodinách s dětmi, protože by mělo dojít k růstu daňového zvýhodnění na druhé a třetí dítě. Určité zvýšení zaznamená i oblast pracovních a sociálních důchodů. V rodinách nezaměstnaných osob by mohlo dojít k růstu pracovního důchodu, pokud by nadále rostla míra zaměstnanosti.

Naopak negativně by mohla být spotřeba ovlivněna již zmíněno novelou zákona týkající se spotřebitelských úvěrů. Některé domácnosti nemají jinou možnost, než využít půjček od nebankovních institucí, tímto zákonem by některé domácnosti mohly být znevýhodněny, protože nebudou mít tak „snadný“ přístup k finančním prostředkům, které jsou nezbytné pro hrazení spotřebních výdajů domácnosti a budou nuceny se s tímto problémem vyrovnat jiným způsobem. Někteří se mohou začít ve své spotřebě uskomňovat. Existují však i tací, kteří toho nebudou schopni, ti mohou začít své závazky hradit s časovou prodlevou či je nebudou hradit vůbec, s tím se však pojí další poplatky např. v podobě penále. Tento přístup není dlouhodobě udržitelný a dotčení by se mohli začít potýkat např. s exekucí. Jednou z možností, jak vyřešit nedostatečný příjem domácnosti, je získání dodatečných příjmů, např. v podobě různých přivýdělků či brigád.

Další šetření by mohlo být uskutečněno po uplynutí určité doby od platnosti již zmíněného zákona a zjistit tím, do jaké míry jím byly domácnosti ovlivněny. Vhodné by bylo provést šetření zaměřené na nízkopříjmové domácnosti či ty domácnosti, které byly v minulosti nuceny si vzít půjčku od nebankovní instituce na základě toho, že jim nebyla poskytnuta institucí bankovní, ať již z důvodu dokládání výše či nahlížení do registru dlužníků.

Závěrem můžeme konstatovat, že během let došlo ke změně ve spotřebním chování jedinců, potažmo domácností. V průběhu posledních 25 let došlo ke snížení podílu výdajů vynaložených na potraviny na celkových výdajích, a to zejména ve prospěch výdajů na pošty a telekomunikace, kde můžeme mluvit především o zvýšení výdajů na telefonické služby a zařízení, výdajů na rekreaci, kulturu a sport či výdajů na zdraví. Můžeme tedy mluvit o snižování výdajů na předměty sloužící ke krátkodobé

spotřebě, zatímco na významu nabývají výdaje na služby a předměty určené k dlouhodobé spotřebě. Tyto změny se promítají i do vybavenosti domácností, zatímco v 90. letech minulého století nebylo běžné, aby domácnost vlastnila počítač, mobilní telefon či např. myčku na nádobí, dnes jsou tyto věci považovány za samozřejmost, přičemž se jejich počet v domácnosti zvyšuje. V souvislosti se současnou spotřebou mluvíme o konzumní společnosti, což představuje takovou společnost, která nespotřebovává pouze nezbytně nutné statky. Lidé se snaží uspokojovat kromě základních potřeb i potřeby druhotné, občas se však setkáváme se situací, že nemají dostatečné prostředky na pořízení těchto statků a s růstem spotřeby tak dochází i k růstu zadluženosti.

I. SUMMARY

The consumption of households represents for nearly half of GDP and therefore it is important to perform an analysis of consumer behaviour of households. Attention should be dedicated to the sources of financing from which are paid by consumer spending.

The theme of my thesis was Consumer behaviour of czech households. The aim of the work was to analyse the development of the consumption of czech households and its structure following the financial resources.

In the theoretical part of the thesis, I focused on the characterization who the consumer is, what is his behaviour and what factors influence this behaviour. Another part of the thesis was dedicated to defining the concept of household and analysing the structure of households in the Czech Republic.

The main chapter of this work was the practical part. In this part I tried to analyse the development of the consumption structure of czech households, focusing on the period from 1990 to 2014. I analysed consumption of households by purpose and by the time perspective. Then I focused on analysis of consumer loans. Another part of the work was to analyse the resources of financing for households consumption expenditure. For this purpose it was carried out a survey, which focused on czech households. The aim of the questionnaire was to find out what kinds of income household has, what is the estimated amount and whether income is sufficient to satisfy the needs. Then it was examined how the household deals with the lack of the financial resources. The results of my questionnaire survey were compared and supplemented with the results of researches by Czech Statistical Office and STEM company. The last part of the practical part of the thesis was devoted to the expectations in households expenditures and their payments.

Key words

Consumption, households, expenditures, resources of financing.

Klíčová slova

Spotřeba, domácnosti, výdaje, zdroje financování.

II. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Publikace

- Bartoňová, D. (2007). *Rodiny a domácnosti*. Populační vývoj České republiky 2001-2006, s. 63 – 75. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.
- Jandourek, J. (2008). *Průvodce sociologií*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Kotler, P., Wong, V., Saunders, J., & Armstrong, G. (2007). *Moderní marketing 4. evropské vydání*. Praha: Grada Publishing, a. s.
- Koudelka, J. (2006). *Spotřební chování a segmentace trhu*. Praha: Vysoká škola ekonomie a managementu.
- Kušková, P., Marková, A., & Najmanová, K. (2009). *Češi ve spotřebitelském ráji (!?) Vývoj spotřeby českých domácností v posledních dvaceti letech*. Praha: CENIA, česká informační agentura životního prostředí, ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí.
- Schiffman, L. G., & Kanuk, L. L. (2004). *Nákupní chování*. Brno: Computer Press.
- Spilková, J. (2012). *Geografie maloobchodu a spotřeby: věda o nakupování*. Praha: Karolinum.
- Večerník, J., & Mysíková, M. (2015). *Chudoba v České republice. Kritický pohled na evropské ukazatele*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
- Vysekalová, J. (2004). *Psychologie spotřebitele: Jak zákazníci nakupují*. Praha: Grada Publishing, a. s.
- Vysekalová, J. a kol. (2011). *Chování zákazníka: Jak odkrýt tajemství „černé skříňky“*. Praha: Grada Publishing, a. s.
- Zajíčková, D., Vlach, J., & Severová, S. (2010). *Struktura spotřeby domácností zaměstnanců a důchodců v letech 2004 – 2008, sociálně-ekonomické souvislosti na začátku 21. století*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.
- Žídek, L. (2006). *Transformace české ekonomiky. 1989 – 2004. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck.

Legislativa

- Nařízení Evropského parlamentu a rady (EU) č. 549/2013. 26. 6. 2013. *Úřední věstník Evropské unie, s. 1 – 727 [online]*. [cit. 2015-10-15]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:174:0001:0727:CS:PDF>
- Předpis č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách. 1. 1. 2007. *Zákony pro lidi.cz [online]*. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
- Předpis č. 111/2006 Sb. Zákon o pomoci v hmotné nouzi. 1. 1. 2007. *Zákony pro lidi.cz [online]*. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>
- Předpis č. 117/1995 Sb. Zákon o státní sociální podpoře. 1. 10. 1995. *Zákony pro lidi.cz [online]*. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>
- Předpis č. 187/2006 Sb. Zákon o nemocenském pojištění. 1. 1. 2009. *Zákony pro lidi.cz [online]*. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-187>
- Předpis č. 329/2011 Sb. Zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů. 1. 1. 2012. *Zákony pro lidi.cz [online]*. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-329>
- Předpis č. 435/2004 Sb. Zákon o zaměstnanosti. 1. 10. 2004. *Zákony pro lidi.cz [online]*. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>
- Předpis č. 586/1992 Sb. Zákon České národní rady o daních z příjmů. 1. 1. 1993. *Zákony pro lidi.cz [online]*. [cit. 2016-03-23]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-586#cast1>
- Směrnice Evropského parlamentu a rady 2011/83/EU. 22. 11. 2011. *Úřední věstník Evropské unie, s. 64 – 88 [online]*. [cit. 2015-10-15]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0083&rid=1>

Internetové zdroje

- Arlt, J., Čutková, J., & Radkovský, Š. (2001). *Analýza spotřební funkce v podmínkách ČR*. Česká národní banka [online]. [cit. 2015-09-19]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/en/research/research_publications/mp_wp/download/vp34radkovsky.pdf
- Bedřichová, E. (2015). *Rozpočty domácností si polepsily*. Statistika & My, Měsíčník Českého statistického úřadu, 07-08/2015, s. 20 – 21 [online]. [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/07/rozpocety-domacnosti-si-polepsily/>
- Blažek, L. (2009). *Akcelerátory růstu spotřeby*. Informační systém Masarykovy univerzity [online]. [cit. 2015-12-20]. Dostupné z: is.muni.cz/el/1456/podzim2011/MPH_MAN2/um/9174412/Blazek_Akceleratory.doc
- Cabal, P. (2008). *Segmentace nakupujících: Příležitost pro nasycený trh*. Strategie.cz [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://strategie.e15.cz/prilohy/marketing-magazin/segmentace-nakupujicich-prilezitost-pro-nasyceny-trh-469281>
- Česká národní banka (2016). *Seznam měnových finančních institucí* [online]. [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/statistika/menova_bankovni_stat/seznamy_mbs/seznam_mfi/index.html?cnb_css=true
- Česká národní banka (n. d.). *ARAD systém časových řad* [online]. [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/docs/ARADY/HTML/index.htm>
- Česká národní banka (n. d.). *Metodický list – Zadluženost domácností* [online]. [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/docs/ARADY/MET_LIST/zadldom_cs.pdf
- Česká správa sociálního zabezpečení (2016). *Jednorázový příspěvek důchodci bude vyplacen v únoru* [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/ocssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2016/2016-01-13-jednorazovy-prispevek-duchodci-bude-vyplacen-v-unoru.htm>
- České domácnosti dnes hospodaří obtížněji než dříve, pokles je však nevýrazný (2011). *Stem.cz* [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2015/12/2149_1365.pdf

- Český statistický úřad (2005). *Retrospektivní údaje statistiky rodinných účtů za období – 1989 – 2003 [online]*. [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/retrospektivni-udaje-statistiky-rodinnych-uctu-za-obdobi-1989-2003-n-r6nbs0a4kp>
- Český statistický úřad (2010). *Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů za rok 2009 [online]*. [cit. 2015-10-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vydani-a-spotreba-domacnosti-statistiky-rodinnych-uctu-domacnosti-podle-postaveni-a-veku-osoby-v-cele-podle-velikosti-obce-prijmova-pasma-2009-qz3vrihum1>
- Český statistický úřad (2013). *Jaké je složení domácností v ČR? [online]*. [cit. 2015-12-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307
- Český statistický úřad (2014). *Klasifikace individuální spotřeby (CZ-COICOP) [online]*. [cit. 2015-09-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/klasifikace_individualni_spotreby_-cz_coicop-
- Český statistický úřad (2014). *Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů za rok 2013 [online]*. [cit. 2015-10-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vydani-a-spotreba-domacnosti-statistiky-rodinnych-uctu-domacnosti-podle-postaveni-osoby-v-cele-podle-velikosti-obce-prijmova-pasma-regiony-soudrznosti-2013-00ea4veuh6>
- Český statistický úřad (2015). *Statistika rodinných účtů – Metodika [online]*. [cit. 2015-10-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statistika-rodinnych-uctu-metodika>
- Český statistický úřad (2015). *Časové řady výdajů na konečnou spotřebu domácností [online]*. [cit. 2015-10-03]. Dostupné z: http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.spotr_dom
- Český statistický úřad (2015). *HDP Výdajová metoda [online]*. [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.makroek_vydaj
- Český statistický úřad (2015). *Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů za rok 2014 [online]*. [cit. 2015-10-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vydani-a-spotreba-domacnosti-statistiky-rodinnych-uctu-za-rok-2014-domacnosti-podle-postaveni-osoby-v-cele-podle-velikosti-obce-prijmova-pasma-regiony-soudrznosti>

- Český statistický úřad (2015). *Životní podmínky 2014 [online]*. [cit. 2015-10-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23178400/tk_silc2014_souhrnny_popis.pdf
- Český statistický úřad (n. d.). *Vlastnická struktura domů a právní důvody užívání bytů [online]*. [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551777/17021614a03.pdf/55a09fb1-d64c-4c6d-9d2b-eda92da0fa98?version=1.0>
- Danziger, S., Gaag, J. van der, Smolensky, E., & Taussig, M. K. (1982). *The Life-Cycle Hypothesis and the Consumption Behavior of the Elderly*. *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 5, No. 2 (Winter, 1982 – 1983), pp. 208 – 227 [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.irp.wisc.edu/publications/dps/pdfs/dp69782.pdf>
- Deaton, A. (2005). *Franco Modigliani and the Life Cycle Theory of Consumption*. Social Science Research Network [online]. [cit. 2015-10-15]. Dostupné z: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=686475
- Dubská, D. (2013). *Domácnosti v ČR: příjmy, spotřeba, úspory a dluhy v letech 1993 až 2012*. Český statistický úřad [online]. [cit. 2015-09-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/domacnosti-v-cr-prijmy-spotreba-uspory-a-dluhy-v-letech-1993-az-2012-n-3m4b4c9311>
- Eurostat (2013). *European system of accounts – ESA 2010 [online]*. [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-02-13-269>
- Exekutorská komora České republiky (2012). *Statistiky exekucí za rok 2011 [online]*. [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-verejnost/587-statistiky-exekuci-za-rok-2011-15-03-2012?w>
- Fisher, I. (1930). *The Theory of Interest As Determined by Impatience to Spend Income and Opportunity to Invest It*. Library of Economics and Liberty [online]. [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: <http://www.econlib.org/library/YPDBooks/Fisher/fshToI.html>
- Fisher, J., Sixta, J., Hronová, S., Hindls, R., & Vltavská, K. (2013). *Odhady zdrojů a užití hrubého domácího produktu ČR pro roky 1970 – 1989 v metodice ESA 1995*. *Politická ekonomie*, 1/2013, s. 3 – 23 [online]. [cit. 2015-11-19]. Dostupné z: <https://www.vse.cz/polek/881>

- Havligerová, K. (2015). *Nízká finanční gramotnost v ČR ohrožuje děti a lidi s nižším vzděláním a menšími příjmy*. Česká spořitelna [online]. [cit. 2015-11-20]. Dostupné z: http://www.csas.cz/banka/content/inet/internet/cs/news_ie_2530.xml
- Hronová, S., & Hindls, R. (2008). *Ekonomické chování sektoru domácností ČR – spotřeba a zadluženost*. ResearchGate [online]. [cit. 2015-9-19]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/228336953_Ekonomicke_chovani_sektoru_domacnosti_CR-spotreba_a_zadluzenost
- ING (n. d.). *ING Bank Index úspor domácností [online]*. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.ingbank.cz/zpravodaj-ing-bank/pruzkumy-statistiky/>
- Jak hospodaří české domácnosti (2014). *Stem.cz [online]*. [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2015/12/2883_1732.pdf
- Jelínková, A. (2015). *Výzkum STEM/MARK: Rychlost vyřízení půjčky rozhoduje*. Kredito24.cz [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <https://www.kredito24.cz/content/vyzkum-stemmark-rychlost-vyrizeni-pujcky-rozhoduje/>
- Katrňák, T. (2011). *Sociální třídy a třídní analýza*. Slezská univerzita v Opavě [online]. [cit. 2015-12-19]. Dostupné z: <http://elearning.fvp.slu.cz/mod/folder/view.php?id=12661>
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. University of Missouri – Kansas City [online]. [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: <http://cas.umkc.edu/economics/people/facultypages/kregel/courses/econ645/winter2011/generaltheory.pdf>
- Kotlikoff, L. J., & Summers, L. (1981). *The Role of Inergenerational Transfers in Aggregate Capital Accumulation*. The Journal of Political Economy, Vol. 89, No. 4, (August, 1981), pp. 706 – 732 [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.nber.org/papers/w0445.pdf>
- Leibenstein, H. (1950). *Bandwagon, Snob, and Veblen Effects in the Theory of Consumer's Demand*. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 64, No. 2 (May, 1950), pp. 183 – 207 [online]. [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: http://www.redeco.economia.unam.mx/home/Pdf/bibliografia/LeibensteinBandwagon_SnobandVebleneffects.pdf
- Levová, J. (2016). *Změny v daních z příjmů od roku 2016*. Notia.cz [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.notia.cz/zmeny-dane-z-prijmu-2016.html>

- Ludma, L. (2016). *Legislativní změny od 1. 1. 2016*. [online] [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.luborludma.cz/legislativni-zmeny-od-1-1-2016/>
- Mikeszová, M. (2007). *Laboratorní experimenty v ekonomii?* Socioweb, 5/2007, s. 2 – 4, [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/140_socioweb%205-07%20cely%203.pdf
- Ministerstvo financí České republiky (2015). *Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2014* [online]. [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/kapitalovy-trh/financni-stabilita-a-dohled/vyvoj-financniho-trhu/2014/zprava-o-vyvoji-financniho-trhu-v-roce-2-21618>
- Ministerstvo financí České republiky (2016). *Makroekonomická predikce – leden 2016* [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/makroekonomika/makroekonomicka-predikce/2016/makroekonomicka-predikce-leden-2016-23826>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí (2015). *Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2014 a predikce na další období* [online]. [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/21069/Analyza_2014_171215.pdf
- Ministerstvo práce a sociálních věcí (2015). *Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v České republice v letech 1993 – 2014* [online]. [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/21701>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí (2015). *Životní a existenční minimum* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min
- Ministerstvo průmyslu a obchodu (2015). *Analýza vývoje ekonomiky ČR za rok 2014* [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.mpo.cz/dokument160232.html>
- Morgenstern, O. (1972). *Thirteen Critical Points in Contemporary Economic Theory: An Interpretation*. *Journal of Economic Literature*, Vol. 10, No. 4 (Dec., 1972), pp. 1163 – 1189 [online]. [cit. 2015-11-09]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/2721542?origin=JSTOR-pdf&seq=1#page_scan_tab_contents
- Novotný, I. (2014). *Struktura bohatství evropských domácností*. PremierFinance [online]. [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: <http://www.premierfinance.cz/clanek/struktura-bohatstvi-evropskych-domacnosti>

- Samuelson, P. A. (1938). *A Note on the Pure Theory of Consumer's Behaviour*. *Economica*, Vol. 5, No. 17 (Feb., 1938), pp. 61 - 71 [online]. [cit. 2015-11-09]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/2548836?seq=1#page_scan_tab_contents
- Sixta, J., Vltavská, K., Hronová, S., & Hindls, R. (2014). *Struktura spotřeby českých domácností 1970 – 2012*. *Politická ekonomie*, 6/2014, s. 725 – 748 [online]. [cit. 2015-11-19]. Dostupné z: <https://www.vse.cz/polek/979>
- Smrčka, L. (2008). *Zadlužení rodin – klíčové téma současnosti*. *Ekonomika a management*, 2008/1, s. 1 – 11 [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://www.vse.cz/eam/abstrakt.php?IDcl=17>
- Sociology Guide (n. d.). *Challenges to Traditional Class Analysis [online]*. [cit. 2015-12-20]. Dostupné z: <http://www.sociologyguide.com/social-stratification/Characteristics-of-Social-Class.php>
- Šindel, J. (2005). *Spotřeba domácností – vybraná témata*. Makroekonomická analýza [online]. [cit. 2015-12-19]. Dostupné z: hp482.wz.cz
- Školudová, J., Lovichová, M., & Sekerka, B. (2014). *Aplikace modelu poptávky po předmětech dlouhodobé spotřeby v praxi*. Univerzita Pardubice [online]. [cit. 2015-12-19]. Dostupné z: <https://dk.upce.cz/handle/10195/54644>
- Šustová, Š. (2015). *Proč chudoba roste, když rostou příjmy?* *Statistika & My*, Měsíčník Českého statistického úřadu, 07-08/2015, s. 18 – 19 [online]. [cit. 2015-12-19]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/07/proc-chudoba-roste-kdyz-rostou-prijmy/>
- United Nations Statistics Division (2009). *System of National Accounts 2008 [online]*. [cit. 2016-03-23]. Dostupné z: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
- Úřad vlády České republiky (n. d.). *Akční plán na podporu hospodářského růstu a zaměstnanosti ČR [online]*. [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/141120_AP_2material_po_vlade.pdf
- Vigneron, F., & Johnson, L. W. (1999). *A Review and a Conceptual Framework of Prestige-Seeking Consumer Behavior*. *Academy of Marketing Science Review*, Vo. 1999, No. 1 [online]. [cit. 2015-11-20]. Dostupné z: https://www.academia.edu/4793340/Vigneron_and_Johnson_A_Review_and_a_Conceptual_Framework_of_Prestige-Seeking_Consumer_Behavior

Conceptual Framework of Prestige: A Review and a Conceptual Framework of Prestige-Seeking Consumer Behavior

- Vojíková, M. (2016). *Definitivní konec druhého důchodového pilíře a změny ve třetím pilíři*. Zprávy Alfa 9 [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://zpravy.alfa9.cz/absolutenm/templates/zprava.aspx?a=40097>
- Wawrosz, P. (2007). *Thorstein Veblen a americká meziválečná institucionální ekonomie*. Vysoká škola ekonomická v Praze [online]. [cit. 2015-11-15]. Dostupné z: <http://nf.vse.cz/download/veda/workshops/veblen.pdf>
- Zatížení domácností půjčkami a úvěry (2010). *Stem.cz [online]*. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/zatizeni-domacnosti-pujckami-a-uvery/>
- Zeldes, S. P. (1989). *Optimal Consumption with Stochastic Income: Deviations from Certainty Equivalence*. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 104, No. 2 (May, 1989), pp. 275 – 298 [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/2937848?seq=1#page_scan_tab_contents
- Změny a novinky roku 2016 v kostce (2016). *Měšec.cz [online]*. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.mesec.cz/clanky/zmeny-a-novinky-roku-2016-v-kostce/>

III. SEZNAM GRAFŮ, OBRÁZKŮ A TABULEK

Graf 1: Vývoj struktury HDP (1990 – 2014)	37
Graf 2: Vývoj struktury výdajů na spotřebu domácností dle účelu (% z běžných cen)	41
Graf 3: Vývoj struktury výdajů na spotřebu domácností dle účelu (% z cen roku 2010)	42
Graf 4: Vývoj struktury výdajů domácností 1990 - 2014 (% z běžných cen)	47
Graf 5: Vývoj výdajů domácností 1990 - 2014 (ceny roku 2010, v mil. Kč)	48
Graf 6: Vývoj zadluženosti domácností (v mil. Kč)	52
Graf 7: Úvěry na spotřebu (v mil. Kč)	53
Graf 8: Příjem z hlediska pokrytí potřeb domácnosti	56
Graf 9: Příjem z hlediska pokrytí potřeb podle dosaženého vzdělání respondenta	57
Graf 10: Jak se změnila finanční situace domácnosti za posledních 5 let	58
Graf 11: Kolikrát za rok řešíte nedostatek finančních prostředků	59
Graf 12: Vývoj termínovaných vkladů (v mil. Kč)	60
Graf 13: Výše dluhů domácnosti (bez HÚ)	61
Graf 14: Spoření a dluhy domácností	62
Graf 15: Porovnání struktury výše dluhů v závislosti na spoření	63
Graf 16: Výše dluhů dle stáří domácnosti	64
Obrázek 1: Ukazatel rizika chudoby nebo sociálního vyloučení (2014)	31
Tabulka 1: Fáze životního cyklu rodiny	12
Tabulka 2: Hranice ohrožení příjmovou chudobou u vybraných typů domácností v ČR v roce 2014	30
Tabulka 3: Výdaje rezidentů v cizině a nerezidentů v ČR (v běžných cenách, v mil. Kč)	43
Tabulka 4: Výdaje domácností na bydlení dle velikosti obce (na osobu v Kč ročně)	45
Tabulka 5: Právní důvod užívání bytu podle velikosti obce v roce 2014 (v %)	46
Tabulka 6: Výdaje na bydlení podle právního důvodu užívání bytu v roce 2014 (v Kč na osobu ročně)	46
Tabulka 7: Podíl kategorií COICOP na průměrné hrubé mzdě	49
Tabulka 8: Struktura příjmů (1995 – 2014)	51
Tabulka 9: Meziroční změny jednotlivých druhů příjmů (1995 – 2014)	51
Tabulka 10: Kontingenční tabulka pro testování hypotéz	62

IV. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

BI – bankovní instituce

COICOP – Classification of Individual Consumption by Purpose

ČNB – Česká národní banka

ČR – Česká republika

ČSÚ – Český statistický úřad

DPH – daň z přidané hodnoty

ESA – European system of accounts

ESeC – European Socieconomic Clasification

EU – Evropská unie

EU – SILC – European Union – Statistics on Income and Living Conditions

HDP – hrubý domácí produkt

HÚ – hypoteční úvěr

MS – Microsoft

NI – nebankovní instituce

OSVČ – osoba samostatně výdělečně činná

SBNH – Systém bilancí národního hospodářství

SNÚ – Systém národního účetnictví

SRÚ – Statistika rodinných účtů

V. PŘÍLOHY

Příloha A: Dotazník

1. Jaké druhy příjmů Vaše domácnost měsíčně má (možné vybrat více možností)?
  - a) plynoucí ze zaměstnání
  - b) od státu (sociální příjmy – důchody, nemocenské, podpory v nezaměstnanosti atp.)
  - c) z podnikání
  - d) z nájmu
  - e) jiné příjmy (např. výživné na děti), uveďte:
2. Prosím, pokuste se odhadnout výši příjmů celé Vaší domácnosti:
  - a) méně než 12 000 Kč
  - b) 12 001 – 27 000 Kč
  - c) 27 001 – 42 000 Kč
  - d) 42 001 – 57 000 Kč
  - e) 57 001 Kč a více
3. Je příjem Vaší domácnosti z hlediska pokrytí potřeb:
  - a) dostačující (uspokojení potřeb domácnosti v plném rozsahu)
  - b) dostačující pouze na základní potřeby (jídlo, nájem, energie, oblečení)
  - c) nízký (je třeba se uskromňovat či omezovat)
  - d) nedostačující (je potřeba si půjčovat)
4. Za posledních 5 let se finanční situace ve Vaší domácnosti:
  - a) nezměnila
  - b) zlepšila
  - c) zhoršila
  - d) nemůžu posoudit
  - e) neumím posoudit
5. Kolikrát za rok řešíte nedostatek finančních prostředků?
  - a) vůbec neřeším (pokračujte otázkou č. 7)
  - b) vzácně (např. při vzniku výjimečné situace)
  - c) několikrát za rok
  - d) každý měsíc
6. Jak nedostatky financí řešíte či jste řešili (možné vybrat více možností)?
  - a) placením závazků s časovou prodlevou
  - b) bankovním úvěrem
  - c) půjčkou od nebankovní instituce (Home Credit, Cetelem, Cofidis, apod.)
  - d) obrácením se na rodinu či na přátele
  - e) jiným způsobem
7. V jaké výši se odhadem pohybují Vaše dluhy (nezahrnujte hypoteční úvěr)?
  - a) nemám žádné dluhy
  - b) nevím
  - c) do 50 000 Kč
  - d) 50 001 – 250 000 Kč

- e) 250 001 – 450 000 Kč
- f) 450 001 – 650 000 Kč
- g) 650 001 Kč a více

8. Kolik máte věřitelů (věřitel = osoba, která Vám poskytla peníze)?

- a) žádného
- b) 1
- c) 2
- d) 3
- e) více

9. Půjčili jste si již někdy od nebankovní instituce (Home Credit, Cetelem, Cofidis, apod.)?

- a) ano
- b) ne (pokračujte otázkou č. 12)

10. Kvůli jakým výdajům jste byli nuceni si od nebankovní instituce půjčit (možné vybrat více možností)?

- a) kvůli potomkům (např. studium)
- b) nečekané výdaje (např. porouchání dražších elektrospotřebičů, automobilu)
- c) zajištění základních potřeb (jídlo, bydlení, oblečení)
- d) udržení si životního standardu (dovolená, Vánoce)
- e) jiný důvod

11. Co Vás k půjčce od nebankovní instituce vedlo (možné vybrat více možností)?

- a) bankovní instituce neposkytla úvěr
- b) rychlé vyřízení
- c) nedokládání výše příjmů
- d) jiný důvod

12. Vzali jste si někdy úvěr od bankovní instituce (Česká spořitelna, ČSOB, GE Money Bank, apod.)?

- a) ano
- b) ne (pokračujte otázkou č. 14)

13. Jaký druh úvěru jste měli či máte (možné vybrat více možností)?

- a) hypoteční
- b) kontokorentní
- c) spotřebitelský
- d) úvěr z kreditní karty
- e) jiný druh

14. Spoříte si průběžně?

- a) ano
- b) ne

15. Kolika členům Vaší domácnosti plyne mzda (plat) či příjem z podnikání?

- a) 1
- b) 2
- c) 3

d) více

16. Jaký je typ Vaší domácnosti?

- a) jednotlivec
- b) jednotlivec s jedním či dvěma dětmi
- c) jednotlivec se třemi a více dětmi
- d) dvojice
- e) dvojice s jedním či dvěma dětmi
- f) dvojice se třemi a více dětmi
- g) trojice či čtveřice dospělých osob
- h) jiný typ domácnosti

17. V jakém domě či bytě bydlíte?

- a) dům v osobním vlastnictví
- b) byt v osobním vlastnictví
- c) pronajatý byt či dům
- d) služební byt
- e) jiná možnost

18. Jak dlouho již Vaše domácnost funguje?

- a) méně než 3 roky
- b) 3 – 8 let
- c) 9 – 14 let
- d) 15 – 20 let
- e) 21 a více let

19. Jaké je Vaše pohlaví?

- a) žena
- b) muž

20. V jakém kraji bydlíte?

- a) Hlavní město Praha
- b) Jihočeský
- c) Jihomoravský
- d) Karlovarský
- e) Královéhradecký
- f) Liberecký
- g) Moravskoslezský
- h) Olomoucký
- i) Pardubický
- j) Plzeňský
- k) Středočeský
- l) Ústecký
- m) Vysočina
- n) Zlínský

21. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) základní, neúplné základní
- b) nižší střední, vyučení
- c) střední s maturitou, vyšší odborné

d) vysokoškolské

22. Jaká je Vaše ekonomická aktivita?

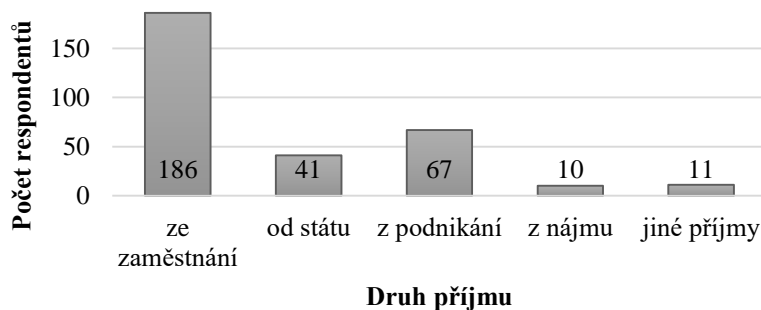
- a) student
- b) zaměstnaný
- c) OSVČ
- d) nezaměstnaný
- e) důchodce (starobní)
- f) jiná

23. Označte tvrzení, které Vás vystihuje (možné vybrat více možností):

- a) Jsem proti zadlužování.
- b) Vzal/a bych si půjčku pouze na nezbytné věci (např. bydlení).
- c) Byl/a bych schopen/schopna vzít si půjčku např. kvůli dovolené či vánočním dárkům.
- d) Raději si půjčím od banky než od rodiny či přátel.
- e) Již se mi stalo, že jsem splácel/a dluhy další půjčkou.
- f) Výše úrokové sazby hraje roli, když žádám o úvěr.
- g) Při volbě úvěru zvažuji více možností.
- h) Již jsem byl/a v časové prodlevě při hrazení závazků.
- i) Již jsem využil/a splátkový prodej.

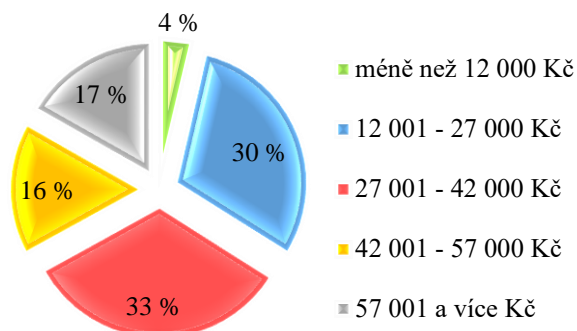
Příloha B: Základní grafy z dotazníkového šetření

Graf 17: Druhy příjmů domácnosti za měsíc

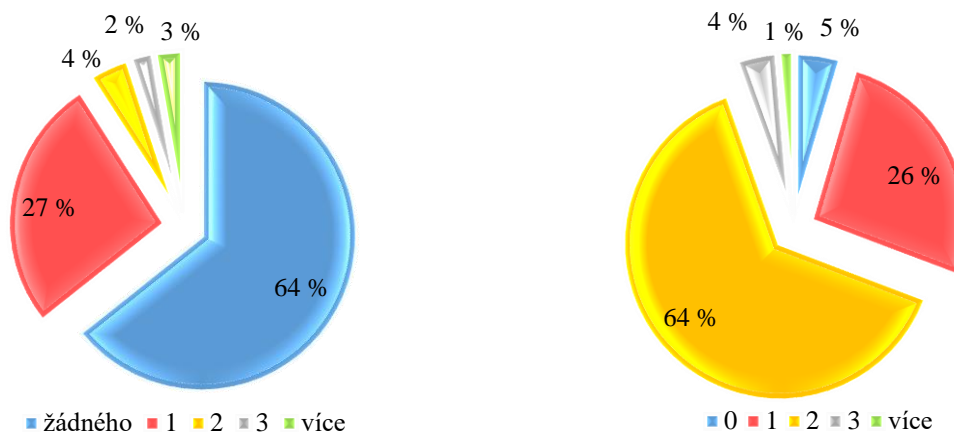
Zdroj: Vlastní.

Graf 18: Výše příjmů celé domácnosti

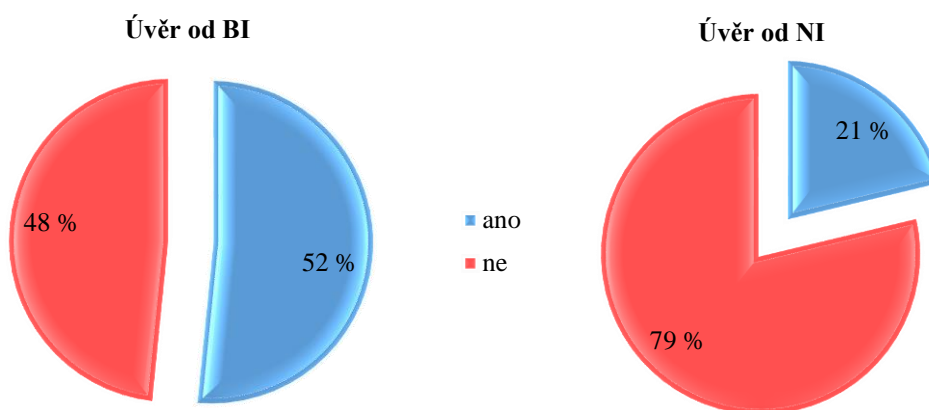
Zdroj: Vlastní.

Graf 19: Kolik máte věřitelů (levý graf) a kolika členům plyne mzda (plat) či příjem z podnikání (pravý graf)

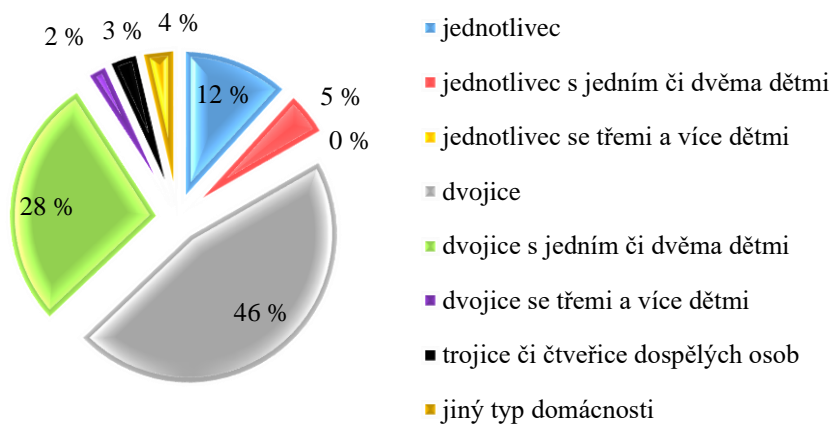
Zdroj: Vlastní.

Graf 20: Vzali jste si již někdy úvěr od bankovní a nebankovní instituce?

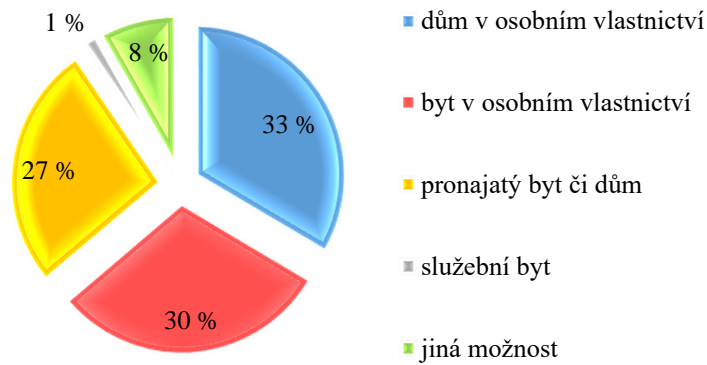
Zdroj: Vlastní.

Graf 21: Typ domácnosti

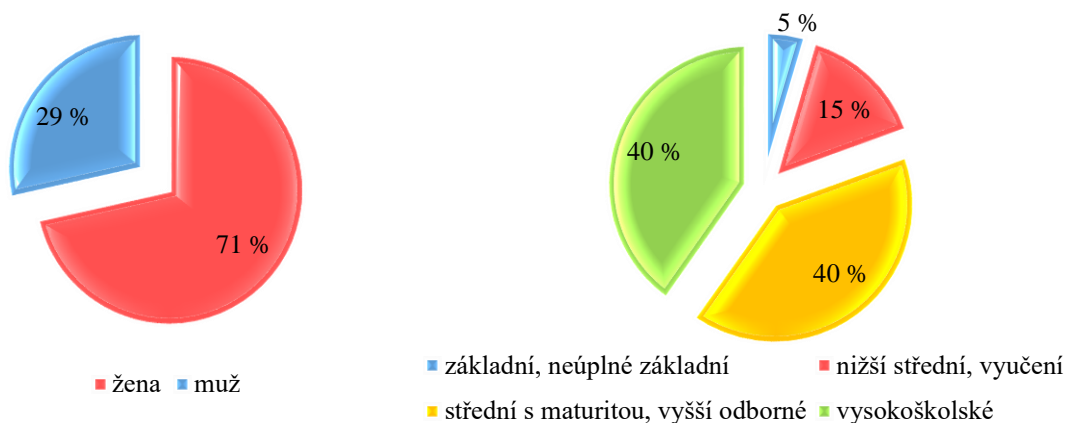
Zdroj: Vlastní.

Graf 22: V jakém domě či bytě domácnost bydlí

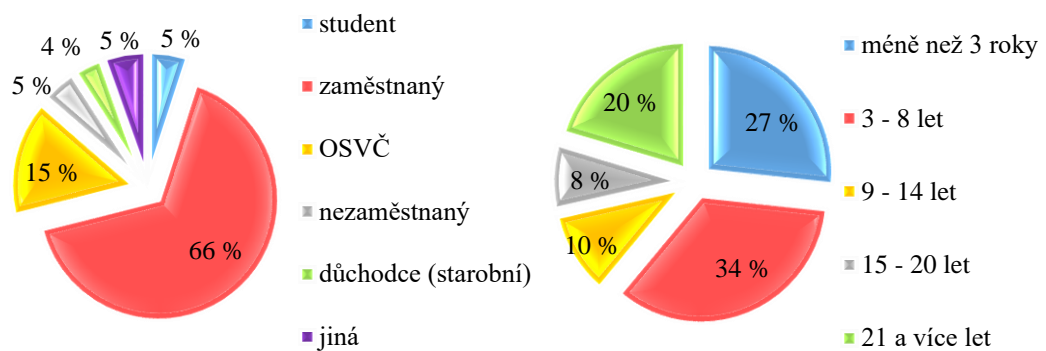
Zdroj: Vlastní.

Graf 23: Pohlaví a nejvyšší dosažené vzdělání

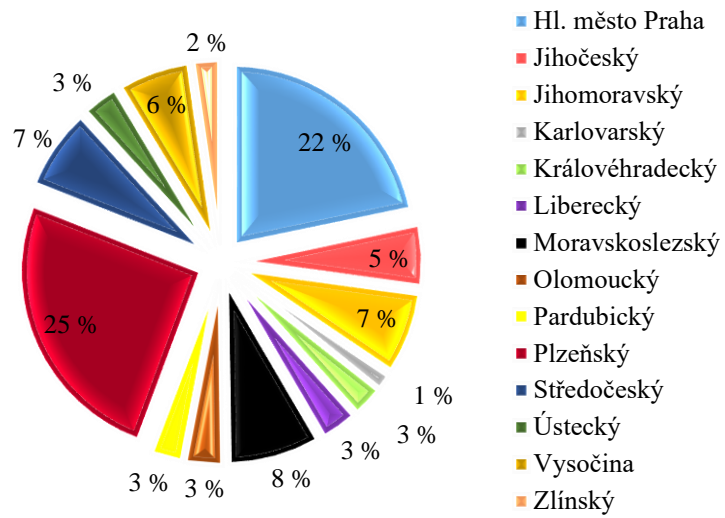
Zdroj: Vlastní.

Graf 24: Ekonomická aktivita, Jak dlouho již domácnost funguje

Zdroj: Vlastní.

Graf 25: V jakém kraji domácnost bydlí

Zdroj: Vlastní.